

JURIDISKA FAKULTETEN

VID LUNDS UNIVERSITET

Ida Kullberg Holm

VM i mänskliga rättigheter – rött kort till FIFA?

En rättsvetenskaplig utredning avseende ansvar för brott mot
mänskliga rättigheter i samband med fotbolls-VM i

Qatar

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet

30 högskolepoäng

Handledare: Eleni Karageorgiou

Termin: VT 23

Innehåll

Summary	4
Sammanfattning	5
Förord.....	6
Förkortningar	7
1 Inledning	9
1.1 Bakgrund	9
1.2 Syfte och frågeställningar.....	11
1.3 Avgränsningar	12
1.4 Metod och material.....	14
1.4.1 Metod.....	14
1.4.2 Material.....	14
1.5 Forskningsläge och arbetets bidrag	17
1.6 Disposition.....	18
2 FIFA och organiserandet av fotbolls-VM.....	19
2.1 Inledning.....	19
2.2 FIFA:s struktur	19
2.3 Court of Arbitration for Sport.....	21
2.4 FIFA:s interna åtaganden att respektera de mänskliga rättigheterna.....	23
2.5 Förfarandet vid val av värd för fotbolls-VM.....	24
2.6 Valet av Qatar som värdland och dess konsekvenser för migrantarbetarna.....	25
2.7 Avslutning	29
3 Föreligger hänförbarhet enligt internationell rätt?.....	30
3.1 Inledning.....	30
3.2 Internationellt ansvar för FIFA.....	30
3.3 Internationellt ansvar för Schweiz.....	34
3.4 Möjlighet till delat ansvar mellan FIFA, Schweiz och Qatar	37
3.5 Avslutning	41
4 Föreligger en överträdelse av förbudet mot slaveri och tvångsarbete?	42
4.1 Inledning.....	42
4.2 EKMR:s bindande verkan för FIFA.....	42
4.3 Definitionen av slaveri och tvångsarbete	44
4.4 Människohandel	46
4.5 Positiva skyldigheter enligt artikel 4 EKMR.....	47

4.5.1	Skyldigheten att kontrollera ett privat agerande	47
4.5.2	Processuella och materiella skyldigheter	49
4.5.3	Jurisdiktion, kännedom och samband med skadan	51
4.6	Avslutning	54
5	Föreligger en överträdelse av rätten till en rättvis rättegång?.....	56
5.1	Inledning	56
5.2	Artikel 6 och dess tillämpningsområde	56
5.3	Ruling of the Commercial Court of the Canton of Zürich ..	58
5.4	Schweiziskt nödvändighetsforum i förhållande till artikel 6 EKMR	60
5.5	Avslutning	62
6	Sammanfattande slutsatser och avslutande synpunkter	64
6.1	Inledning	64
6.2	Kan FIFA och/eller Schweiz hållas internationellt ansvariga för de människorättskränkningar som skett i Qatar inför och under fotbolls-VM?	64
6.3	Vilka rättsliga utmaningar uppkommer vid verkställandet av FIFA:s och Schweiz internationella ansvar inom ramen för EKMR:s tillämpningsområde?	67
6.4	Avslutning	69
	Källförteckning	70
	Rättsfallsförteckning	76
	Förteckning över lagstiftning och andra rättsliga instrument	78

Summary

In November 2022, the men's soccer World Cup in Qatar, a tournament organized by FIFA, commenced. During the preparations for the World Cup, there were numerous reports of violations of human rights, in particular regarding the rights of migrant workers. These violations have included reports of long and hot working days, low and unpaid wages and, in worst cases, deaths at the workplace. The aim of this work has been to examine the international responsibility of FIFA, a private actor, whose activities have led to human rights violations. Since FIFA, as a private actor, does not have an obvious role in international law, Switzerland's responsibility has also been analysed. This is because FIFA is registered as a non-profit association according to Swiss law. It has also been discussed whether a shared responsibility between FIFA, Switzerland and Qatar could be relevant.

What has emerged from the work is that the rules of international responsibility only seem to apply to states and international organizations. International responsibility for a non-profit association such as FIFA can therefore not be established in the current legal system. However, international responsibility can be established for Switzerland through a national court's decision to reject a migrant worker's claim for damages against FIFA. The action is attributable to the state and constitutes a breach of an international obligation of the state, more specifically article 6 ECHR.

The work was based on two human rights set out in the ECHR, namely the prohibition of slavery and forced labour (article 4) and the right to a fair trial (article 6). In relation to article 4, it was concluded that the migrant workers can be categorized as victims of forced labour, and perhaps even victims of human trafficking. However, there is no violation of the provision since it is territorially limited, and the current violations have taken place outside the territory of Switzerland. In relation to article 6, it was concluded that there is a violation of the provision because Swiss courts do not provide individuals access to legal remedy for disputes caused by a domestic association.

Finally, the work has also identified the legal challenges that arise in enforcing the international responsibilities of FIFA and Switzerland. The main challenge seems to be that international law has not evolved sufficiently to adequately reflect the development of society, where private actors have gained power and influence that can be equated with state sovereignty. This is problematic because responsibility of private actors is essential to maintain the effectiveness of the rules of international law. It is particularly important in the field of sport, an area characterized by private actors where allegations of human rights violations are often discovered.

Sammanfattning

I november 2022 inleddes herrarnas fotbolls-VM i Qatar, en turnering som arrangeras av FIFA. Under förberedelserna inför fotbolls-VM rapporterades det från flera håll om kränkningar av framför allt migrantarbetares mänskliga rättigheter, bland annat i form av långa och varma arbetsdagar, låga och obetalda löner och i värsta fall dödsfall på arbetsplatserna. Syftet med detta arbete har varit att undersöka internationellt ansvar för FIFA, en privat aktör, vars verksamhet har lett till brott mot mänskliga rättigheter. Eftersom FIFA som privat aktör inte har en helt självklar roll i den internationella rätten har även Schweiz ansvar analyserats. Detta eftersom FIFA är registrerad som en ideell förening enligt schweizisk lag. Det har även diskuterats huruvida ett delat ansvar mellan FIFA, Schweiz och Qatar kan vara aktuellt.

Det som har framkommit i arbetet är att ansvarsreglerna bara verkar gälla för stater och internationella organisationer. Ett internationellt ansvar för en ideell förening som FIFA kan alltså inte fastställas i rådande rättsläge. Internationellt ansvar kan däremot fastställas för Schweiz genom en nationell domstols beslut att avvisa en migrantarbetares skadeståndsanspråk mot FIFA. Agerandet är hänförligt till staten och utgör en överträdelse av en internationellt bindande förpliktelse, närmare bestämt artikel 6 EKMR.

Arbetet har utgått från två mänskliga rättigheter som fastställs i EKMR, närmare bestämt förbudet mot slaveri och tvångsarbete (artikel 4) och rätten till en rättvis rättegång (artikel 6). I förhållande till artikel 4 drogs slutsatsen att migrantarbetarna kan kategoriseras som offer för tvångsarbete, och kanske till och med offer för människohandel. Däremot föreligger ingen överträdelse av bestämmelsen eftersom den är territoriellt begränsad och aktuella kränkningar har skett utanför Schweiz territorium. I förhållande till artikel 6 drogs slutsatsen att det föreligger en överträdelse eftersom schweiziska domstolar inte tillhandahåller individer tillgång till rättslig prövning av tvister åsamkade av en inhemsk förening.

Avslutningsvis har arbetet också identifierat de rättsliga utmaningar som uppstår vid verkställandet av FIFA:s och Schweiz internationella ansvar. Den största utmaningen verkar vara att internationell rätt inte har utvecklats tillräckligt för att hålla jämna steg med samhällsutvecklingen, där privata aktörer har erhållit makt och inflytande som kan likställas med staters suveränitet. Detta är problematiskt eftersom ansvar för privata aktörer är viktigt för att upprätthålla effektiviteten i den internationella rättens regler. Särskilt viktigt är det på idrottens område, ett område som kännetecknas av privata aktörer där det inte sällan uppdragas misstankar om brott mot de mänskliga rättigheterna.

Förord

Det är med stor glädje men också med vemod som jag presenterar detta examensarbete. Tack till min handledare Eleni för goda samtal och diskussioner. Tack till min familj för stöd och hejarop. Tack till Lund för nya och förevigade vänskaper förvärvade genom kollektiv ångest tillika kollektiv glädje. Som vi brukar säga: kollektiv ångest är den bästa ångesten. Tack till källaren för otaliga timmar av koncentration och okoncentration.

Jag kommer alltid att titta tillbaka på tiden i Lund med ett leende på läpparna. Nu väntar framtiden med spänning och förväntan.

Lund maj 2023,

Ida Holm

Förkortningar

ARIO	Draft articles on Responsibility of International Organizations
ARSIWA	Draft articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts
CAS	Court of Arbitration for Sport
EKMR	Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna
EU	Europeiska unionen
Europadomstolen	Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna
FIFA	Fédération Internationale de Football Association
FN	Förenta nationerna
ICCPR	FN:s konvention om medborgerliga och politiska rättigheter
ICESCR	FN:s konvention om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter
ICJ	Internationella domstolen
ICJSt	Stadga för den internationella domstolen
ICTY	Internationella krigsförbrytartribunalen för det forna Jugoslavien
ILC	International Law Commission
ILO	International Labour Organization
LOC	Local Organising Committee
UEFA	Union of European Football Association
UDHR	FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna

UNGP

FN:s vägledande principer för företag och mänskliga rättigheter

WTO

Världshandelsorganisationen

1 Inledning

1.1 Bakgrund

“My life here is like a prison. The work is difficult, we worked for many hours in the hot sun. When I first complained about my situation, soon after arriving in Qatar, the manager said ‘if you [want to] complain you can but there will be consequences. If you want to stay in Qatar be quiet and keep working’. Now I am forced to stay in Qatar and continue working.”¹

Den 20:e november 2022 inleddes herrarnas fotbolls-VM i Qatar, en turnering som arrangeras av *Fédération Internationale de Football Association* (“FIFA”). Ovan citat kommer från Deepak, en metallarbetare på Khalifa International Stadium, en FIFA-arena som byggdes inför mästerskapet i Qatar. Människorättsorganisationen Amnesty International har undersökt arbetarnas situation på Khalifa-arenan under 2015 och 2016 genom att bland annat besöka platsen och intervjua över 200 arbetare i syfte att avslöja om brott har skett.² Flera av arbetarna har berättat om hur villkoren de blivit lovade av rekryterare i sitt hemland varit annorlunda när de kommit fram till Qatar, framför allt har de berättat om att de fått lägre lön än vad de har blivit utlovade. De har känt sig tvungna att acceptera den lägre lönen, då de skuldsatt sig för att kunna flytta till Qatar.³ Enligt Amnesty Internationals undersökningar är migrantarbetare i Qatar förbjudna att gå med i fackföreningar. Den internationella människorättsorganisationen har också dokumenterat rättegångar där den åtalade vittnat om tortyr och misshandel och förhör där den åtalade varken haft tillgång till tolk eller juridiskt ombud. Vad gäller situationen för arbetstagare i landet kvarstår, trots av staten initierade reformer, problem med obetalda löner, otrygga arbetsmiljöer och dödsfall.⁴ Amnesty International anser att FIFA bör gottgöra de arbetare som lidit av människorättskränkningar i Qatar med åtminstone 440 miljoner kronor, samma summa som FIFA delade ut i prispengar under fotbolls-VM 2022.⁵ Frågan är dock vilket internationellt ansvar FIFA faktiskt har, och vilka direkta skyldigheter FIFA har att ersätta migrantarbetarna i Qatar.

Den primära tendensen vad gäller internationellt ansvar för att övervaka efterlevnaden av mänskliga rättigheter har varit att fokusera på stater som ansvarssubjekt. Denna metod ger emellertid inte alltid tillfredsställande resultat.

---

¹ Citat från migrantarbetaren Deepak i: Amnesty International (2016), *The ugly side of the beautiful game: exploitation of migrant workers on a Qatar 2022 World Cup site*, s. 4.

² Amnesty International (2016), s. 4 f.

³ Amnesty International (2016), s. 6.

⁴ Amnesty International (2022a), *Sex saker du bör veta om Qatar inför fotbolls-VM*; Utrikesdepartementet (2019), *Qatar – mänskliga rättigheter, demokrati och rättsstatens principer: situationen per den 30 juni 2019*, s. 11.

⁵ Amnesty International (2022b), *FIFA borde satsa minst 4,4 miljarder kronor för att gottgöra migrantarbetare i Qatar*.

Att förlita sig på stater som tillsynsmyndigheter är behäftat med fara eftersom stater inte sällan är förövare av allvarliga människorättsbrott. På så sätt är området speciellt, eftersom stater har en dubbel roll som både beskyddare och förövare.⁶ Idag finns en allmänt utbredd uppfattning om att även icke-statliga aktörer måste bära ansvar för att främja och skydda mänskliga rättigheter, inte bara stater och internationella organisationer.⁷ Ansvar för icke-statliga aktörers beteende är viktigt för att upprätthålla effektiviteten i genomdrivandet av reglerna i internationell rätt.⁸ Vad gäller internationella idrottsorganisationer, så som FIFA, har dessa inga tydliga skyldigheter att respektera mänskliga rättigheter under internationell rätt. Däremot har de mycket makt finansiellt och är därav viktiga aktörer på den globala spelplanen. De har utan tvekan mål av allmänt intresse, samtidigt som de är affärsmässigt inriktade. Slutligen är deras rättsliga grund ofta ganska tunn, eftersom de inte sällan är registrerade som ideella föreningar enligt schweizisk nationell rätt. Dessa faktorer gör det svårt att hålla dem ansvariga för eventuella kränkningar av de mänskliga rättigheterna.⁹ Det har emellertid skett en utveckling av samverkan mellan idrotten och de mänskliga rättigheterna som blivit framträdande både i praxis från den europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna ("Europadomstolen") och i den rättsvetenskapliga litteraturen.¹⁰

Idrotten har länge varit ett självständigt system utan inblandning från statliga myndigheter eller människorättsorganisationer.¹¹ Idrottsorganisationer är fortsatt angelägna om att behålla systemet fritt från politik och annan statlig inblandning. Den senaste utvecklingen har emellertid visat att idrottsrörelsen inte längre kan göra anspråk på att vara en regim motståndskraftig mot yttre påverkan, i synnerhet inte mot behovet av att skydda de mänskliga rättigheterna. Den autonomi som idrottsrörelsen hävdar, tillsammans med det faktum att idrottsrörelsen kännetecknas av privata aktörer, är den största utmaningen för de mänskliga rättigheternas genomslag på området.¹² De mänskliga rättigheterna är, som tidigare nämnt, traditionellt sett endast bindande för stater. Om, hur och i vilken utsträckning involverade personer ändå kan klaga på

---

⁶ Chen & Dundes (2023), *International human rights: a survey*, s. 6 f.

⁷ Chen & Dundes (2023), s. 7 f.

⁸ Mackenzie-Gray Scott (2022), *State responsibility for non-state actors: past, present and prospects for the future*, s. 35 ff.

⁹ Rietiker (2022a), *Defending athletes, players, clubs and fans: a manual for human rights education and litigation in sport, in particular before the European Court of Human Rights*, s. 17.

¹⁰ Se beträffande rätten till en rättvis rättegång Mutu & Pechstein mot Schweiz; beträffande rätten till privatliv Platini mot Schweiz; beträffande yttrandefrihet Šimunic mot Kroatien.

¹¹ Se t.ex. Schwab (2018), *Embedding the human rights of players in world sports*, s. 221 f., som behandlar idrottens särart och autonomi; FN:s generalförsamling (2014), *Sport as a means to promote education, health, development and peace*, s. 5, p. 8, som stödjer idrottens självständighet.

¹² Rietiker (2022a), s. 51.

kränkningar av de mänskliga rättigheterna som påstås ha begåtts av en idrottsorganisation så som FIFA är inte helt klarlagt i den internationella diskursen.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med detta arbete är att undersöka möjligheterna att fastställa internationellt ansvar för en privat aktör vars verksamhet har lett till brott mot mänskliga rättigheter. Mer specifikt syftar uppsatsen till att undersöka huruvida FIFA och/eller Schweiz – den stat där FIFA har sitt säte – kan hållas internationellt ansvariga för brott mot mänskliga rättigheter inom ramen för de skyldigheter som regleras i den europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna ("EKMR")¹³. Uppsatsen ämnar avvika från en i sammanhanget konventionell analys av en stats internationella ansvar och i stället undersöka möjligheterna till individuellt ansvar för två olika aktörer, en statlig och en icke-statlig, samt undersöka ett delat ansvar mellan flera aktörer. Arbetets värde ligger i att visa på de olika alternativ som är tillgängliga eftersom det är nödvändigt att gällande rätt kan fånga områdets komplexa dynamik – inblandning av både icke-statliga och statliga aktörer – för att effektivt kunna fördela ansvar.

Arbetet ämnar huvudsakligen att undersöka FIFA:s ansvar som organisatör för ett mästerskap som varit orsak och/eller bidragande faktor till kränkningar av migrantarbetares rättigheter. FIFA är den entitet som organiserar, bekostar och övervakar fotbolls-VM. Däremot är de flesta migrantarbetare inte anställda direkt av FIFA, utan arbetar för qatariska företag. Vidare är FIFA en privat aktör, som traditionellt sett inte har några direkta skyldigheter under internationell rätt. Det är således inte glasklart vad FIFA har för ansvar, om ens något. Även om ansvar för FIFA kan fastställas kvarstår problem gällande jurisdiktion. Eftersom FIFA är en association med säte i Schweiz är det, mot bakgrund av ovanstående, även nödvändigt att undersöka huruvida Schweiz kan hållas ansvarig för människorättskränkningarna. Schweiz är fördragsslutande medlemsstat till EKMR som utgör en för Schweiz bindande människorättstraktat. En komplicerande omständighet i diskussionen om Schweiz ansvar är att aktuella människorättskränkningar har skett i Qatar. Ovanstående omständigheter exemplifierar den komplexitet som uppstår i relationerna i den aktuella situationen och de olika rättsliga utmaningar som uppkommer vid fastställande av ansvaret. Det är i förhållande till denna komplexitet som arbetet ämnar bidra till att skapa klarhet samt belysa problematiken i det spretiga och tämligen utdaterade rättsläget.

För att realisera syftet har det formulerats två övergripande frågeställningar. Till den första frågeställningen har det också formulerats tre delfrågor som

---

¹³ Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, Rom 4 november 1950, SÖ 1952:35.

motsvarar det internationella ansvarets två led. Den första delfrågan korresponderar med det internationella ansvarets första led, medan de andra två delfrågorna korresponderar med det internationella ansvarets andra led.

Arbetets frågeställningar som ska besvaras för att uppnå syftet är:

1. Kan FIFA och/eller Schweiz hållas internationellt ansvariga för de människorättskränkningar som skett i Qatar inför och under fotbolls-VM?
  - a. Föreligger hänförlighet till FIFA och/eller Schweiz enligt internationell rätt?
  - b. Föreligger det från FIFA:s och/eller Schweiz sida en överträdelse av artikel 4 EKMR?
  - c. Föreligger det från FIFA:s och/eller Schweiz sida en överträdelse av artikel 6 EKMR?
2. Vilka rättsliga utmaningar uppkommer vid verkställandet av FIFA:s och Schweiz internationella ansvar inom ramen för EKMR:s tillämpningsområde?

1.3 Avgränsningar

Inledningsvis ska poängteras att Qatar visserligen har det primära ansvaret för att skydda migrerande arbetstagare från kränkningar av de mänskliga rättigheterna, eftersom dessa personer befinner sig på dess territorium. Qatars individuella ansvar kommer emellertid inte beröras i arbetet. Denna avgränsning har varit nödvändig att vidta av flera anledningar. För det första verkar det i sammanhanget relativt klarlagt att internationellt ansvar kan fastställas för Qatar, vilket innebär att arbetet inte skulle kunna tillföra en komplex analys av ansvarsreglerna.¹⁴ För det andra syftar arbetet till att uppmärksamma den problematik som uppstår när privata aktörer är inblandade i kränkningar av de mänskliga rättigheterna, varför ett fokus av Qatars eventuella ansvar faller utanför syftet. Avslutningsvis är uppsatsen avgränsad till en europeisk kontext och kommer endast beröra mänskliga rättigheter inom ramen för EKMR:s tillämpningsområde. Qatar är inte fördragsslutande part till EKMR. Därav kommer endast FIFA:s och Schweiz individuella ansvar att behandlas. Det ska förvisso poängteras att de slutsatser som dras i förhållande till FIFA och Schweiz ansvar i synnerhet också är relevanta för Qatar, även om uppsatsen inte utgår från Qatars perspektiv. Även om Qatars individuella ansvar inte behandlas kommer Qatars ansvar till viss del ändå att nämnas i avsnittet om

---

¹⁴ Se t.ex. Regueiro (2020), *Shared responsibility and human rights abuse: the 2022 World Cup in Qatar*, s. 29 ff. för en närmre diskussion om Qatars individuella ansvar.

delat ansvar. Syftet med detta avsnitt är att diskutera möjligheterna till att fastställa ansvar för FIFA genom dess samförstående agerande med andra aktörer, i det här fallet med Qatar.

Ytterligare en avgränsning som varit nödvändig att vidta är begränsningen av vilka mänskliga rättigheter som ska behandlas. Som nyss nämnts, kommer endast de mänskliga rättigheter som anges i EKMR att behandlas då de två huvudsakligen intressanta aktörerna, Schweiz och FIFA är europeiska. Det skulle visserligen kunna vara aktuellt att även analysera FN:s konvention om medborgerliga och politiska rättigheter ("ICCPR")¹⁵ och FN:s konvention om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter ("ICESCR")¹⁶, men dessa rättskällor har behövt avgränsas bort för att uppsatsen inte ska bli för omfattande och för att analysen ska bli mer grundlig avseende det valda regelverket. Vidare är rättigheterna i de nyss nämnda instrumenten tämligen lika rättigheterna i EKMR, varför uppsatsens slutsatser eventuellt kan användas analogt på dessa källor.¹⁷ Vid benämning av *mänskliga rättigheter* i texten åsyftas således rättigheterna i EKMR, och inte alla mänskliga rättigheter som är erkända. En särskild avgränsning som gjorts i förhållande till EKMR är att diskussionen i huvudsak kommer föras med beaktande av artikel 4, förbudet mot slaveri och tvångsarbete samt artikel 6, rätten till en rättvis rättegång. Det finns möjlighet att argumentera för att migrantarbetarna också har blivit utsatta för kränkningar av bland annat rätten till liv (artikel 2), rätten till frihet och säkerhet (artikel 3) och rätten till mötes- och föreningsfrihet (artikel 11). Dessa rättigheter kommer dock inte att behandlas eftersom med hänsyn till arbetets omfattning, och att arbetet skulle förlora sin röda tråd.

Inte heller FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna ("UDHR")¹⁸ eller FN:s vägledande principer för företag och mänskliga rättigheter ("UNGP")¹⁹ kommer att behandlas djupgående, trots att dessa kan ha relevans för FIFA och Schweiz. Avgränsningen har gjorts eftersom regelverken endast är vägledande och syftet med uppsatsen är att undersöka vilka internationellt bindande förpliktelser som finns i förhållande till de relevanta aktörerna. UNGP kommer dock ytligt att beröras i förhållande till en diskussion om regler som är bindande enligt den internationella sedvanerätten.

---

¹⁵ International Covenant on Civil and Political Rights, New York 16 december 1966, United Nations Treaty Series vol. 999 s. 171.

¹⁶ International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, New York 16 december 1966, United Nations Treaty Series vol. 993 s. 3.

¹⁷ Jfr t.ex. artikel 8 ICCPR: "1. Ingen får hållas i slaveri. Varje form av slaveri och slavhandel skall vara förbjuden. 2. Ingen får hållas i träldom. 3. a) Ingen får tvingas att utföra tvångsarbete eller annat obligatoriskt arbete [...]" med artikel 4 EKMR: "1. Ingen får hållas i slaveri eller träldom. 2. Ingen får tvingas att utföra tvångsarbete eller annat påtvingat arbete [...]"

¹⁸ Universal Declaration of Human Rights, 10 december 1948, A/RES/217 (III).

¹⁹ Guiding Principles on Business and Human Rights: Implementing the United Nations 'Protect, Respect and Remedy' Framework, HR/PUB/11/04 (2011).

1.4 Metod och material

1.4.1 Metod

Forskningen i detta arbete tar först och främst en dogmatisk utgångspunkt. För att besvara frågeställningarna analyseras rättsläget med hjälp av en rättsdogmatisk metod. Inledningsvis ska poängteras att rättsdogmatiken kan användas för att framställa kritik och föreslå ändringar av rättsläget.²⁰ I detta arbete kommer den dock inte att användas i syfte att föreslå några ändringar. Metoden kommer att användas för att systematisera gällande rätt och identifiera problematik och luckor i lagstiftningen. Med andra ord har arbetet en *de lege lata*-argumentation snarare än en *de lege ferenda*-argumentation, vilket bland annat innebär att någon förändring av rättsläget inte kommer att föreslås. I stället syftar uppsatsen till att beskriva och framför allt fastställa gällande rätt.²¹

En rättsdogmatisk metod används inte sällan i syfte att rekonstruera en rättsregel eller i syfte att tillämpa en rättsregel på ett rättsligt problem för att nå en lösning. Metodens utgångspunkt är att använda allmänt accepterade rättskällor – lagstiftning, rättspraxis, lagförarbeten och rättsdogmatiskt orienterad litteratur – för att nå detta syfte.²² Förevarande arbete behandlar ett rättsligt problem i förhållande till internationellt ansvar där gällande rättsläge i sammanhanget får anses framstå som förhållandevis oklart. I arbetet kommer gällande rättsläge löpande att analyseras för att sedan tillämpas på det aktuella problemet. Slutsatserna kommer sammanfattas i delavsnitt efter varje kapitel.

Syftet med uppsatsen är som tidigare nämnts att identifiera ett eller flera ansvarssubjekt för en rad människorättsbrott som skett under en viss period och på ett visst område. För att identifiera ett eller flera ansvarssubjekt, och således lösa det aktuella rättsliga problemet, kommer den rättsdogmatiska metoden att användas. Arbetet kommer att behandla dels lagstiftning, framför allt på internationell nivå, dels rättspraxis i förhållande till denna lagstiftning för att fastställa gällande internationell rätt. Arbetet kommer inte att behandla förarbeten i någon större utsträckning. Däremot kommer rättsdogmatiskt orienterad litteratur att användas för att förstå, tolka och tillämpa den gällande rätten.

1.4.2 Material

I aktuellt arbete behandlas rättskällor på internationell och regional nivå. I arbetet hänvisas visserligen till viss nationell rätt och rättspraxis, men avsikten är inte att undersöka den schweiziska lagstiftningen i detalj. Därför är diskussionen i dessa avseenden endast ytlig. Fokus kommer i stället att vara på

---

²⁰ Kleineman (2018), *Rättsdogmatisk metod*, s. 24.

²¹ Kleineman (2018), s. 36.

²² Kleineman (2018), s. 21.

den internationella nivån och en viktig del av materialet i arbetet är internationellt erkända rättskällor. I arbetet undersöks bland annat huruvida FIFA:s beteende står i strid med en internationellt bindande norm. En norm är internationellt bindande om den kan härledas ur en internationellt erkänd källa. Enligt artikel 38.1 i stadgan för den internationella domstolen²³ ("ICJSt") kan som utgångspunkt alla internationellt erkända rättskällor tillämpas av domstolen. I bestämmelsen nämns internationella överenskommelser, internationell sedvanerätt och generella principer. I litteraturen är den allmänna uppfattningen att detta också återspeglar vad som rent generellt gäller på området, och inte bara i förhållande till den internationella domstolens ("ICJ")²⁴ dömande verksamhet. I artikel 38.1(d) nämns även judiciella avgöranden och doktrin. Dessa är dock inte rättskällor i samma bemärkelse som internationella överenskommelser, internationell sedvanerätt och generella principer. I stället kan de kategoriseras som medel för fastställande av gällande rätt.²⁵

Den internationella överenskommelse som huvudsakligen behandlas i arbetet är EKMR. EKMR kan sägas vara en regional rättskälla eftersom den är framtagen genom ett europeiskt samarbete (Europarådet). Konventionen är emellertid också betydelsefull internationellt eftersom den är signerad av flera länder utanför Europa och eftersom vissa rättigheter i konventionen är absoluta och utgör internationell sedvanerätt. I förhållande till Schweiz, som är part till konventionen, utgör EKMR bindande lagstiftning – den mest auktoritära källan enligt rättskälleläran.²⁶ Även Europadomstolens praxis är bindande för Schweiz.²⁷ I förhållande till FIFA kommer det i arbetet föras en diskussion kring huruvida konventionen är bindande, eftersom FIFA är en privat aktör och således inte kan vara en fördragsslutande part. Analysen kommer att bygga på de tolkningsmetoder som utvecklats av Europadomstolen varav en är att konventionen behandlas som ett levande instrument.²⁸ Detta innebär att domstolen, i stället för att strikt tolka konventionen utifrån dess förarbeten, genom sin rättspraxis skapat en möjlighet att ta hänsyn till förändrande uppfattningar avseende både samhälleliga och rättsliga normer. Därmed kan Europadomstolen anpassa konventionens tillämpningsområde i ljuset av dagens förhållanden.²⁹ Detta är särskilt viktigt på idrottens område, som är mycket dynamiskt till sin karaktär, eftersom Europadomstolens rättspraxis och dess moderna tolkningssätt kan komma att visa sig vara relevant för FIFA, som ett resultat av denna dynamik.³⁰

---

²³ Statue of the International Court of Justice, San Francisco 24 oktober 1945.

²⁴ Eng. *International Court of Justice*.

²⁵ Linderfalk (2020b), *Folkrättens källor*, s. 32 ff.

²⁶ Lehrberg (2022), *Praktisk juridisk metod*, s. 101 f.

²⁷ Artikel 1 och 46 EKMR.

²⁸ Tyrer mot Storbritannien.

²⁹ Harris m.fl. (2018), *Harris, O'Boyle & Warbrick: law of the European convention on human rights*, s. 8.

³⁰ Rietiker (2020), *The European Court of Human Rights and FIFA*, s. 68.

Den internationella sedvanerätt som är intressant för arbetet är framför allt reglerna om internationellt ansvar. Som hjälpmedel för att fastställa den internationella sedvanerätten i förhållande till internationellt ansvar har *International Law Commission* ("ILC") lagt fram ett utkast till FN:s generalförsamling. ILC:s utkast om ansvarsreglerna, *Draft articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts* ("ARSIWA"), sägs ofta till stor del åter spegla internationell sedvanerätt.³¹ ILC har även tagit fram ett utkast på artiklar i förhållande till internationella organisationers ansvar, *Draft articles on Responsibility of International Organizations* ("ARIO"). Texten i sistnämnda utkast är baserad på ordalydelsen i ARSIWA, men syftar till att klargöra att reglerna för staters ansvar även gäller för internationella organisationer.³²

Avslutningsvis kommer arbetet att behandla rättsvetenskaplig litteratur. Även om den rättsvetenskapliga litteraturen saknar självständig auktoritet som rättskälla samspelar den med övriga rättskällor så som lagar och rättspraxis och ökar deras demokratiska legitimitet.³³ Med andra ord kan den rättsvetenskapliga litteraturen som sekundär rättskälla vara behjälplig, tillsammans med de primära rättskällorna, vid tolkning av den gällande rätten. En litterär källa av särskild vikt för arbetet är Nollkaemper med fleras *Guiding Principles on Shared Responsibility in International Law*. Detta är ett analytiskt ramverk framtaget av ett antal akademiker i syfte att adressera de komplexa ansvarsfrågor som uppstår vid inblandning av flera aktörer. Verket kommer att användas i diskussionen om ett delat ansvar mellan FIFA, Schweiz och Qatar. Det ska poängteras att det finns kritik mot ramverket, till exempel att ett delat ansvar riskerar att leda till en spridning av ansvaret som gör det svårt att avgöra vem som är ansvarig för vad.³⁴ Ramverket kommer ändå behandlas i arbetet eftersom det reflekterar verkligheten och kan vara ett användbart verktyg för att skapa ytterligare möjligheter att fastställa ansvar. Enligt min mening bör det därför undersökas närmare.

I samband med redogörelsen för materialet på området är en begreppsförklaring nödvändig. En stor del av materialet som används i arbetet är skrivet på engelska, varför vissa överväganden har behövts göras i förhållande till översättningar av olika begrepp. Ett särskilt viktigt begrepp för arbetet är engelskans *international responsibility*, som bland annat används i ARSIWA. I den svenska terminologin har det traditionellt sett varit vanligt att översätta begreppet till *statsansvar*.³⁵ Denna översättning är emellertid tämligen utdaterad när man idag talar om ansvar för internationellt felaktiga handlingar, eftersom ansvar inte längre enbart omfattar stater. I arbetet används därför i stället begreppet *internationellt ansvar*. Det är alltså inte bara en terminologisk fråga, utan återspeglar också utvecklingen på området, nämligen att det inte bara

---

³¹ Linderfalk (2020c), *Statsansvar*, s. 110 f.

³² Johansen (2020), *The human rights accountability mechanisms of international organizations*, s. 32 ff.

³³ Kleineman (2018), s. 27.

³⁴ Se t.ex. Nollkaemper (2018), *The duality of shared responsibility*.

³⁵ Se t.ex. Linderfalk (2020c).

finns stater utan även andra aktörer som kan bära ansvar enligt internationell rätt, vilket också är arbetets huvudtema. Ett annat viktigt och flitigt använt begrepp är *internationell rätt*. I engelskan används *international law* konsekvent medan man i svenskan spretigt talat om både *internationell rätt* och *folkrätt* vid benämning av det rättssystem som gäller i internationella sammanhang och relationer. Enligt min mening kan begreppet *folkrätt* uppfattas som tämligen egendomligt, då det inte återspeglar reglernas innehåll som främst reglerar förhållandet stater sinsemellan. Därför kommer i stället begreppet *internationell rätt* att användas i arbetet.

1.5 Forskningsläge och arbetets bidrag

Kritiken mot Qatars och FIFA:s underlåtenhet att respektera mänskliga rättigheter är omdiskuterat i den transnationella offentliga diskursen, däremot är ämnet relativt okommenterat i den akademiska litteraturen inom det rättsvetenskapliga området. Det jag vill bidra med är en utveckling av diskussionen som flyttar fokus från etiska och moraliska ställningstaganden till ett rättsligt resonemang om vad som är gällande rätt och vilka skyldigheter de olika aktörerna har. Vidare är diskussionen ofta centrerad kring Qatars ansvar, vilket förevarande arbete avviker från. Målet med arbetet är att ge nya insikter och kunskaper samt hitta ett (eller flera) ansvarssubjekt med goda möjligheter att på ett effektivt sätt kunna ta itu med rättighetshavarnas anspråk. Privata aktörer så som FIFA har blivit allt vanligare på den internationella arenan, och eftersom deras ansvar är relativt oreglerat enligt internationell rätt är det viktigt med mer forskning om detta.

Något som finns mycket skrivet om i den akademiska litteraturen är staters ansvar för privata aktörer som begår internationellt felaktiga handlingar, med utgångspunkt i relationen stater sinsemellan. Arbetet bygger på befintlig litteratur om icke-statliga aktörers ansvar för att diskutera ansvaret hos en internationell fotbollsförening, vilket är en fråga som hittills inte varit särskilt väl utforskad. Det jag vill bidra med i diskussionen är således ett perspektiv med inriktning på en privat aktör, FIFA, i relationen till individer påverkade av dess verksamhet. Fortsättningsvis ämnar arbetet adressera den komplexitet som uppstår med anledning av flera inblandade aktörer och flera fragmenterade förpliktelser, vissa bindande, andra inte. Dessa omständigheter gör det svårt att navigera och därför ska arbetet bidra till att systematisera denna komplexitet.

Daniel Rietiker, en jurist verksam i Europadomstolen, har skrivit en handbok – *Defending athletes, players, clubs and fans* – tillägnad jurister som arbetar med idrottsutövares rättigheter, samt till studenter och akademiker i syfte att öka förståelse för ämnet mänskliga rättigheter inom sport från en atlets synvinkel.³⁶ Rietikers handbok utgår från atleternas synvinkel och han nämner

---

³⁶ Rietiker (2022a), s. 17.

att det finns en utbredd syn att internationell rätt behöver utvecklas på området för mänskliga rättigheter. Jag kommer i mitt arbete att stödja mig på Rietikers argument om sport och mänskliga rättigheter. Det som jag kommer bidra med i diskussionen, som Rietiker endast nämner ytligt, är fokuset på migrantarbetarnas rättigheter och den komplicerade situation som uppstår vid inblandning av flera aktörer som alla försöker undgå ansvar. Rietikers bok är ett exempel på att det i sammanhanget finns en ökad trend av medvetenhet om atleternas effektiva tillgång till rättslig prövning. Detsamma kan emellertid inte sägas vara fallet för migrantarbetarna, varför mitt arbete ska ta vid där. Rietiker är en av få som kommenterar mänskliga rättigheter i förhållande till FIFA i den rättsvetenskapliga litteraturen men för att analysen inte enbart ska influeras av hans åsikter bygger arbetet även på akademisk litteratur om skyldigheter enligt EKMR, där inkluderat EKMR:s positiva skyldigheter. Denna litteratur är fokuserad på staters skyldighet och i en del av arbetet tillämpas den för att undersöka en stats ansvar för en privat aktörs agerande.

1.6 Disposition

Inledningsvis, i kapitel 2, ska en redogörelse för FIFA:s struktur och verksamhet presenteras för att skapa en bakgrundskontext till FIFA:s mål och syften. Särskilt relevant är att det i kapitlet beskrivs hur FIFA går till väga när ett värdland för fotbolls-VM ska utses och vilka konsekvenser Qatars värdskap har fått för migrantarbetarna i landet.

I arbetets kapitel 3 undersöks det första ledet i frågan om internationellt ansvar, kravet på hänförlighet. Kapitlet ämnar undersöka om internationellt ansvar går att fastställa, oaktat om en internationellt felaktig handling har begåtts eller inte. Arbetet introducerar två potentiella ansvarssubjekt; FIFA som ansvarig organisatör för fotbolls-VM och Schweiz som (eventuellt) ansvarig stat för den inhemska organisationen FIFA. Vidare kommer ett delat ansvar mellan de två aktörerna, tillsammans med Qatar, att diskuteras. I kapitlet besvaras den första delfrågan.

I kapitel 4 undersöks det andra ledet i frågan om internationellt ansvar, kravet på en överträdelse av en internationell förpliktelse. I kapitlet analyseras artikel 4 EKMR i syfte att identifiera en överträdelse i förhållande till FIFA och/eller Schweiz. I detta kapitel undersöks även frågan huruvida FIFA är bunden av EKMR. I kapitlet besvaras den andra delfrågan.

Kapitel 5 undersöker också det andra ledet i frågan om internationellt ansvar, men i stället i förhållande till artikel 6 EKMR i syfte att identifiera överträdelse av en internationell förpliktelse. Kapitlet behandlar enbart Schweiz förpliktelser enligt bestämmelsen. I kapitlet besvaras den tredje delfrågan

Avslutningsvis, i kapitel 6, ska undersökningens resultat samt svaren på arbetets frågeställningar sammanfattas och avslutande synpunkter ska lyftas.

2 FIFA och organiserandet av fotbolls-VM

2.1 Inledning

För att förstå hur FIFA kan vara inblandat i förfaranden som får negativa konsekvenser för mänskliga rättigheter och hur FIFA kan åtgärda dem är en förståelse för vad FIFA gör och hur FIFA fungerar nödvändig. Enligt sina egna stadgar är FIFA en schweizisk förening som kan sägas ha monopol på den globala fotbollen med anledning av sitt stora inflytande och sin omfattande verksamhet. Vart fjärde år arrangerar FIFA fotbolls-VM, ett av världens största idrottsevenemang. Trots en omsättning på miljardbelopp är FIFA en ideell förening, något som uppmärksammats särskilt. Vidare bedriver FIFA sin globala verksamhet genom ett stort antal avtalsförhållanden som riskerar involvering i aktiviteter som kränker de mänskliga rättigheterna. Redan 2010 utsåg FIFA Qatar som värd för fotbolls-VM 2022.

2.2 FIFA:s struktur

FIFA grundades 1904 i Paris då ett antal europeiska länder³⁷ gick samman för att skapa ett organ som kunde överse tävlingar länderna sinsemellan.³⁸ FIFA grundades i syfte att organisera och harmonisera fotbollen och dess regler runtom i världen.³⁹ FIFA har numera sitt säte i Zürich, Schweiz och är registrerad som en förening (ty. *vereine*)⁴⁰ enligt den schweiziska civillagen.⁴¹ FIFA organiserar internationella fotbollstävlingar, bestämmer regler för sporten samt kontrollerar fotbollsassociationer.⁴² FIFA:s verksamhetsmodell har beskrivits som kontroversiell då FIFA enligt schweizisk lag är en ideell förening, trots att föreningen omsätter miljarder kronor varje år.⁴³ FIFA:s evenemangsrelaterade intäkter för perioden 2011-2014 (där inkluderat fotbolls-VM 2014 i Brasilien) uppgick till cirka 51 miljarder svenska kronor. År 2014 rapporterade FIFA reservfonder på 15 miljarder svenska kronor.⁴⁴ Försäljningen

---

³⁷ Frankrike, Belgien, Spanien, Nederländerna, Danmark, Sverige, Schweiz och Tyskland.

³⁸ Conti (2022), *History, rise in popularity and World Cup connection of FIFA*, under rubriken "What is FIFA and when was it first established?".

³⁹ 'FIFA – soccer's world governing body', *US soccer*.

⁴⁰ Den engelska översättningen är *association* och denna är hämtad från *Fedlex*, publikationsplattform för schweizisk federal lagstiftning: <https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/24/233_245_233/en>. Engelska är inte ett officiellt språk i den schweiziska konfederationen, översättningen tillhandahålls i informationssyfte och saknar därmed rättskraft.

⁴¹ Artikel 1 i FIFA (2022a), *FIFA Statutes – Regulations governing the application of the statutes*, hädanefter "FIFA:s stadgar"; artikel 60 ff. den schweiziska civillagen (ty. *Schweizerisches Zivilgesetzbuch*) av den 10 december 1907, hädanefter "den schweiziska civillagen".

⁴² Artikel 2 FIFA:s stadgar.

⁴³ Se t.ex. Böhme (2015), *FIFA's controversial business model*.

⁴⁴ Ruggie (2016), "For the game. For the world" *FIFA and human rights*, s. 7.

av rättigheter i samband med fotbolls-VM i Qatar utgjorde majoriteten av FIFA:s intäkter (83 procent) under åren 2019–2022.⁴⁵

FIFA är strukturerat som en paraplyorganisation, vilket innebär att dess medlemmar består av andra associationer, närmare bestämt nationella fotbollsförbund som är organiserade i kontinentala fotbollsorganisationer.⁴⁶ De flesta stater har endast en medlemsassociation som tillsammans har bildat sex kontinentala medlemsorganisationer. I Sverige är det till exempel Svenska fotbollsförbundet som är medlem i FIFA. För Europas del är det *Union of European Football Association* ("UEFA") som är den kontinentala medlemsorganisationen.⁴⁷ Medlemmarna har rätt att medverka vid kongressen samt att delta och rösta i val enligt FIFA:s styrningsreglemente (*FIFA Governance Regulations*, "FGR").⁴⁸ I FGR anges allmänna principer för FIFA:s interna organisation samt befogenheter och ansvar för vissa av FIFA:s interna organ.⁴⁹

FIFA har antagit stadgar som fungerar som föreningens högsta styrdokument. FIFA:s stadgar kan beskrivas som en konstitution som bland annat definierar mål, medlemskap, rösträtt, ekonomi och liknande. Alla organ under FIFA måste iaktta stadgarna i all sin verksamhet.⁵⁰ FIFA:s stadgar föreskriver en åtskillnad mellan strategisk tillsyn och verkställande, operativa och administrativa funktioner. Kongressen är FIFA:s högsta och lagstiftande organ, som består av representanter från de nationella medlemsassociationerna. Varje medlem har en röst.⁵¹ Kongressen antar och ändrar FIFA:s stadgar samt utser FIFA:s president och bestämmer i vilket land VM ska arrangeras.⁵² Rådet är det strategiska och övervakande organet.⁵³ Rådets medlemmar väljs av medlemsassociationerna vid kongressens sammanträden. Tillsammans är kongressen och rådet FIFA:s politiska organ, med betydelsen att det finns flera kommittéer som är oberoende av dem, bland annat FIFA:s rättsliga organ.⁵⁴

Generalsekretariatet är FIFA:s verkställande, operativa och administrativa organ.⁵⁵ Generalsekretariatet består av en generalsekreterare som utses av Rådet och som leder ungefär 400 anställda i den dagliga förvaltningen.⁵⁶

---

⁴⁵ FIFA (2023), *FIFA annual report 2022*, s. 216.

⁴⁶ Artikel 11 FIFA:s stadgar.

⁴⁷ Se alla 211 nationella medlemsassociationer och de sex kontinentala medlemsorganisationerna på FIFA:s hemsida: <<https://www.fifa.com/about-fifa/associations>>.

⁴⁸ Artikel 13 FIFA:s stadgar.

⁴⁹ Artikel 1 FGR.

⁵⁰ Artikel 8 FIFA:s stadgar.

⁵¹ Artikel 24.1 & 26.1 FIFA:s stadgar.

⁵² Ruggie (2016), s. 15.

⁵³ Artikel 24.2 FIFA:s stadgar.

⁵⁴ Ruggie (2016), s. 15.

⁵⁵ Artikel 24.3 FIFA:s stadgar.

⁵⁶ Ruggie (2016), s. 15.

FIFA har fortsättningsvis sju permanenta kommittéer (eng. *the standing committees*)⁵⁷ som ger råd och hjälper Rådet och Generalsekretariatet att fullgöra sina uppgifter.⁵⁸ Vidare har FIFA även fyra oberoende kommittéer (eng. *the independent committees*)⁵⁹ som bedriver sin verksamhet och utför sina uppgifter helt oberoende av, men alltid i ljuset av FIFA:s intresse och i enlighet med FIFA:s stadgar och reglemente.⁶⁰ Tre av de oberoende kommittéerna, etikkommittén, disciplinkommittén och överklagandekommittén utgör även FIFA:s rättsliga organ.⁶¹ Etikkommittén är främst ansvarig för att undersöka och utreda eventuella överträdelser av FIFA:s etiska regler.⁶² Disciplinkommittén är första dömande instans, och dennes beslut kan överklagas till överklagandekommittén vars beslut i sin tur kan överklagas till Court of Arbitration for Sport ("CAS").⁶³

2.3 Court of Arbitration for Sport

Under schweizisk lagstiftning inrättades CAS år 1948 för att hantera tvister inom den internationella idrottsrörelsen. CAS erbjuder tvistlösning genom skiljedomsförfarande.⁶⁴ För att hantera tvister som uppstår i samband med verksamheten har FIFA bemyndigat CAS med obligatorisk jurisdiktion att pröva tvister mellan FIFA och dess medlemmar, spelare, klubbar samt andra inblandade parter.⁶⁵ Bestämmelserna i CAS:s *Code of Sports-related Arbitration* ska tillämpas på förfarandet. Enligt dessa bestämmelser ska CAS i första hand tillämpa FIFA:s interna regler och i andra hand schweizisk lag.⁶⁶

CAS kan bland annat ta upp överklaganden av beslut som tagits av ett förbund, en förening eller ett annat idrottsrelaterat organ om detta föreskrivs i organets stadgar eller om parterna har ingått ett särskilt skiljedomsavtal samt om klaganden uttömt alla de rättsmedel som står till buds för denne.⁶⁷ Beslut fattade av CAS kan i sin tur överklagas till schweizisk federal domstol.⁶⁸ Detta möjliggörs genom att det i schweizisk lag föreskrivs jurisdiktion för den federala domstolen att undersöka giltigheten i beslut fattade av CAS.⁶⁹ På så

---

⁵⁷ Development Committee, Football Stakeholders Committee, Medical Committee, Finance Committee, Referees Committee, Organising Committee for FIFA Competitions & Member Associations Committee.

⁵⁸ Artikel 39–46 FIFA:s stadgar.

⁵⁹ Governance, Audit and Compliance Committee, Ethics Committee, Appeal Committee & Disciplinary Committee.

⁶⁰ Artikel 48 FIFA:s stadgar.

⁶¹ Artikel 50 FIFA:s stadgar.

⁶² Artikel 53 FIFA:s stadgar.

⁶³ Artikel 51 & 53 FIFA:s stadgar; Ruggie (2016), s. 16.

⁶⁴ Thorpe m.fl. (2018), *Sports law*, s. 16.

⁶⁵ Artikel 56.1 FIFA:s stadgar.

⁶⁶ Artikel 56.2 FIFA:s stadgar.

⁶⁷ CAS (2020), *Code of Sports-related Arbitration*, p. R47.

⁶⁸ Thorpe m.fl. (2018), s. 135.

⁶⁹ Artikel 387 & 393 den schweiziska civilprocesslagen (ty. *Schweizerische Zivilprozessordnung*) av den 19 december 2008, hädanefter "den schweiziska civilprocesslagen".

sätt kan mål från CAS avseende sportrelaterade frågor hamna i Europadomstolen, om alla förutsättningar för att domstolen ska ta upp målet föreligger.

I Europadomstolens praxis finns ett fåtal mål som härstammar från CAS.⁷⁰ Dessa mål har i största grad handlat om huruvida förfarandet i CAS är opartiskt och oberoende i enlighet med de krav som i artikel 6 ställs på en rättvis rättegång. Europadomstolen anser att förfarandet i CAS generellt sett inte står i strid med artikel 6. Parterna har frivilligt avstått möjligheten till tvistlösning i domstol genom det skiljeavtal som ingåtts och som berättigar CAS att pröva tvisten. Ett sådant avtal är inte i strid med artikel 6 så länge avståendet uttryckts genom fri vilja och på ett lagligt och otvetydigt sätt.⁷¹ Europadomstolen godtar att begreppen oberoende och opartisk kan tolkas på ett flexibelt sätt när det gäller skiljeförfaranden inom idrottsrelaterade frågor som har godkänts fritt, lagligt och otvetydigt, eftersom själva kärnan i skiljedomssystemet bygger på att de beslutande organen, eller åtminstone en del av dem, utses av parterna i tvisten.⁷²

Det är emellertid inte helt klarlagt huruvida en migrantarbetare har tillgång till CAS som forum för upprättelse för människorättskränkningar, vilket är problematiskt. Ett krav för att CAS ska kunna pröva ett mål är att en skiljedomsklausul kan identifieras i migrantarbetarnas anställningsavtal, vilket med låg sannolikhet kan göras i de flesta fall. Många migrantarbetare saknar troligtvis till och med ett anställningsavtal. En annan möjlighet är att påkalla skiljeförfarande i CAS och argumentera för att FIFA tagit ett beslut som strider mot dess sina interna riktlinjer och regler då Qatar utsågs som värdland. I så fall skulle eventuellt CAS ha behörighet att ta upp målet, eftersom det i FIFA:s stadgar föreskrivs att dess beslut kan överklagas till CAS. Dock föreskriver FIFA:s stadgar också att en överklagan ska lämnas in 21 dagar efter att beslutet har fattats.⁷³ Ytterligare problem är att när beslutet togs 2010 fanns inga föreskrifter om åtaganden att respektera mänskliga rättigheter i FIFA:s interna riktlinjer. Möjligheten för en migrantarbetare att väcka talan vid CAS, och på så sätt nå en prövning vid Europadomstolen tycks därmed förefalla liten. CAS verkar inte ha jurisdiktion i förhållande till migrantarbetarnas anspråk om kränkningar av de mänskliga rättigheterna.

---

⁷⁰ Se t.ex. Mutu & Pechstein mot Schweiz; Platini mot Schweiz; Ali Riza mot Schweiz.

⁷¹ Mutu & Pechstein mot Schweiz, p. 145.

⁷² Mutu & Pechstein mot Schweiz, p. 146.

⁷³ Artikel 57 FIFA:s stadgar.

2.4 FIFA:s interna åtaganden att respektera de mänskliga rättigheterna

Enligt FIFA:s stadgar har föreningen bland annat åtagit sig att respektera alla internationellt erkända mänskliga rättigheter och att sträva efter att främja skyddet av dessa.⁷⁴

2015 bad FIFA John Ruggie – huvudansvarig för framtagandet av UNGP – att ta fram rekommendationer för hur FIFA bättre kan förankra respekt för de mänskliga rättigheterna i sin globala verksamhet. Ruggie publicerade 2016 en rapport med 25 detaljerade rekommendationer.⁷⁵ Detta mynnade slutligen ut i att FIFA 2017 offentliggjorde en policy för mänskliga rättigheter.⁷⁶ Policyn föreskriver åtagandet att respektera internationellt erkända mänskliga rättigheter, däribland arbetstagares rättigheter.⁷⁷ Av policyn framgår bland annat följande angående arbetstagares rättigheter:

Given the nature of its operations, FIFA's involvement with adverse human rights impacts is most likely to occur through its relationships with other entities. FIFA's salient human rights risks include, for example:

- *Labour rights:* FIFA's operations are labour-intensive. FIFA directly employs several hundred people. Moreover, it is linked to workers through its engagement with other entities and through supply chains as part of, for instance, the construction of stadiums and infrastructure, the provision of accommodation and food and beverages or the production of licensed goods. FIFA strives to uphold and promote the highest international labour standards, in particular the principles enshrined in the eight core International Labour Organization conventions. It implements relevant procedures in relation to its own staff and seeks to ensure respect for labour standards by its business partners and in the various activities directly linked to its operations, including through its supply chains.⁷⁸

I ovannämnda policy uppmärksammar också FIFA att dess verksamhet kan få skadliga konsekvenser för specifika grupper, som till exempel migrantarbetare.⁷⁹

---

⁷⁴ Artikel 3 FIFA:s stadgar.

⁷⁵ Ruggie (2016).

⁷⁶ FIFA (2017b), *Human Rights Policy*. Hädanefter "FIFA:s human rights policy".

⁷⁷ Artikel 2 FIFA:s human rights policy.

⁷⁸ Artikel 5 FIFA:s human rights policy.

⁷⁹ Artikel 2 FIFA:s human rights policy.

Som nyligen nämnts, åtar sig FIFA i sina stadgar att respektera alla internationellt erkända mänskliga rättigheter samt sträva efter att främja skyddet av dessa rättigheter.⁸⁰ I FIFA:s policy för mänskliga rättigheter specificeras att det bland annat berör UDHR, UNGP, ICCPR och ICSECR.⁸¹ Varken stadgarna eller policyn refererar specifikt till EKMR, men det får antas att FIFA genom sitt åtagande att följa internationellt erkända mänskliga rättigheter även åtagit sig att följa EKMR.⁸² Det är emellertid viktigt att understryka att stadgandet inte är formulerat som en faktisk rättighet som kan åberopas av potentiella offer för människorättskränkningar. Det är i stället formulerat som ett mer generellt åtagande av FIFA att försöka respektera och främja mänskliga rättigheter.⁸³

Fram tills FIFA nyligen beslutade att i sina stadgar anta en klausul om mänskliga rättigheter samt en policy saknade FIFA ett uttryckligt åtagande att respektera de mänskliga rättigheterna i samband med sin verksamhet och sina relationer. I dagsläget har FIFA ännu inga lämpliga system som gör det möjligt för FIFA att veta och visa att man respekterar de mänskliga rättigheterna i praktiken.⁸⁴ Det finns inte heller något forum för att tillhandahålla upprättelse för personer som fått sina mänskliga rättigheter kränkta av FIFA:s verksamhet.

2.5 Förfarandet vid val av värd för fotbolls-VM

Vart fjärde år anordnar FIFA fotbolls-VM, världens mest populära idrottsevenemang.⁸⁵ Anordnandet av mästerskapsturneringar så som fotbolls-VM omfattar olika relationer med de nationella medlemsassociationerna, men sträcker sig också långt utanför dem. Relationerna i samband med mästerskapen omfattar även de olika aktörer som krävs för att arrangera och genomföra turneringarna så som entreprenörer, licenstagare, kommersiella sponsorer, TV-bolag, samt värdländer och statliga myndigheter. Detta innebär en blandning av direkta och indirekta förbindelser.⁸⁶ Fotbolls-VM arrangeras alltid i ett land som utses som värd ett antal år innan mästerskapet äger rum. Intresserade anbudsgivare lämnar in anbudshandlingar där de beskriver sitt erbjudande och hur de planerar att uppfylla FIFA:s krav för att vara arrangör. Berättigade anbudsgivare är FIFA:s nationella medlemsassociationer. Anbudshandlingarna, tillsammans med ett värdskapsavtal utgör grunden för ett rättsligt bindande avtalsförhållande mellan den vinnande anbudsgivaren och FIFA. FIFA:s direkta juridiska motpart är dock inte värdlandet direkt utan i stället den lokala organisationskommittén (eng. *Local Organising Committee*,

---

⁸⁰ Artikel 3 FIFA:s stadgar.

⁸¹ Artikel 1 f. FIFA:s human rights policy.

⁸² Jfr Rietiker (2022a), s. 41.

⁸³ Rietiker (2022a), s. 41.

⁸⁴ Ruggie (2016), s. 19.

⁸⁵ Reguiero (2020), s. 29.

⁸⁶ Ruggie (2016), s. 17.

”LOC”), som är en del av den vinnande anbudsassociationen men som är juridiskt fristående från denna. FIFA och LOC ingår tillsammans avtal med de berörda värdstäderna och offentliga och privata myndigheter som ansvarar för turneringsrelaterade arenor, träningsanläggningar och hotellarrangemang.⁸⁷ En stor del av den operativa verksamheten i samband med fotbolls-VM läggs ut på entreprenörer och deras leveranskedjor.⁸⁸ På grund av omfattningen av ett fotbolls-VM kan det inte organiseras utan ett brett stöd från olika myndigheter. LOC måste därför begära en allmän förklaring och särskilda rättsliga garantier från den nationella regeringen i varje anbudsländ. Sådana garantier har tidigare bland annat inkluderat undantag från vissa arbetsrättsliga bestämmelser under turneringens gång eftersom arrangemanget annars skulle kräva lagändringar i värdlandet.⁸⁹

Den 15e januari 2009 skickade FIFA ut en inbjudan till sina medlemsassociationer och uppmanade dessa att uttrycka sitt intresse för att stå som värd för fotbolls-VM 2022. I denna lyfte FIFA hur viktigt det är att infrastruktur och anläggningar i värdlandet är av högsta kvalitet då tävlingen kräver cirka tolv arenor med kapacitet att rymma 40 000–80 000 åskådare. Vidare angavs att värdlandet förväntas se till att värdskapet för evenemanget är kopplat till insatser för att åstadkomma positiva förändringar för fotbollen och samhället i allmänhet. Slutligen meddelades att ytterligare detaljer om krav för att arrangera turneringen anges i anbudshandlingarna, som endast görs tillgängliga för intresserade medlemsassociationer.⁹⁰

2.6 Valet av Qatar som värdland och dess konsekvenser för migrantarbetarna

Efter anbud från nio olika medlemsassociationer stod det redan 2010 klart att Qatar skulle få i uppdrag att arrangera fotbolls-VM 2022.⁹¹ Detta innebar stora nyheter: för första gången skulle en stat i Mellanöstern vara värd för ett globalt fotbollsevenemang. Qatar är också det minsta landet både sett till yta och befolkning att någonsin arrangera ett fotbolls-VM. Mästerskapet utgjorde därför en logistisk utmaning och krävde en stor mängd arbetskraft för att bygga nya arenor och infrastruktur. Byggnationen av arenorna övervakades av Qatars *Supreme Council for Delivery and Legacy*, som inrättades 2011 av den qatariska regeringen och valde ut nationella och internationella entreprenörer för varje arena som skulle byggas.⁹²

I Qatar utgör idag migrerande arbetstagare 94 % av arbetskraften, vilket är drygt 1.3 miljoner människor, och det är dessa migrantarbetare som stått för

---

⁸⁷ Ruggie (2016), s. 17 f.

⁸⁸ Ruggie (2016), s. 18.

⁸⁹ Ruggie (2016), s. 18.

⁹⁰ FIFA (2009), *Invitation to bid 2018 & 2022*.

⁹¹ FIFA (2010), *2022 FIFA World Cup – bid evaluation report: Qatar*, s. 3.

⁹² Reguiero (2020), s. 29.

uppbyggnaden av arenor inför fotbolls-VM.⁹³ Under den tid arbetarna har befunnit sig i Qatar har de omfattats av landets arbetslagstiftning, som varit ursprungskällan till majoriteten av de påstådda kränkningarna av de mänskliga rättigheterna.⁹⁴ En av de mest kritiserade arbetsrättsliga lagarna i Qatar är den som reglerar *kafala-systemet*, ett rättsligt ramverk som definierar förhållandet mellan arbetstagare och arbetsgivare. Systemet är ett sponsorsystem, som ger arbetsgivaren ett sponsoringstillstånd från staten för att anställa utländska arbetare. De utländska arbetstagarna har sällan något skydd av den mottagande statens arbetslagstiftning. Vidare är arbetstagarna beroende av arbetsvisum, vilket gör dem bundna till arbetsgivaren eftersom det är denne som bestämmer över arbetstagarens legala status i landet. I de allra flesta fall behöver arbetstagaren ha arbetsgivarens tillstånd för att byta jobb, avsluta sitt arbete samt för att lämna och komma in i landet. Att lämna sin arbetsplats utan tillstånd kan resultera i hävning av anställningskontraktet och potentiellt även fängelse eller deportering.⁹⁵ I Qatar är kafala-systemet reglerat i en lag från 2009.⁹⁶ Denna lag är sedan 2018 avskaffad men kritiker menar att genomförda reformer tillämpas undermåligt och att detta inte kan anses innebära ett avskaffande av systemet.⁹⁷ Vidare har mycket av de nya lagstiftningsreformerna på arbetsrättens område ännu inte implementerats. Det är till exempel fortfarande vanligt med konfiskering av pass, minimilönen är otillräcklig för att garantera en rimlig levnadsstandard och de nyligen inrättade arbetsdomstolarna som har till uppgift att bedöma arbetstagarnas klagomål är överväldigade och ineffektiva.⁹⁸ Oberoende fackföreningar är inte heller tillåtna och medlemskap i den fackförening som finns är begränsat till qatariska medborgare inom den privata sektorn.⁹⁹ Vidare har det avslöjats att ett flertal av de qatariska entreprenörerna som arbetar med arenabygget inför fotbolls-VM, trots en reformerad lagstiftning, har begått övergrepp så som otillåtet utomhusarbete i höga temperaturer, ändringar i kontrakt och tvingat migrantarbetare till långa arbetsdagar.¹⁰⁰ I en rapport från 2013 publicerad av *International Trade Union Federation* estimerades att innan fotbolls-VM startar så kommer cirka 4000 migrantarbetare att ha dött på grund av arbetsituationen.¹⁰¹ Särskilt intressant i sammanhanget är också att FIFA valde att

---

⁹³ Amnesty International (2013), *'Treat us like we are human': migrant workers in Qatar*, s. 2.

⁹⁴ Grell (2017a), *FIFA's responsibility for human rights abuses in Qatar – part I: the claims against FIFA*, under rubriken "Human rights situation in Qatar".

⁹⁵ Amnesty International (2016), s. 4.

⁹⁶ Se den qatariska lag nr 4 av 2009 angående in- och utresa i Qatar för utlänningar och deras hemvist och sponsoring.

⁹⁷ Regueiro (2019), *Shared international responsibility for human rights violations: the 2022 World Cup in Qatar*; Robinson (2022), *What is the kafala system?*; Amnesty International (2019), *Qatar: hur är läget för migrantarbetarna inför VM i herrfotboll 2022?*.

⁹⁸ Regueiro (2019); Amnesty International (2016), s. 4.

⁹⁹ Utrikesdepartementet (2019), s. 7 f.

¹⁰⁰ Amnesty International (2019).

¹⁰¹ International Trade Union Federation (2014), *The case against Qatar: Host of the FIFA World Cup - ITUC special report*, s. 14. Rapporten har fått sina siffror från den indiska ambassaden i Qatar som även rapporterar att i genomsnitt 20 indiska migrantarbetare i månaden dog under 2013.

flytta fram fotbolls-VM flera månader för att fotbollsspelarna inte skulle behöva utstå de höga temperaturer som annars uppnås under sommaren i Qatar. Sådan hänsyn togs emellertid inte till de migrantarbetare som arbetat vid arenorna året runt.¹⁰²

Trots genomförda reformer och en förbättrad situation för många arbetare kvarstår fortfarande stora problem, framför allt inom byggsektorn.¹⁰³ Uppgifter om värmestress, olyckor och dödsfall på arbetsplatser är många medan statistiken om arbetsrelaterade skador och dödsfall är bristfällig. Trots detta valdes Qatar som värdland, Qatar som är ett land utan demokratisk styrning och kan beskrivas som en absolut monarki.¹⁰⁴

FIFA:s anbudsprocess och valet av Qatar som värdland kan kritiseras då insynen var bristfällig. Utöver ovan nämnda redogörelse för hur processen har sett ut tidigare år finns det inte mycket mer att tillgå. Anbudshandlingar, som innehåller detaljerade krav för arrangemanget är inte officiella utan skickas endast till intresserade anbudsgivare. Denna begränsade insyn har kritiserats hårt då Qatar blivit anklagat för att ha köpt röster för att vinna anbudsprocessen.¹⁰⁵ Valet av Qatar som värdland har även ansetts vara mycket kontroversiellt med anledning av de flertal kränkningar av migrantarbetares mänskliga rättigheter som rapporterats.¹⁰⁶ Det verkar inte som att FIFA i sina överväganden vid val av värdland för fotbolls-VM 2022, vidtagit några som helst åtgärder för att garantera att särskilt utsatta grupper, så som migrantarbetare, får sina rättigheter skyddade i en förtryckande regim som Qatar. I en av FIFA publicerad rapport från 2010 utvärderades Qatars anbud i förhållande till de krav som FIFA ställer på ett värdland.¹⁰⁷ Inte en enda gång i rapporten nämns något om skydd för migrantarbetares rättigheter. Enligt denna rapport framgår även att FIFA ställt krav på att befintlig arbetslagstiftning som påverkar förberedelserna inför mästerskapet ska vara suspenderad fram till 2018 och att detta krav har beviljats av den qatariska regeringen.¹⁰⁸

Med anledning av den kritik om korruption FIFA har fått, och i samband med införandet av UNGP har många reformer och revideringar vidtagits sedan 2010. FIFA reviderade 2017 förfarandet för val av värdland och införde en ny artikel i sina stadgar som fastställer förfarandets gång. Där anges att

---

¹⁰² Baker (2022), *Thousands of migrant workers died in Qatar's extreme heat. The World Cup forced a reckoning.*

¹⁰³ Utrikesdepartementet (2019), s. 11 f.

¹⁰⁴ Utrikesdepartementet (2019), s. 2 ff.

¹⁰⁵ Se t.ex. Panja & Draper (2020), *U.S. says FIFA officials were bribed to award World Cups to Russia and Qatar.* I artikeln anges att USA:s justitiedepartement med hjälp av ryska och qatariska representanter avslöjat att FIFA blev mutad att välja Ryssland och Qatar som värdländer, vilket ledde till att ett flertal företrädare för FIFA blev åtalade.

¹⁰⁶ Se t.ex. Lewis, Acharaya & Pokharel (2023), *'Our dreams never came true.' These men helped build Qatar's World Cup, now they are struggling to survive.*

¹⁰⁷ FIFA (2010).

¹⁰⁸ FIFA (2010), s. 29.

FIFA:s generalsekreterare ska fastställa ett rättvist och öppet anbudsförfarande och sedan utvärdera alla inkomna bud i en officiellt publicerad rapport. Denna rapport ska sedan överlämnas till rådet som ska granska rapporten, och utifrån sitt bästa omdöme i en öppen omröstning utse tre kandidater som ska läggas fram till kongressen för ett slutgiltigt beslut. Kongressen bestämmer vilket erbjudande som vinner genom absolut majoritet.¹⁰⁹ FIFA anger att det har en skyldighet gentemot fotbollsvärlden att genomföra anbudsförfragan på ett etiskt, transparent, objektiva och opartiska sätt, i synnerhet för att säkerställa högsta etiska standard för alla parter som är involverade i anbudsförfragan.¹¹⁰ Inför processen för val av värdland till fotbolls-VM 2026 fanns alltså ett officiellt publicerat dokument med regler för hur förfragan ska gå till och vilka krav som ställs på ett värdland.¹¹¹ I dokumentet anges bland annat att vissa krav tagits fram för att minimera allvarliga risker för negativa konsekvenser på de mänskliga rättigheterna.¹¹² På flera ställen i dokumentet nämns arbetstagares rättigheter specifikt som skyddsobjekt.¹¹³ Ett särskilt urvalskriterium anges vara att värdlandet ska bidra till utveckling av bland annat mänskliga rättigheter och arbetsrättsliga standarder.¹¹⁴ När Qatar vann anbudsprocessen 2010 fanns inget liknande.

FIFA valde Qatar som värdland till fotbolls-VM redan tolv år innan mästerskapet skulle äga rum. Även om reformerna till viss del förbättrat situationen för migrantarbetare i Qatar vidtog de inte förrän under åren mellan 2016–2018. Reformerna var inte på plats 2010 då FIFA ansåg att Qatar var ett lämpligt värdland för fotbolls-VM. Vid denna tidpunkt var kafala-systemet ännu inte avskaffat, och enligt lag var det alltså förbjudet för en arbetstagar att lämna landet utan tillstånd från arbetsgivaren. Det var även lagligt för arbetsgivaren att beslagta arbetstagarens pass. Det går alltså med säkerhet att hävda att Qatar för tolv år sedan, 2010, hade bristande arbetslagstiftning och dåliga arbetsförhållanden. Vid denna tidpunkt visste FIFA om, eller i vart fall bör ha vetat om, att det behövde utföras stora konstruktionsarbeten och att största delen av det arbetet skulle utföras av migrantarbetare. Att FIFA efter all kritik mot värdlandsprocessen numera ställer krav på att valet av värdland inte ska ha negativa konsekvenser på de mänskliga rättigheterna tyder på att FIFA tidigare varit likgiltig till, eller ovetandes om dessa frågor. Detta är betydelsefullt för ansvarsfrågorna, vilka ska behandlas i nästkommande kapitel.

---

¹⁰⁹ Artikel 68.2 FIFA:s stadgar.

¹¹⁰ FIFA (2018), *Guidance on the Bid Rules of Conduct for the process of selecting the host(s) of the 2026 FIFA World Cup*.

¹¹¹ FIFA (2017a), *FIFA regulations for the selection of the venue for the final competition of the 2026 FIFA World Cup*. Hädanefter ”FIFA:s bidding regulations”.

¹¹² FIFA:s bidding regulations, p. 3.1(iv).

¹¹³ FIFA:s bidding regulations, p. 3.6.2, 8.1(ii), p. 8.2.(i)a & p. 8.2(ii)a-b.

¹¹⁴ FIFA:s bidding regulations, p. 3.6.2.

2.7 Avslutning

I förevarande kapitel har visats att FIFA inför fotbolls-VM 2022 valt ett värdland som, trots ett flertal reformförsök, fortsatt brister i efterlevandet av mänskliga rättigheter. Arbetare har lurats på pengar, skadats fysiskt och psykiskt samt mist sina liv för att fotbolls-VM skulle kunna äga rum. Det som framgår är följaktligen att FIFA har gjort ett aktivt val att bedriva sin verksamhet, i synnerhet ett av sina största evenemang, i ett inte helt oproblematiskt land sett ur ett människorättsperspektiv. Detta trots att interna riktlinjer och policyer kräver att verksamheten inte åsidosätter skyddet av de mänskliga rättigheterna, där arbetstagare specifikt nämns som en utsatt riskgrupp för verksamheten. Det ska även poängteras att sistnämnda riktlinjer inte var i kraft vid tidpunkten då FIFA ansåg att Qatar var ett lämpligt värdland för fotbolls-VM. FIFA verkar således inte vidtagit några som helst åtgärder för att säkerställa ett skydd av individers rättigheter som varit inblandade i förberedelserna inför mästerskapet. Detta trots vetskapen om att Qatar har en kritiserad arbetslagstiftning och att arbetskraften i landet till 94 % består av migrerande arbetstagare. Idag har FIFA infört tydliga och officiella riktlinjer för processen vid val av värdland inför framtida mästerskap. Dessa riktlinjer uppmärksammar särskilt migrantarbetare som en utsatt grupp för allvarliga kränkningar av de mänskliga rättigheterna, och att det är viktigt att valet av värdland inte påverkar denna grupp negativt. Att FIFA i efterhand insett vikten av detta, i kombination med den kritik om korruption som framförts tyder på en viss likgiltighet från FIFA:s sida.

Dessutom var FIFA:s bedömning av Qatars anbud i förhållande till andra medlemsassociationers anbud, och det slutliga beslutet om värdskapet, en tämligen hemlig process utan särskilt mycket insyn. Detta är problematiskt eftersom den omständighet att FIFA:s utsåg Qatar som värdland för fotbolls-VM 2022 har inneburit förödande konsekvenser för många migrantarbetare

Det som ska undersökas i nästkommande kapitel är om FIFA, eller någon annan aktör, kan hållas ansvarigt enligt internationella regler för de kränkningar av de mänskliga rättigheterna som migrantarbetarna i Qatar blivit utsatta för.

3 Föreligger hänförbarhet enligt internationell rätt?

3.1 Inledning

För att internationellt ansvar ska aktualiseras måste två krav vara uppfyllda; för det första måste gärningen¹¹⁵ vara hänförbar till en stat eller internationell organisation enligt internationell rätt, för det andra måste gärningen utgöra ett brott mot en internationellt bindande förpliktelse. I förevarande kapitel ska förstnämnda rekvisit avseende hänförbarhet analyseras. Kapitlet behandlar alltså den första delfrågan till en första frågeställningen. I kapitlets avslutande avsnitt kommer svaret på delfrågan att sammanfattas.

Två aktörer introduceras och granskas: FIFA, som organisatör för fotbolls-VM och Schweiz, som hemmastat till den inhemska organisationen FIFA. I förhållande till FIFA diskuteras internationellt ansvar för internationella organisationer enligt ARIO. För att kunna fastställa ett ansvar för FIFA måste det undersökas huruvida FIFA omfattas av begreppet *internationell organisation*. I förhållande till Schweiz diskuteras internationellt ansvar för stater enligt ARSIWA. Avslutningsvis diskuteras ett delat ansvar mellan FIFA, Schweiz och Qatar.

3.2 Internationellt ansvar för FIFA

Traditionellt sett gäller internationella ansvarsregler för stater och statliga myndigheter.¹¹⁶ Det är sedan länge debatterat huruvida icke-statliga aktörer är bundna av internationell rätt. Den klassiska synen inom internationell rätt är att det finns en separation mellan den publika sfären (staten) och den privata sfären (företag och individer). Denna divergens är emellertid inte lika klart uttalad längre och nu för tiden ifrågasätter många detta synsätt.¹¹⁷ Det finns de som argumenterar för att mänskliga rättigheter aldrig kan efterlevas korrekt om inte institutioner i den privata sektorn åtgärdar allvarliga klagomål om mänskliga rättigheter.¹¹⁸

Med tanke på antalet internationella organisationer och deras ständigt ökande funktioner har ILC tagit fram ett utkast, ARIO, som omfattar ansvarsfrågor för internationella organisationer.¹¹⁹ Artiklarna i ARIO är inget officiellt dokument som i sig självt är bindande för någon stat eftersom det endast utgör

---

¹¹⁵ Gärningar enligt ARSIWA och ARIO omfattar både handlingar och underlåtenheter. När det i uppsatsen talas om FIFA:s eller Schweiz ”agerande” åsyftas både handlingar och underlåtenheter, om inget annat anges.

¹¹⁶ Artikel 4–5 ARSIWA samt ordalydelsen i artikel 1: ”act of a State”.

¹¹⁷ Wolfgang & Saage-Maaß (2010), *Corporate accountability for human rights violations amounting to international crimes: the status quo and its challenges*, s. 719 ff.

¹¹⁸ Chen & Dundes (2023), s. 7 f.

¹¹⁹ Allmän kommentar till ARIO, s. 46, p. 1.

ett utkast som ännu inte antagits av FN:s generalförsamling.¹²⁰ En vanlig uppfattning av både stater och akademiker är att ARIO inte utgör en kodifiering av sedvanerätten på samma sätt som man anser att ARSIWA gör.¹²¹ Detta eftersom det inte går att likställa internationella organisationer med stater på det sätt som gjorts i ARIO då ett sådant tillvägagångssätt ligger mycket närmare en progressiv utveckling av lagstiftningen än en kodifiering.¹²² ARIO används dock tämligen ofta i praktiken, eftersom det inte finns några andra regler och eftersom reglerna har blivit grundligt genomarbetade av ILC.¹²³ Vidare är ARIO mycket likt ARSIWA, som anses utgöra en kodifiering av den internationella sedvanerätten.¹²⁴ Texten i de inledande bestämmelserna i ARIO och ARSIWA är ordagrant likalydande med den enda skillnaden att ARIO refererar till ”the act of an international organization”¹²⁵ [min kursivering] och ARSIWA till ”the act of a State”¹²⁶ [min kursivering]. Det finns därför de som argumenterar för att även ARIO utgör en kodifiering av den internationella sedvanerätten i förhållande till internationella organisationers ansvar.¹²⁷ Vidare har det sedan länge varit allmänt accepterat att reglerna om internationellt ansvar för stater även gäller analogt för internationella organisationer, vilket talar för att en internationell sedvanerätt har etablerats.¹²⁸ En möjlig väg att fastställa internationellt ansvar för FIFA är således att argumentera för att ARIO utgör en kodifiering av den internationella sedvanerätten. Ett problem som uppstår vid tillämpning av ARIO är emellertid huruvida FIFA kan anses utgöra en internationell organisation och därmed omfattas av ansvarsreglerna.

Enligt ARIO definieras en internationell organisation som en organisation som upprättats genom en traktat eller annat instrument som övervakas av internationell rätt som också har egen juridisk personlighet. En internationell organisation kan ha andra aktörer, utöver stater, som medlemmar.¹²⁹ En bokstavstolkning av definitionens ordalydelse talar emot att FIFA är en internationell organisation, men av kommentaren till artikeln framgår att definitionen inte ska tolkas så att om en organisation inte uppfyller ett eller flera av dessa

---

¹²⁰ Jfr allmän kommentar till ARIO, s. 46, p. 3.

¹²¹ Se avsnitt 3.3 för närmare diskussion om ARSIWA.

¹²² Se t.ex. Wouters & Odermatt (2012), *Are all international organizations created equal?*, s. 13; Se även Blokker (2022), *International organizations*, s. 159.

¹²³ Blokker (2022), s. 159.

¹²⁴ Se t.ex. artikel 4 ARIO: ”There is an internationally wrongful act of an international organization when conduct consisting of an action or omission: (a) is attributable to that organization under international law; and (b) constitutes a breach of an international obligation of that organization” jämfört med artikel 2 ARSIWA: ”There is an internationally wrongful act of a State when conduct consisting of an action or omission: (a) is attributable to the State under international law; and (b) constitutes a breach of an international obligation of the State”.

¹²⁵ Artikel 3 ARIO.

¹²⁶ Artikel 1 ARSIWA.

¹²⁷ Se t.ex. Johansen (2020), s. 35.

¹²⁸ Johansen (2020), s. 32 ff.

¹²⁹ Artikel 2(a) ARIO.

krav så blir reglerna i efterföljande artiklar inte tillämpliga på den organisationen.¹³⁰ Det verkar alltså som att FIFA inte behöver uppfylla alla kriterier enligt definitionen för att omfattas av reglerna. Jag vill i det följande lyfta några argument som talar för att FIFA kan, eller i vart fall bör, anses ha samma rättsliga status som en internationell organisation enligt ARIO.

En omständighet som definierar huruvida en aktör är en internationell organisation är dess medlemmar. Traditionellt sett har endast stater varit medlemmar i internationella organisationer, men det är numera allmänt accepterat att även organisationer kan vara medlemmar. EU är till exempel medlem i Världshandelsorganisationen ("WTO").¹³¹ Vidare kan medlemskap i en internationell organisation vara begränsat till ett visst regionalt område. Europeiska unionen ("EU") accepterar till exempel endast europeiska stater som medlemmar.¹³² FIFA har en liknande struktur i förhållande till medlemskap som till exempel FN, som är en internationell organisation.¹³³ FN:s medlemmar består av "fredsälskande stater".¹³⁴ FIFA:s medlemmar består av nationella medlemsassociationer, i huvudregel en association per land. Medlemmarna är inte stater, men representerar sitt land på ett särskilt sätt. FIFA accepterar som medlem varje förening som ansvarar för att organisera och övervaka fotbollen i alla dess former i sitt land.¹³⁵ FIFA har dessutom med sina 211 medlemsassociationer fler medlemmar än FN.¹³⁶ Således kan man argumentera för att FIFA i vart fall liknar en internationell organisation i förhållande till frågan om medlemskap. Fortsättningsvis har internationella organisationer vanligtvis ett sammanträdesorgan som består av representanter från alla medlemmar.¹³⁷ I FIFA:s fall är detta kongressen, som består av en representant från varje medlemsassociation. Det är även vanligt med rättsliga organ, vilket FIFA också har inrättat.¹³⁸

Det finns emellertid de som anser att FIFA inte är en internationell organisation på samma sätt som FN bland annat med anledning av att FIFA saknar en internationell juridisk personlighet.¹³⁹ Att en internationell organisation ska ha en sådan personlighet innebär att den måste ha självständiga organ med en vilja som är skild från medlemmarnas och att den kan fatta majoritetsbeslut.¹⁴⁰

---

¹³⁰ Kommentaren till artikel 2 ARIO, p. 2.

¹³¹ Blokker (2022), s. 142.

¹³² Blokker (2022), s. 148.

¹³³ ICJ (1949), *Reparation for Injuries Suffered in the Service of the United Nations*, där ICJ för första gången konstaterade att FN är en internationell organisation.

¹³⁴ Artikel 4.1 Charter of the United Nations San Francisco 26 juni 1945. Hädanefter "FN-stadgan".

¹³⁵ Artikel 11.1 FIFA:s stadgar.

¹³⁶ Ruggie (2016), s. 6.

¹³⁷ Blokker (2022), s. 152.

¹³⁸ Blokker (2022), s. 153; Se även avsnitt 2.2 avseende FIFA:s struktur.

¹³⁹ Se t.ex. Rietiker (2020), s. 76. Rietiker anser att det är uppenbart att FIFA inte är en internationell organisation, på samma sätt som FN är, eftersom FN skiljer sig från FIFA på det sätt att det består av stater, har en egen internationell juridisk personlighet och styrs av internationell rätt.

¹⁴⁰ Se Akande (2014), *International organizations*, s. 250.

Detta krav har fastställts för att klargöra att internationella organisationer har en egen identitet i den internationella rätten, separat från sina medlemmar.¹⁴¹ Det kan också sägas vara synonymt med att aktören är en bärare av rättigheter och skyldigheter under internationell rätt.¹⁴² En annan omständighet som talar emot att FIFA är en internationell organisation är att FIFA inte är etablerat genom en traktat utan i stället enligt schweizisk nationell lagstiftning. I praktiken är nästintill alla internationella organisationer etablerade genom traktat, vilket skiljer dem från företag och andra icke-statliga organisationer.¹⁴³ Detta har dock inte tidigare varit avgörande för att en organisation ska uteslutas från att ha samma rättsliga status som en internationell organisation, genom utvecklingen av *hybridorganisationer*.

Ett exempel på en hybridorganisation är Röda Korset. Röda Korset är varken grundat av stater genom en traktat eller övervakas av staterna. Däremot har Röda Korset fått mandat att utöva sin verksamhet från det internationella samfundet av stater genom Genèvekonventionen¹⁴⁴, en internationell traktat.¹⁴⁵ Röda Korset grundades av privatpersoner som en privat förening under schweizisk nationell rätt och dess styrande organ består av privatpersoner och inte statliga representanter. På så sätt skiljer sig Röda Korset från en typisk internationell organisation, som till exempel FN och liknar mer en ideell organisation av icke-statlig karaktär.¹⁴⁶ Även om Röda Korsets existens och styrning inte är reglerad av stater, är dess funktioner och verksamhet det. Därav är Röda Korset en hybridorganisation i den meningen att det varken är en typisk internationell organisation eller en typisk privat ideell organisation. Enligt både lag och praxis – på grundval av det mandat som etablerats i Genèvekonventionen – har Röda Korset erhållit en rättslig status som motsvarar den för internationella organisationer. Precis som en internationell organisation, men till skillnad från en nationell eller internationell icke-statlig organisation, har Röda Korset som en direkt följd av det traktatsbaserade mandatet, internationell juridisk personlighet både i den internationella och i den nationella rättsordningen.¹⁴⁷

FIFA har visserligen, precis som Röda Korset, karaktärsdrag som gör att det varken är en typisk privat icke-statlig organisation eller en typisk internationell organisation i den mening som avses i ARIO. FIFA är, precis som Röda Korset, en privat förening grundad enligt och bunden av schweizisk nationell

---

¹⁴¹ Blokker (2022), s. 142.

¹⁴² Akande (2014), s. 251; Blokker (2022), s. 143.

¹⁴³ Blokker (2022), s. 142.

¹⁴⁴ Genèvekonventionen (IV) den 12 augusti 1949 angående skydd för civilpersoner under krigstid, SÖ 1953:17. Hädanefter ”Genèvekonventionen”.

¹⁴⁵ Röda Korset anförtroddes med ett officiellt mandat att agera i händelse av en väpnad konflikt genom Genèvekonventionen. I artikel 3 Genèvekonventionen anges att Röda Korset får erbjuda parterna i konflikten sina tjänster.

¹⁴⁶ Debuf (2016), *Tools do the job: the ICRC's legal status, privileges and immunities*, s. 323.

¹⁴⁷ Debuf (2016), s. 324.

rätt. En annan likhet är att båda föreningar i synnerhet bedriver global verksamhet av omfattande betydelse. Vid bestämmandet av Röda Korsets rättsliga status verkar det emellertid som att det lagts stor vikt vid det faktum att verksamheten erkänts i Genèvekonventionen. Eftersom varken FIFA:s existens eller verksamhet är reglerad av det internationella samfundet genom en traktat eller liknande är det svårt att argumentera för att FIFA är en hybridorganisation på samma sätt som Röda Korset och således erhåller rättslig status som en internationell organisation.

Sammanfattningsvis föreligger en viss möjlighet att argumentera för FIFA:s ansvar enligt ARIO. Detta argument har dock två svagheter. För det första är det inte enhetligt etablerat huruvida ARIO utgör en kodifiering av internationell sedvanerätt, och således är det oklart om ARIO fastställer ett internationellt ansvar för FIFA. För det andra är det oklart om FIFA har samma rättsliga status som en internationell organisation, och således omfattas av reglerna i ARIO. Det finns möjlighet att argumentera för att så är fallet, men eventuellt måste ARIO tillämpas analogt på FIFA, vilket också försvagar argumentet. En ordning där ansvarsreglerna även omfattar privata aktörer såsom en internationell fotbollsförening verkar inte vara generellt etablerad i nuläget. Det går alltså inte att fastställa ett internationellt ansvar för FIFA enligt ARIO.

3.3 Internationellt ansvar för Schweiz

Internationellt ansvar för stater regleras av den internationella sedvanerätten. Det finns inget rättsligt bindande instrument, men däremot finns en kodifiering av den internationella sedvanerätten i ARSIWA, ett utkast som sammanställts av ILC. Det går inte att säga att artiklarna i ARSIWA utgör en hundra procentig återspeglning av den internationella sedvanerätten, men de flesta jurister tycks vara överens om att åtminstone de grundläggande bestämmelserna utgör internationell sedvanerätt.¹⁴⁸ Så som den internationella rätten är konstruerad idag förutsätter den staterna. Det är stater som bär rättigheter och skyldigheter enligt internationell rätt.¹⁴⁹ Som visats i föregående avsnitt är det endast i vissa särskilda fall som ansvarsreglerna även kan tillämpas på internationella organisationer. Därför ska analysen i det följande behandla Schweiz ansvar för agerandet av en association belägen på dess territorium och som är verksam under dess lagstiftning. Eventuellt kan FIFA:s medverkan till människorättskränkningarna i Qatar innebära ett internationellt ansvar för Schweiz. Frågorna berör inte FIFA och innebär inget ansvar för FIFA *per se*, eftersom FIFA inte omfattas av reglerna om internationellt ansvar för

---

¹⁴⁸ Linderfalk (2020c), s. 110 f. De åsyftade bestämmelserna är bland annat de för arbetet relevanta artiklarna 1, 2, 4, 5 och 8.

¹⁴⁹ Linderfalk (2020a), *Folkrätten, staten & statens suveränitet*, s. 19.

stater. En utredning av Schweiz ansvar är däremot högst relevant i sammanhanget då fastställande av ansvar sannolikt kan innebära upprättelse för de migrantarbetare som blivit utsatta av FIFA:s agerande.

Enligt ARSIWA föreligger internationellt ansvar om det finns en internationellt felaktig handling och om denna är hänförlig till staten.¹⁵⁰ En internationellt felaktig handling kan bestå av handlingar och underlåtenheter, eller både och.¹⁵¹ Som generell huvudregel är en privatpersons eller privat aktörs agerande inte hänförligt till en stat. Det finns emellertid vissa särskilda situationer då det föreligger ett specifikt sakförhållande mellan en person eller aktör och staten som föranleder undantag från huvudregeln. En stat ska hållas ansvarig för vad en enskild privatperson eller en grupp av privatpersoner gör om det kan visas att personen eller gruppen rent faktiskt agerade på basis av statens instruktioner eller under dess ledning eller kontroll.¹⁵² Av ICJ:s praxis framgår att undantaget ska tillämpas restriktivt och det krävs att staten utövat effektiv kontroll eller att det kan fastställas ett fullständigt beroende.¹⁵³ Med tanke på den viktiga roll som effektivitetsprincipen spelar i internationell rätt är det nödvändigt att i båda fallen ta hänsyn till förekomsten av en verklig koppling mellan den person eller grupp som utför handlingen och det statliga maskineriet.¹⁵⁴ Regeln syftar till att förhindra att stater delegerar felaktigt agerande till privata aktörer för att undgå internationellt ansvar.¹⁵⁵

Det finns inget som tyder på att Schweiz har gett FIFA instruktioner att välja Qatar som värdland för fotbolls-VM eller i annan mån agera på ett sätt som strider mot de mänskliga rättigheterna. Tvärtom har schweiziska myndigheter historiskt sett inte varit särskilt engagerade i FIFA:s verksamhet.¹⁵⁶ Enligt kommentarerna till ARSIWA berör undantaget dessutom framför allt situationer då en stat anlitar, rekryterar eller uppmanar privata aktörer att komplettera den statliga polisens eller militärens insatser.¹⁵⁷ Av denna anledning ska diskussionen i det följande fokusera på huruvida FIFA agerat under Schweiz ledning eller kontroll. Graden av statens kontroll tydliggjordes i Nicaragua-fallet där staten, USA, var ansvarig för planering, träning, finansiering och annat stöd till den privata aktören *contras*.¹⁵⁸ ICJ ansåg att detta inte var tillräckligt för att uppfylla kravet på effektiv kontroll, eftersom det inte var visat att USA hade styrt eller tvingat fram ett agerande som stred mot internationell rätt.¹⁵⁹ Det höga kravet på effektiv kontroll som ställts upp genom ICJ:s praxis

---

¹⁵⁰ Artikel 1–2 ARSIWA.

¹⁵¹ Kommentaren till artikel 1 ARSIWA, p. 1.

¹⁵² Artikel 8 ARSIWA; kommentaren till artikel 8 ARSIWA, p. 1.

¹⁵³ Se t.ex. Nicaraguafallet och Bosnia Genocide.

¹⁵⁴ Kommentaren till artikel 8 ARSIWA, p. 1.

¹⁵⁵ Rose (2022), *Law of state responsibility*, s. 83.

¹⁵⁶ Pielke (2013), *How can FIFA be held accountable?*, s. 262.

¹⁵⁷ Kommentaren till artikel 8 ARSIWA, p. 2.

¹⁵⁸ Nicaraguafallet, p. 86.

¹⁵⁹ Nicaraguafallet, p. 115.

är något kontroversiellt och har ofta använts som exempel på hur fragmenterad internationell rätt är.¹⁶⁰ I ytterligare ett fall som brukar nämnas i sammanhanget, Tadicfallet, frångick Internationella krigsförbrytartribunalen för det forna Jugoslavien ("ICTY") kravet på effektiv kontroll och tillämpade i stället ett lägre krav på övergripande kontroll (eng. *overall control*).¹⁶¹ I Bosnia Genocide vidhöll ICJ emellertid kravet på effektiv kontroll och uttalade att ICTY:s krav på övergripande kontroll var otillräckligt.¹⁶² Genom upprätthållandet av detta högt ställda krav på kontroll har ICJ begränsat möjligheten till denna undantagsform av hänförlighet.¹⁶³ Ovanstående omständigheter gör det svårt att hävda att Schweiz har haft effektiv kontroll över FIFA. Detta synsätt delas även av akademiker som varit framträdande i diskussionen om kränkningar av mänskliga rättigheter i samband med fotbolls-VM.¹⁶⁴ Det går alltså inte att hänföra FIFA:s agerande till Schweiz enligt ARSIWA.

En stat kan också hållas internationellt ansvarigt genom stöd eller medhjälp (eng. *aid or assistance*) till en annan stat. Det tycks finnas en relativt utbredd konsensus i både litteratur och praxis som talar för att denna regel är en kodifiering av den internationella sedvanerätten.¹⁶⁵ Två kumulativa rekvisit som ska vara uppfyllda är att den medhjälparende staten hade kännedom om omständigheterna kring den felaktiga handlingen och att agerandet hade varit felaktigt om det begicks av den medhjälparende staten.¹⁶⁶ Exempel på stöd eller medhjälp som anses omfattas av regeln är om en stat tillhandahåller nödvändiga faciliteter eller finansierar verksamheten i fråga.¹⁶⁷ Man skulle eventuellt kunna hävda att Schweiz finansierar FIFA genom till exempel låga skattesatser och andra fördelar. ARSIWA gäller dock bara för relationer stater sinsemellan och det är svårt att säga att Schweiz har finansierat eller gett annat liknande stöd till Qatar. Det är FIFA som ingått avtal med Qatar inför arrangementet av fotbolls-VM och det är FIFA som har inflytande över Qatar i samband med mästerskapet. Schweiz har inte någon direkt koppling till Qatar i sammanhanget och det är således en alltför långdragen slutsats att påstå att ansvar för medhjälp kan fastställas. En sådan slutsats är beroende av att det i den internationella sedvanerätten går att utläsa en praxis som talar för att denna regel även gäller i relationen mellan en stat och en privat aktör, och en sådan ordning tycks inte vara etablerad ännu.

Schweiz kan emellertid eventuellt vara ansvarig för den schweiziska handelsdomstolens beslut att avvisa en migrantarbetares skadeståndsanspråk mot

---

¹⁶⁰ Rose (2022), s. 84.

¹⁶¹ Tadicfallet, p. 117.

¹⁶² Bosnia Genocide, p. 406.

¹⁶³ Rose (2022), s. 84.

¹⁶⁴ Se t.ex. Rietiker (2020), s. 77; O'Brien (2018), *Business and human rights – a handbook for legal practitioners*, s. 33 ff.; Reguerio (2020), s. 32 f.

¹⁶⁵ Nolte & Aust (2009), 'Equivocal helpers – complicit states, mixed messages and international law', s. 7 ff.

¹⁶⁶ Artikel 16 ARSIWA.

¹⁶⁷ Kommentaren till artikel 16 ARSIWA, p. 1.

FIFA, en potentiell överträdelse av artikel 6 EKMR som diskuteras senare i arbetet.¹⁶⁸ Enligt artikel 4 ARSIWA är agerande av ett organ som utövar statliga funktioner med stöd i nationell lag att anse som ett agerande av staten. En domstol är ett typiskt exempel på ett organ som utövar statliga funktioner, närmare bestämt dömande verksamhet, i enlighet med nationell lag. ARSIWA kräver varken uppsåt eller oaktsamhet, och att en materiell skada orsakats av staten behöver inte påvisas. Däremot förutsätter ARSIWA olaglighet.¹⁶⁹ Med andra ord krävs att Schweiz har överträtt en internationellt bindande förpliktelse genom den schweiziska handelsdomstolens agerande. Huruvida en sådan överträdelse föreligger kommer att undersökas i kapitel 5.

3.4 Möjlighet till delat ansvar mellan FIFA, Schweiz och Qatar

För att ingen aktör ensamt ska ansvara för de internationellt felaktiga handlingar som eventuellt har inträffat har ett antal akademiker har tillsammans tagit fram ett ramverk med vägledande principer för konceptet *delat ansvar*.¹⁷⁰ Syftet är att flera aktörer ska dela på ansvaret baserat på deras olika nivåer av inblandning.¹⁷¹ Delat ansvar kan vara ett användbart ramverk i situationer då aktörer är oförmögna eller ovilliga att effektivt skydda de mänskliga rättigheterna för att bättre fördela internationellt ansvar mellan flera aktörer. Delat ansvar kan också vara lämpligt i komplexa situationer, till exempel situationer som involverar extraterritorialitet.¹⁷² Ytterligare finns det akademiker som argumenterar för att delat ansvar kan vara ett användbart ramverk när traditionella arbetsrättsliga åtgärder misslyckas.¹⁷³ I aktuell situation föreligger alla tre förhållanden: flera inblandade oförmögna och/eller ovilliga aktörer, extraterritorialitet och misslyckade arbetsrättsliga åtgärder.

Enligt ramverkets principer uppstår ett delat ansvar om flera internationella personer begår en eller flera internationellt felaktiga handlingar. Medverkan till skadan kan vara individuell, gemensam eller kumulativ.¹⁷⁴ Det delade ansvaret innefattar ett krav på en internationellt felaktig handling på samma sätt som i artikel 2 ARSIWA. Närmare bestämt krävs dels hänförlighet, dels en överträdelse av en internationell förpliktelse.¹⁷⁵ Det krävs dock inte att alla inblandade aktörer överträder en gemensam skyldighet utan det räcker att de skyldigheter som överträds har ett överlappande innehåll. Utöver detta måste

---

¹⁶⁸ Se kapitel 5 för denna diskussion.

¹⁶⁹ Linderfalk (2020c), s. 112 f.

¹⁷⁰ Nollkaemper m.fl. (2020), *Guiding Principles on Shared Responsibility in International Law*. Hädanefter ”Guiding Principles on Shared Responsibility”.

¹⁷¹ Rietiker (2022a), s. 51.

¹⁷² Rietiker (2022a), s. 50 f.

¹⁷³ Se t.ex. Reguiero (2020), s. 28.

¹⁷⁴ Princip 2 Guiding Principles on Shared Responsibility.

¹⁷⁵ Princip 4 Guiding Principles on Shared Responsibility.

de internationellt felaktiga handlingarna vara hänförliga till var och en av aktörerna.¹⁷⁶

I förhållande till fotbolls-VM går det att påstå att tre aktörer har medverkat till kränkningar av de mänskliga rättigheterna i olika grad: Qatar, FIFA och Schweiz. Här ska poängteras att även om Qatars individuella ansvar har avgränsats bort av olika anledningar,¹⁷⁷ kommer Qatars agerande ändå beröras i diskussionen om ett delat ansvar eftersom det eventuellt kan innebära att ansvar för FIFA kan fastställas. Diskussionen kommer således utgå från att det i förhållande till Qatar både föreligger hänförlighet och en överträdelse av en internationell förpliktelse.¹⁷⁸ Qatariska företag har varit ansvariga för innehållande av löner, löner under levnadsstandarder, långa och varma arbetsdagar under tvångsliknande former samt begränsningar av arbetstagarnas rörelsefrihet genom bland annat konfiskering av pass. Dessa företag är valda av och övervakas av den qatariska regeringen. FIFA har utsett Qatar som värdland för fotbolls-VM med vetskapen om att det behövs byggas arenor och infrastruktur för att kunna genomföra mästerskapet, och att arbetet kommer utföras av migrantarbetare under svåra förhållanden som riskerar att kränka deras mänskliga rättigheter. FIFA har också haft nära samverkan med Qatar inför och under fotbolls-VM, genom olika avtal och överenskommelser. Vidare har FIFA inte använt sitt inflytande som monopolist inom fotbollsvärlden eller som organisatör för fotbolls-VM för att sätta press på Qatar att vidta förändringar avseende arbetssituationen i landet. Ett exempel på en åtgärd som FIFA hade kunnat vidta är inrättandet av övervakande mekanismer som kan säkerställa samt utvärdera de risker som förelåg på plats i Qatar. Schweiz har underlåtit att tillhandahålla domstolsprövning för personer som fallit offer för brott mot mänskliga rättigheter åsamkat av en organisation belägen på dess territorium och verksam under dess lagstiftning. Med andra ord har Schweiz brutit i sina skyldigheter enligt EKMR, vilket kommer att diskuteras i kapitel 5.

I förhållande till FIFA:s ansvar framställs en särskilt intressant regel som behandlar den situation där internationella personer agerar i samförstånd för att begå en eller flera internationellt felaktiga handlingar och medverkar till en odelbar skada.¹⁷⁹ Princip 7 föreskriver att en internationell person delar ansvar när den medvetet agerar i samförstånd med en annan internationell person som begår ett internationellt rättsstridigt handlande, och var och en av dessa internationella personers agerande bidrar till den odelbara skadan för en annan person.¹⁸⁰ Med internationell person avses en stat eller en internationell organisation.¹⁸¹ Internationella personer agerar i samförstånd när var

---

¹⁷⁶ Princip 4 Guiding Principles on Shared Responsibility; kommentaren till princip 4 Guiding Principles on Shared Responsibility, p. 4.

¹⁷⁷ Se avsnitt 1.3 för motivering av avgränsningar.

¹⁷⁸ För en närmre diskussion om Qatars individuella ansvar, se Regueiro (2020), s. 29 ff.

¹⁷⁹ Kommentaren till princip 7 Guiding Principles on Shared Responsibility, p. 1.

¹⁸⁰ Princip 7.1 Guiding Principles on Shared Responsibility.

¹⁸¹ Princip 1(a) Guiding Principles on Shared Responsibility.

och en av dem deltar i ett beteende i syfte att uppnå överenskomna mål.¹⁸² Definitionen av ett sådant samförstående agerande kräver inte att det mål som eftersträvas i sig strider mot internationell rätt, det räcker att en felaktig handling begås i samband med det samförstående agerandet.¹⁸³ Agerande i samförstånd omfattar både handlingar och underlåtenheter.¹⁸⁴ Princip 7 behandlar situationer där en rad sammanhängande, men ändå separata, rättstridiga handlingar begås som bidrar till att en tredje person skadas.¹⁸⁵ De internationella personer som agerar i samförstånd måste vara bundna av förpliktelser som innehållsmässigt är överensstämmande.¹⁸⁶

Eventuellt kan FIFA anses ha agerat i samförstånd med Qatar, som begått kränkningar av migrantarbetarnas rättigheter vid uppbyggnaden av arenor inför fotbolls-VM. Något som talar för detta är det nära samarbete som FIFA och Qatar har haft. I FIFA:s och Qatars avtal sinsemellan framgår nämligen att FIFA ska ha vissa privilegier, bland annat civilrättslig ansvarsfrihet samt pseudo-auktoritet över Qatars territorium. Det är FIFA som tagit fram en förteckning över krav på arenorna, planer för byggnation eller renovering av arenor måste godkännas av FIFA, FIFA har rätt att genomföra inspektioner av arenorna på eget initiativ. Dessutom har FIFA och Qatar bildat ett joint venture-företag där FIFA äger 51 % av aktierna och Qatar 49 %, som har i uppgift att genomföra turneringen.¹⁸⁷ Det gemensamma mål som Qatar och FIFA har eftersträvat, och som krävs enligt för delat ansvar genom samförstående agerande, är målet att organisera ett fotbolls-VM där tolv arenor har behövt byggas. Målet är i sig inte rättsstridigt, men har lett till att felaktiga handlingar har begåtts för att nå dit.

Ett flertal problem uppstår emellertid i sammanhanget. Delat ansvar är i första hand ämnat att gälla för stater och internationella organisationer.¹⁸⁸ Återigen är det inte självklart huruvida FIFA omfattas av begreppet *internationell organisation*. Kommentaren till principerna betonar dock att även om principerna inte reflekterar ansvar för andra aktörer än stater och internationella organisationer kvarstår möjligheten att ansvar inte är begränsat enbart till de huvudsakliga aktörerna som diskuteras, utan kan även omfatta andra aktörer beroende på sammanhanget eller specifika förhållanden.¹⁸⁹ Att ansvar för privata aktörer inte omfattas av ramverket kan till exempel bero på

---

¹⁸² Princip 7.2 Guiding Principles on Shared Responsibility.

¹⁸³ Kommentaren till princip 7 Guiding Principles on Shared Responsibility, p. 8.

¹⁸⁴ Kommentaren till princip 7 Guiding Principles on Shared Responsibility, p. 1.

¹⁸⁵ Kommentaren till princip 7 Guiding Principles on Shared Responsibility, p. 6.

¹⁸⁶ Princip 7.4 Guiding Principles on Shared Responsibility; kommentaren till princip 7 Guiding Principles on Shared Responsibility, p. 10.

¹⁸⁷ Regueiro (2020), s. 35.

¹⁸⁸ Princip 1(a) Guiding Principles on Shared Responsibility; kommentaren till princip 1(a) Guiding Principles on Shared Responsibility, p. 1.

¹⁸⁹ Kommentaren till princip 1 Guiding Principles on Shared Responsibility, p. 1.

att ansvariga utgivare velat vara försiktiga för att ramverket med större sannolikhet ska accepteras och legitimeras av staterna.

Ytterligare ett problem är huruvida FIFA haft avsikt att medverka till människorättskränkningarna. Princip 7 kräver att FIFA agerat medvetet. I litteraturen har detta diskuterats i samband med staters medverkan till brott enligt ARSIWA, vars artikel 16 är mycket lik princip 7 i Guiding Principles on Shared Responsibility. Båda bestämmelserna innefattar ett krav på uppsåt och följande kan konstateras. Om en aktör får kännedom om att människorättsbrott begås och fortsätter att erbjuda stöd eller fortsätta samarbetet med andra aktörer, kan den aktören anses ha del i andra aktörers specifika avsikt att kränka mänskliga rättigheter under samarbetet. I det avseendet kan bristande uppsåt i vissa fall vägas upp av tillräcklig kunskap. Detta eftersom kravet på uppsåt inte bör göra det möjligt för stater att förneka sitt ansvar för delaktighet i situationer där det är uppenbart att det begås internationellt felaktiga handlingar.¹⁹⁰ Att visa att FIFA haft tillräcklig kunskap om brott mot mänskliga rättigheter i Qatar är i sammanhanget ett litet problem. I praktiken kan det dock uppstå svårigheter i förhållande till bevisning. FIFA har haft stor insyn i förberedelserna inför fotbolls-VM och har varit involverade bland annat genom det joint venture-företag som bedrivits tillsammans med Qatar. Fortsättningsvis tyder den mediala uppmärksamhet och de åtgärder som FIFA vidtagit i efterhand på att det funnits viss insikt i att brott har skett. När FIFA utsåg Qatar som värdland för mästerskapet 2022 visste det om, eller i vart fall bör ha vetat om, att det behövde utföras stora konstruktionsarbeten och att största delen av det arbetet skulle utföras av migrantarbetare. Det har sedan länge varit allmänt känt att en ytterligt stor del av Qatars arbetskraft består av migrantarbetare, samt att landet har bristande arbetslagstiftning och dåliga arbetsförhållanden. Trots detta har FIFA underlåtit att vidta åtgärder för att säkerställa att arbetskraften, som sett till att FIFA:s mästerskap har kunnat äga rum, inte blir exploaterade eller utnyttjade, och således fått sina mänskliga rättigheter kränkta. FIFA har till exempel inte infört några lämpliga rutiner för att identifiera risker för människorättskränkningar kopplade till sin verksamhet. Detta tyder på att FIFA har haft tillräcklig kunskap och eftersom kravet på avsikt är sänkt är det möjligt att fastställa ansvar då FIFA agerat i samförstånd med Qatar, under förutsättning att det delade ansvaret också gäller för ideella föreningar. Avslutningsvis ska poängteras att ovanstående resonemang förutsätter uppsåt från Qatars sida, en fråga som inte undersöks inom ramen för detta arbete.

En sista svårighet är huruvida FIFA är bunden av innehållsmässigt överlappande förpliktelser som Qatar, eftersom det är oklart om FIFA som ideell förening kan anses vara bunden av internationell rätt. Detta är en fråga som ska redogöras för i nästkommande kapitel.

---

¹⁹⁰ Nolte & Aust (2009), s. 15; Moynihan (2016), *Aiding and assisting: challenges in armed conflict and counterterrorism*, s. 22.

3.5 Avslutning

Det finns fortfarande utmaningar när det gäller att fastställa ansvar för FIFA enligt internationell rätt. ARSIWA omfattar inte icke-statliga aktörer så som FIFA, eftersom dessa regler hittills endast tillämpats på stater. Vidare är FIFA:s ansvar enligt ARIO ovisst av framför allt två anledningar. För det första är det omdiskuterat huruvida ARIO utgör en kodifiering av den internationella sedvanerätten och således innebär ett internationellt ansvar för internationella organisationer. För det andra är det tvetydigt huruvida FIFA kan anses vara en internationell organisation. Det mesta talar för att FIFA inte har samma rättsliga status som en internationell organisation och därav kan FIFA inte bli internationellt ansvarigt för de eventuella brott mot mänskliga rättigheter som skett i Qatar. Det kan således inte med säkerhet dras några slutsatser om FIFA:s ansvar enligt internationell rätt i nuläget.

I förhållande till relationen mellan FIFA och Schweiz kan hänförlighet enligt ARSIWA inte fastställas. Med anledning av det oerhört högt ställda krav som utvecklats genom ICJ:s praxis kan Schweiz inte anses haft effektiv kontroll över FIFA och FIFA kan inte anses ha agerat på några instruktioner från staten. Ansvar genom medhjälp är inte heller aktuellt. Något som däremot kan fastställas är att den schweiziska handelsdomstolens agerande är hänförligt till Schweiz eftersom det är ett statligt organ som utövar judiciella funktioner enligt nationell lag.

Avslutningsvis analyserades ett delat ansvar. Delat ansvar kan vara ett tänkbart verktyg för att fastställa ansvar för FIFA eftersom FIFA agerat i samförstånd med Qatar, vilket har lett till att en internationellt felaktig handling har begåtts. FIFA har haft tillräcklig kunskap om människorättskränkningarna, vilket bör räcka för ansvar. FIFA omfattas inte direkt av reglerna, eftersom FIFA inte kan kategoriseras som en internationell organisation men eventuellt är ett analogislut möjligt, vilket författarna till ramverket också har uttryckt. Vidare förutsätter det delade ansvaret att Qatar har gjort sig skyldig till en internationellt felaktig handling samt haft uppsåt till denna, vilket inte har undersökts i arbetet. Det delade ansvaret förutsätter också att FIFA är bunden av internationella förpliktelser, en fråga som undersöks i nästkommande kapitel. Det är inte heller självklart hur ett delat ansvar skulle fungera i praktiken, framför allt i förhållande till en privat idrottsförening. Just nu är reglerna bara ett vägledande litterärt verk, och inget som än så länge är bindande enligt internationell rätt.

I detta avslutande avsnitt kan nu svaret på den första delfrågan kortfattat rekapituleras. FIFA:s agerande är inte hänförligt till Schweiz enligt ARSIWA. Däremot är den schweiziska handelsdomstolens agerande hänförligt till Schweiz. I nästkommande två kapitel undersöks det andra ledet i frågan om internationellt ansvar, huruvida FIFA och/eller Schweiz har överträtt en internationellt bindande förpliktelse och i så fall vilken.

4 Föreligger en överträdelse av förbudet mot slaveri och tvångsarbete?

4.1 Inledning

En internationellt felaktig handling, som föranleder internationellt ansvar om den är hänförlig till en stat eller en internationell organisation föreligger om ett handlande eller en underlåtenhet bryter mot en internationell förpliktelse som staten eller den internationella organisationen är bunden av. Enklare uttryckt, internationellt ansvar aktualiseras först då det finns en internationell förpliktelse och det sker ett brott mot denna – utan förpliktelse, inget ansvar. Även om det i föregående kapitel inte gick att fastställa ansvar för vare sig FIFA eller Schweiz i förhållande till FIFA:s agerande är det fortfarande relevant att undersöka eventuella överträdelser av eventuellt bindande internationella förpliktelser. Detta dels eftersom ansvarsreglerna är på väg mot en expanderande utveckling, dels eftersom det belyser vilka rättsliga utmaningar som uppkommer vid verkställandet av FIFA:s och Schweiz internationella ansvar inom ramen för EKMR:s tillämpningsområde, arbetets andra frågeställning.

I detta kapitel undersöks inledningsvis EKMR:s bindande verkan för FIFA. Den huvudsakliga frågan som därefter ska undersökas är om Schweiz har brutit mot sina förpliktelser enligt artikel 4 EKMR genom att låta en inhemsk association, FIFA, medverka till de människorättskränkningar som skett på ett annat lands territorium, närmare bestämt i Qatar.

4.2 EKMR:s bindande verkan för FIFA

En inledande och avgörande fråga som måste besvaras är huruvida FIFA är bunden av EKMR och således kan bryta mot konventionens förpliktelser. I första hand är det stater som är pliktinnehavare av de mänskliga rättigheterna, vilket härrör från artikel 34 EKMR.¹⁹¹ Av nämnda artikel framgår att domstolen får ta emot klagomål från de som påstår sig blivit utsatta för en kränkning av ”någon av de höga fördragsslutande parterna”. Eftersom det endast är stater som kan vara parter till EKMR, framgår indirekt att det också bara är stater som kan bryta mot rättigheterna i konventionen. Konventionen är bindande för de fördragsslutande staterna, vilket framgår av konventionens första artikel.

---

¹⁹¹ Jfr även O’Brien (2018), s. 17.

Vissa rättigheter i konventionen, till exempel förbudet mot slaveri¹⁹², är absoluta rättigheter och anses utgöra internationell sedvanerätt. Dessa rättigheter gäller oavsett om staten är part till konventionen eller inte.¹⁹³ Därför kan det argumenteras för att FIFA, i vart fall i teorin är skyldig att förhålla sig till de absoluta rättigheterna som anses utgöra en del av den internationella sedvanerätten, bland annat artikel 4. Huruvida de absoluta rättigheterna är bindande även för andra aktörer än stater är dock inte helt självklart. En möjlig argumentationslinje är att undersöka om det kan fastställas en internationell sedvänja i förhållande till UNGP. Dessa vägledande principer omfattar företags ansvar att respektera de mänskliga rättigheterna men är inte bindande *per se*.¹⁹⁴ Däremot kan vissa icke-bindande regler anses utgöra en del av den internationella sedvanerätten om det kan identifieras ”utgörande bevis för en allmän praxis, godtagen så som gällande rätt”.¹⁹⁵ Med andra ord, om det finns en rättsövertygelse bland staterna i den mening att de tillämpar reglerna i UNGP som om de vore bundna av dem, kan en internationell sedvänja anses ha etablerats.

Ett första problem i sammanhanget är huruvida FIFA omfattas av UNGP, eftersom FIFA inte är ett företag utan en ideell förening. Professor John Ruggie har, i egenskap av FN:s generalsekreterares särskilda representant för mänskliga rättigheter och transnationella företag uttalat att UNGP är tillämplig på FIFA och andra internationella idrottsföreningar eftersom de bedriver en betydande kommersiell verksamhet.¹⁹⁶ Ett andra problem är emellertid huruvida UNGP anses kodifiera den internationella sedvanerätten på samma sätt som till exempel ARSIWA gör. Frågan har inte prövats av någon internationell domstol och det finns inte heller någon allmän uppfattning om att så är fallet i litteraturen. Tvärtom, bland annat har Ruggie i ett flertal rapporter uttalat att företag ännu inte har framträtt som direkta adressater i internationell rätt avseende mänskliga rättigheter. Han anser att det därför är uppenbart att företagens ansvar för att respektera de mänskliga rättigheterna inte har någon grund och inte syftar till att ålägga företag skyldigheter enligt internationell rätt.¹⁹⁷ Ruggies slutsats om avsaknaden av skyldigheter enligt internationell lagstiftning om mänskliga rättigheter som är bindande för företag korresponderar med uppfattningen i litteraturen om det nuvarande läget i den internationella

---

¹⁹² Artikel 4.1 EKMR.

¹⁹³ Vilka rättigheter som är absoluta anses framgå av artikel 15 EKMR. Det är endast första punkten i artikel 4 som i artikel 15 nämns som en rättighet som inte får inskränkas. I Europadomstolens praxis har dock hela artikel 4 hänvisats till som en absolut rättighet, se t.ex. Rantsev mot Cypern & Ryssland.

¹⁹⁴ Se t.ex. artikel 11 UNGP: ”[b]usiness enterprises should respect human rights. This means that they should avoid infringing on the human rights of others and should address adverse human rights impacts with which they are involved”.

¹⁹⁵ Artikel 38.1(b) ICJSt.

¹⁹⁶ Ruggie (2016), s. 10. John Ruggie var i egenskap av FN:s generalsekreterares särskilda representant för mänskliga rättigheter den som utvecklade UNGP som enhälligt godkändes av FN:s råd för mänskliga rättigheter.

¹⁹⁷ Karavias (2013), *Corporate obligations under international law*, s. 83.

sedvanerätten.¹⁹⁸ Det tåls att tänka på hur mycket som krävs för att ändra idén om att de mänskliga rättigheterna uteslutande är inriktade på staters agerande. Den allmänna praxis som finns från det internationella samfundet tyder inte ens på en avsikt från staternas sida i fråga om att ompröva den internationella rättens status och funktion i förhållande till de mänskliga rättigheterna.¹⁹⁹

Även om FIFA skulle anses vara bunden av artikel 4 EKMR enligt internationell sedvanerätt är ett problem som uppstår i praktiken att det inte går att rikta några anspråk mot FIFA inför Europadomstolen eftersom Europadomstolen endast kan ta upp mål mot fördragsslutande stater.²⁰⁰ Europadomstolen saknar jurisdiktion *ratione personae* att pröva klagomål som riktas mot enskilda personer eller företag.²⁰¹ Därav ska diskussionen i det följande begränsas till Schweiz skyldigheter enligt EKMR.

4.3 Definitionen av slaveri och tvångsarbete

I EKMR:s fjärde artikel fastställs ett förbud mot slaveri och tvångsarbete:

1. Ingen får hållas i slaveri eller trældom.
2. Ingen får tvingas att utföra tvångsarbete eller annat påtvingat arbete [...] ²⁰²

EKMR saknar en definition av vad som anses utgöra slaveri och tvångsarbete, men Europadomstolen har i sin praxis tagit utgångspunkt i *International Labour Office:s* ("ILO") konvention (nr 29) *Förslag till konvention angående tvångs- eller obligatoriskt arbete*²⁰³. Konventionen definierar slaveri och tvångsarbete som varje arbete eller tjänst som avkrävs en person under hot om straff och som personen inte frivilligt har erbjudit sig att utföra.²⁰⁴ Att det ska vara fråga om ett hot om straff är nära sammankopplat med arbetstagarens frihet att kunna lämna den skadliga anställningen, vilket i sin tur är kopplat till samtycke. De finns de som menar att ett vanligt missförstånd är att de som utsätts för tvångsarbete måste bli tvingade att arbeta. I praktiken är det dock vanligt att människor frivilligt går med på att utföra arbete och att det är först när de påbörjat arbetet som de upptäcker att de hade blivit lurade om villkoren eller arbetets natur. Det är inte ovanligt att de då inte kan lämna arbetet utan att det får konsekvenser.²⁰⁵ Ett praktexempel på en sådan situation är migrantarbetare som blivit rekryterade i sina hemländer och frivilligt gått med på att

---

¹⁹⁸ Se t.ex. Karavias (2013), s. 83.

¹⁹⁹ Karavias (2013), s. 83.

²⁰⁰ Jfr de förenade målen *Behrami och Saramati*, p. 151 ff. där Europadomstolen konstaterade att den kränkande gärningen var hänförlig till FN men avvisade klagandens ansökan eftersom FN inte är en fördragsslutande stat till EKMR.

²⁰¹ Artikel 34 EKMR; O'Brien (2018), s. 17.

²⁰² Artikel 4 EKMR.

²⁰³ Hädanefter "ILO:s konvention (nr 29)".

²⁰⁴ Artikel 2 ILO:s konvention (nr 29); Harris m.fl. (2018), s. 283.

²⁰⁵ Se t.ex. Skrivankova (2010), *Between decent work and forced labour: examining the continuum of exploitation*, s. 7.

åka till Qatar för att arbeta med uppbyggnaden av arenor inför fotbolls-VM, men när de väl anlänt i Qatar visar det sig att de har blivit lurade på arbetsvillkoren. Eftersom de skuldsatt sig för att finansiera flytten och på grund av att de enligt qatarisk lag inte får lämna landet utan tillstånd från sin arbetsgivare har de plötsligt hamnat i en situation där de inte frivilligt kan lämna anställningen, vilket enligt min mening utgör en situation av tvångsarbete enligt definitionen i artikel 4 EKMR. Något som stödjer detta är att ILO noterat att vissa näringslivssektorer är särskilt sårbara och att vissa grupper av arbetstagare, särskilt migranter, löper högre risk att utsättas för tvångsarbete.²⁰⁶

ILO har även tagit fram sex indikerande punkter som hjälp för att kunna identifiera en situation av tvångsarbete. Om två eller flera punkter är uppfyllda finns starka indikationer på tvångsarbete:

1. Hot om eller utövande av fysiskt eller sexuellt våld.
2. Begränsning av arbetstagarens rörelsefrihet, till exempel att arbetstagaren hålls instängd på arbetsplatsen.
3. Skuldsatt arbete vilket föreligger om en person arbetar helt eller delvis för att betala av den skuld som uppstått till arbetsgivaren eller rekryteraren.
4. Innehållande av löner eller vägran att över huvud taget betala arbetstagaren.
5. Förvaring av pass och identitetshandlingar.
6. Hot om anmälan till myndigheter.²⁰⁷

I aktuellt fall finns omständigheter som pekar på att minst tre av sex ovanstående punkter är uppfyllda. För det första är det vanligt förekommande att migrantarbetare kommer till Qatar som skuldsatta, vilket försätter dem i en mycket utsatt situation då de tvingas utföra underbetalda eller obetalda arbeten för att betala av skulden till sina arbetsgivare eller rekryterare.²⁰⁸ För det andra är det vanligt att qatariska arbetsgivare, trots avskaffandet av kafal-systemet, fortsatt konfiskerar migrantarbetares pass vilket gör dem beroende av arbetsgivarens tillstånd för att lämna landet. För det tredje har det rapporterats fall där migrantarbetarna berättat om arbetsgivarens innehållande av löner.²⁰⁹ Detta innebär att det enligt ILO:s rekommendationer föreligger en situation av tvångsarbete. Europadomstolen är visserligen inte bunden av dessa

---

²⁰⁶ Preamblen till ILO:s 2014 års protokoll till 1930 års konvention (nr 29) om tvångsarbete.

²⁰⁷ ILO (2005), *Human trafficking and forced labour exploitation: guidelines for legislation and law enforcement*, s. 20 f.

²⁰⁸ Utrikesdepartementet (2019), s. 11 f.

²⁰⁹ Amnesty International (2016), s. 5.

rekommendationer, och avgör i varje enskilt fall om en situation omfattas av förbudet i artikel 4 EKMR, men mycket talar för att Europadomstolen skulle, eller i vart fall bör betrakta migrantarbetarna i Qatar som offer för tvångsarbete enligt definitionen i EKMR. Särskilt eftersom domstolen tidigare i sin praxis utgått från ILO:s konvention (nr 29).

4.4 Människohandel

Europadomstolen har utvidgat tillämpningsområdet för artikel 4 till att även omfatta människohandel.²¹⁰ Det finns de som argumenterar för att förhållandena som migrantarbetarna utsatts för i Qatar kan betecknas som människohandel, och således omfattas av förbudet i artikel 4 EKMR.²¹¹ Vad som exakt åsyftas med människohandel är inte uniformt vedertaget men i Europarådets konvention om bekämpande av människohandel (”människohandelskonventionen”)²¹² anges följande. Med människohandel avses rekrytering, transport, överföring, hysande eller mottagande av personer genom hot om eller bruk av våld eller andra former av tvång, bortförande, bedrägeri, vilseledande, maktmissbruk eller missbruk av en persons utsatta belägenhet, eller givande eller mottagande av betalning eller förmåner för att erhålla samtycke från en person som har kontroll över en annan person i syfte att utnyttja denna person.²¹³ Eventuellt kan människohandelskonventionen användas, inte för att sätta dit Schweiz som förövre, utan för att kategorisera migrantarbetarna som offer för kränkningar av de mänskliga rättigheter som anges i artikel 4 EKMR.²¹⁴ Vidare kan konventionen, trots att det är en extern källa användas av Europadomstolen för att tolka och fastställa omfattningen av skyldigheterna enligt artikel 4 EKMR med hjälp av effektivitetsprincipen.²¹⁵

En i sammanhanget avgörande fråga är vad som menas med utnyttjande (eng. *exploitation*). Som exempel på utnyttjande nämns i konventionstexten bland annat tvångsarbete och slaveri.²¹⁶ Att det i definitionen anges att utnyttjandet minst ska omfatta missbruk i form av tvångsarbete, slaveri eller liknande metoder kan tolkas som att utnyttjande är ett mer expansivt begrepp som även omfattar andra övergrepp vilka potentiellt kan innebära en lägre grad av skada.²¹⁷ Vissa författare menar att utnyttjande bör betraktas som ett spektrum som sträcker sig från anständigt arbete till tvångsarbete.²¹⁸ Ett mer generellt synsätt inom internationell rätt är att utnyttjande är förknippat med oanstän-

---

²¹⁰ Rantsev mot Cypern; Harris m.fl. (2018), s. 281.

²¹¹ Se t.ex. Regueiro (2020), s. 36.

²¹² European Council of Europe Convention on Action against trafficking in Human Beings, Council of Europe Treaty Series no. 197, Warszawa den 16 maj 2005, SÖ 2010:8.

²¹³ Artikel 4(a) människohandelskonventionen.

²¹⁴ Jfr Stoyanova (2017), *Human trafficking and slavery reconsidered: conceptual limits and states' positive obligations in European law*, s. 68.

²¹⁵ Stoyanova (2017), s. 322.

²¹⁶ Artikel 4(a) människohandelskonventionen.

²¹⁷ Stoyanova (2017), s. 67 f.

²¹⁸ Skrivankova (2010), s. 6 f.

diga arbetsvillkor och oskälig ersättning. Detta synsätt är nära sammankopplat med de socioekonomiska rättigheter som är förankrade i många människorättsinstrument, till exempel rätten till rättvisa arbetsvillkor som inkluderar rätten till en skälig ersättning.²¹⁹ Med utgångspunkt i denna uppfattning av vad som utgör ett utnyttjande är det inte befängt att påstå att migrantarbetarnas situation faller in under definitionen.

Avslutningsvis kan alltså konstateras att mycket talar för att migrantarbetarna kan definieras som offer för människohandel, eller i vart fall offer för tvångsarbete. Det ska dock poängteras att även om aktuella missförhållanden uppfyller definitionen av tvångsarbete är det inte nödvändigtvis så att Schweiz har brutit mot artikel 4.²²⁰

4.5 Positiva skyldigheter enligt artikel 4 EKMR

4.5.1 Skyldigheten att kontrollera ett privat agerande

Inom ramen för Europarådets system för skydd av de mänskliga rättigheterna, och särskilt i Europadomstolens rättspraxis, har det utvecklats en distinktion mellan staternas *negativa* och *positiva* skyldigheter.²²¹ Denna distinktion anses härstamma från artikel 1 EKMR, som föreskriver en skyldighet för de fördragsslutande parterna att inte bara respektera, utan också att *garantera* de rättigheter som anges i konventionen.²²² Negativa förpliktelser avser statens skyldighet att inte själv inskränka åtnjutandet av mänskliga rättigheter genom eget agerande eller genom agerande som vidtas av dess organ eller företrädare.²²³ Utvecklingen av de positiva skyldigheterna är ett tydligt uttryck för effektivitetsprincipen, som bland annat nämns i preambeln till konventionen.²²⁴ Positiva skyldigheter kan till exempel innebära ett krav på att stater vidtar åtgärder för att säkerställa respekten för mänskliga rättigheter även inom ramen för enskilda personers inbördes relationer.²²⁵ De positiva skyldigheterna sträcker sig idag till många områden. Särskilt intressant är att Europadomstolen har identifierat en positiv skyldighet för stater att reglera

---

²¹⁹ Stoyanova (2017), s. 69; se även artikel 7 ICESR.

²²⁰ Stoyanova (2017), s. 284.

²²¹ Rietiker (2022a), s. 32 f.; O'Brien (2018), s. 16.

²²² Artikel 1 EKMR; Stoyanova (2017), s. 320; även tolkningen av EKMR som ett levande instrument har använts som ett verktyg för att rättfärdiga utvecklingen av de positiva skyldigheterna.

²²³ O'Brien (2018), s. 18.

²²⁴ Sv. ”[...] denna förklaring syftar till att trygga ett universellt och verksamt erkännande och iakttagande av de rättigheter som där angetts”. Eng. ”[...] this Declaration aims at securing the universal and effective recognition and observance of the Rights therein declared”.

²²⁵ En första indikation på positiva skyldigheter introducerades av domstolen i fallet X och Y. Där kom domstolen fram till att artikel 8 EKMR, rätten till privatliv, innefattar positiva skyldigheter.

den privata sektorn.²²⁶ Positiva skyldigheter utlöses dock endast under vissa förutsättningar, och det finns gränser för hur långtgående de kan vara.²²⁷

Det är inte en schweizisk myndighet eller statligt organ som ligger bakom kränkningarna av migrantarbetarnas rättigheter, det är en ideell förening. Bestämmelserna i EKMR är inte utformade för att omfatta privat agerande av aktörer som FIFA. Som tidigare konstaterats är inte heller FIFA:s agerande hänförligt till Schweiz. Frågan är om Schweiz har brutit mot sina positiva skyldigheter enligt EKMR genom att ha underlåtit att förhindra och/eller åtgärda FIFA:s agerande i förhållande till fotbolls-VM. Positiva skyldigheter är den internationella rättens verktyg för att hantera situationer där källan till en skada är en privat aktör. I dessa situationer blir den privata aktörens agerande inte ett agerande som anses vara statens, eller så som det uttrycks i ARSIWA, ett agerande som anses vara hänförligt till staten. De positiva skyldigheterna är inte heller knutna till den privata aktören, eftersom denna inte kan ha skyldigheter enligt en konvention som behandlar mänskliga rättigheter, till exempel EKMR. En person som har utsatts för kränkningar av de mänskliga rättigheterna som begåtts av en privat aktör kan därför endast med framgång väcka talan vid Europadomstolen om en fördragsslutande stat till EKMR kan kopplas till kränkningarna. På så sätt kan statens ansvar enligt internationell rätt om mänskliga rättigheter utlösas av privata aktörers agerande. Staterna har dock inte brutit i sitt ansvar direkt på grund av de handlingar som begås av privata aktörer utan som ett resultat av sina egna försummelser som kan kopplas till skadan.²²⁸

Förbudet mot slaveri och tvångsarbete har genererat relativt lite domstolspraxis i Europadomstolen men en viktig rättsutveckling är att domstolen fastställt att staterna, utöver de negativa skyldigheter som artikel 4 EKMR implicerar även har positiva skyldigheter att ingripa mot privata arbetsgivares och andra personers agerande som strider mot förbudet.²²⁹ Vidare finns det de som argumenterar för att Europadomstolens praxis om positiva skyldigheter enligt artikel 2 (rätt till liv), artikel 3 (förbud mot tortyr) och artikel 8 (rätt till skydd för privat- och familjeliv) även kan tillämpas i förhållande till artikel 4, eftersom dessa rättigheter är nära sammankopplade och alla utgör absoluta rättigheter.²³⁰ I sammanhanget är det relevant att lyfta Platini mot Schweiz, ett mål där Europadomstolen undersökte om ett skiljedomsförfarande i frågor om sportjuridik var förenligt med artikel 8 EKMR. I detta fall fördes alltså en talan mot Schweiz trots att den kränkande handlingen var ett privat agerande av FIFA, närmare bestämt en påföljd som FIFA ålagt klaganden. Europadom-

---

²²⁶ Fadeyeva mot Ryssland, p. 89.

²²⁷ Stoyanova (2017), s. 319.

²²⁸ Stoyanova (2017), s. 319 f.

²²⁹ Harris m.fl. (2018), s. 287; Stoyanova (2017), s. 321.

²³⁰ Se t.ex. Stoyanova (2017), s. 321. Observera att det endast är artikel 4.1 som i artikel 15 nämns som en rättighet som inte får inskränkas. I Europadomstolens praxis har dock hela artikel 4 hänvisats till som en absolut rättighet, se t.ex. Rantsev mot Cypern & Ryssland.

stolen avvisade visserligen målet för att det var uppenbart ogrundat men uttalade ingenting om att konventionen inte kunde tillämpas i förhållande till ett privat agerande i form av ett beslut från FIFA.²³¹ I sin slutsats konstaterar domstolen att Schweiz inte underlåtit att uppfylla sina positiva skyldigheter. Syftet med belysande av detta fall är att visa att Europadomstolen har konstaterat att fördragsslutande stater har positiva skyldigheter enligt EKMR att kontrollera privata aktörers agerande, i detta fall specifikt FIFA:s agerande.

En annan mycket intressant ståndpunkt framförs av Daniel Rietiker. Även om Europadomstolen ännu inte antagit jurisdiktion att pröva ett mål om en privat aktörs kränkningar av artikel 4 EKMR menar Rietiker att det genom ett accepterande av konceptet positiva skyldigheter finns en möjlighet att utlösa tillämpningen av EKMR, trots att det är fråga om ett ”privat” agerande av FIFA. En stat kan bryta mot en positiv förpliktelse om staten inte inrättar ett rättsligt ramverk som gör det möjligt för individen att klaga på ett visst privat agerande. Rietiker menar att konceptet positiva skyldigheter i denna kontext kan utlösa ett internationellt ansvar för Schweiz trots att man inte kan identifiera hänförlighet i förhållande till FIFA:s agerande enligt ARSIWA:s regler om internationellt ansvar.²³² I sammanhanget kan denna argumentation vara banbrytande eftersom det i kapitel 3 konstaterades att hänförlighet till Schweiz inte föreligger. För att kunna fullgöra sitt ansvar anser Rietiker att Schweiz måste visa att ett försök har gjorts till att inleda förhandlingar med FIFA och andra organisationer för att undvika eller avhjälpa eventuella brott mot de mänskliga rättigheterna som begicks vid förberedelserna inför fotbolls-VM.²³³ Rietikers argumentation överensstämmer med Europadomstolens resonemang i Platini mot Schweiz. Enligt min mening denna föreställning oerhört viktigt då det i rådande rättsläge föreligger ett missförhållande mellan å ena sidan ett område där kränkningar av de mänskliga rättigheterna begås av privata aktörer, och å andra sidan ett område där ansvarsreglerna för kränkningar av de mänskliga rättigheterna endast är utformade för stater.

4.5.2 Processuella och materiella skyldigheter

En vanligt förekommande systematisering av de positiva skyldigheterna är: skyldighet att kriminalisera, skyldighet att anta en straffrättslig lagstiftning av viss kvalitet, skyldighet att utreda och eventuellt tillämpa det relevanta straffrättsliga ramverket genom lagföring, skyldighet att införa effektiva regelverk för tillsyn, skyldighet att vidta operativa skyddsåtgärder och skyldighet att tillhandahålla effektivt rättsmedel.²³⁴ Europadomstolen har refererat till två

---

²³¹ Jfr Rietiker (2022a), s. 79. Rietiker anser att Europadomstolen kunde hantera målet tack vare tillämpning av teorin om positiva skyldigheter.

²³² Rietiker (2020), s. 76 ff.

²³³ Rietiker (2022a), s. 50.

²³⁴ Se t.ex. Stoyanova (2017), s. 329.

kategorier av positiva skyldigheter: processuella och materiella skyldigheter.²³⁵ De tre sistnämnda skyldigheterna kan sägas höra till kategorin processuella skyldigheter medan de tre förstnämnda skyldigheterna kan kategoriseras som materiella skyldigheter.

Schweiz har alltså inledningsvis en skyldighet att kriminalisera alla övergrepp som faller inom det materiella tillämpningsområdet för artikel 4, vilket har gjorts i den nationella strafflagen.²³⁶ Europadomstolen har i sin praxis uttalat att de rättigheter som följer av EKMR inte kan garanteras utan att individer avskräcks från att tillfoga annan skada. För att uppnå detta måste staterna sända ett tydligt budskap till förövare att de, om de upptäcks, kan förvänta sig åtal, fällande domar och bestraffning under normala förhållanden.²³⁷ Det är svårt att argumentera för att Schweiz inte uppfyller sina materiella skyldigheter utan att i detalj gå in på schweizisk lagstiftning och domstolspraxis. Det finns dock inget som tyder på att lagstiftningen i förhållande till människohandel inte skulle vara effektiv i den mening som avses i Europadomstolens praxis.

Artikel 4 kräver vidare att staterna utvecklar inte bara materiella garantier, utan även processuella garantier.²³⁸ Schweiz processuella skyldigheter omfattar bland annat en skyldighet att utöva tillsyn och vidta skyddsåtgärder. Europadomstolen har uttalat att utlösande av skyldigheten att vidta operativa skyddsåtgärder kräver att staten kände till, eller borde ha känt till, att det förelåg omständigheter som gav upphov till en trovärdig misstanke om att en identifierbar person löper en verklig och omedelbar risk att utsättas för övergrepp som faller inom omfånget av artikel 4. Åtgärderna får dock inte innebära en omöjlig eller oproportionerlig börda för staten.²³⁹ De schweiziska myndigheterna har historiskt sett inte varit särskilt engagerade i att övervaka FIFA och dess verksamhet. Däremot har media varit väldigt engagerade och särskilt uppmärksammat FIFA:s verksamhet i Qatar. Det är således inte befängd att påstå att Schweiz har vetat, eller bör ha vetat att det finns individer som utsatts för kränkningar i samband med FIFA:s verksamhet. Skyldigheten att vidta operativa åtgärder kräver dock att Schweiz haft kännedom om en specifik individs kränkningar, till exempel genom att denne tar kontakt med en statlig myndighet. Att göra staten uppmärksam på övergrepp mot migranter kan vara problematiskt med tanke på dessa personers ovilja att vända sig till myndigheterna samt deras sociala isolering och utestängning. Allmän medvetenhet om att migranter utsätts för övergrepp i värdlandet räcker inte.²⁴⁰

---

²³⁵ Stoyanova (2017), s. 329.

²³⁶ Artikel 182 den schweiziska strafflagen (ty. *Schweizerisches Strafgesetzbuch*) av den 21 december 1937. Hädanefter ”den schweiziska strafflagen”.

²³⁷ Stoyanova (2017), s. 332.

²³⁸ Stoyanova (2017), s. 394.

²³⁹ Rantsev mot Cypern & Ryssland, p. 286.

²⁴⁰ Stoyanova (2017), s. 403.

Det mesta tyder således på att Schweiz har fullgjort sin skyldighet att utöva tillsyn och vidta skyddsåtgärder.

Slutligen har Schweiz enligt artikel 4 en skyldighet att tillhandahålla effektivt rättsmedel, vilket även fastställs i artikel 13 EKMR.²⁴¹ Det är dock viktigt att skilja på de positiva skyldigheterna i artikel 4 att tillhandahålla effektivt rättsmedel och skyldigheterna i artikel 13 eftersom de processuella skyldigheterna enligt artikel 4 särskilt handlar om skada som åsamkats av privata aktörer.²⁴² Däremot kan Europadomstolens praxis i förhållande till artikel 13 vara vägledande även för artikel 4 i detta avseende. Att en stat ska tillhandahålla effektivt rättsmedel handlar framför allt om att staten ska kompensera den individ som lidit skada. Ett annat rättsmedel som ansetts vara relevant är att staten erbjuder individen rehabilitering i form av exempelvis medicinsk och psykologisk vård.²⁴³ Staten har frihet att välja vilken typ av effektivt rättsmedel som ska tillhandahållas. Det behöver inte nödvändigtvis vara genom ett rättsligt organ men Europadomstolen har uttalat att rättsliga rättsmedel ger starka garantier i enlighet med kraven i artikel 13.²⁴⁴ Vidare är ett rättsmedel endast effektivt om det är både tillgängligt och tillräckligt.²⁴⁵ Eftersom de schweiziska domstolarna inte erbjuder migrantarbetare som fått sina mänskliga rättigheter kränkta i Qatar domstolsprövning är det svårt att hävda att Schweiz uppfyllt sina positiva skyldigheter att tillhandahålla effektivt rättsmedel. Schweiz har inte heller, genom andra organ, erbjudit migrantarbetarna varken kompensation eller vård. Schweiziska domstolars ovillighet/oförmåga att pröva migrantarbetarnas anspråk mot FIFA kommer att vara föremål för diskussion i nästkommande kapitel.

4.5.3 Jurisdiktion, kännedom och samband med skadan

Att det kan konstateras att Schweiz har positiva skyldigheter att till exempel kompensera individer som utsatts för tvångsarbete med anledning av FIFA:s agerande är inte tillräckligt för att fastställa ett brott mot artikel 4 EKMR. En stat kan nämligen inte rimligen förväntas känna till och kontrollera alla handlingar som äger rum inom dess jurisdiktion. Även om den faktiska verklighet som en person utsatts för uppfyller den legala definitionen för tvångsarbete innebär detta inte nödvändigtvis att det föreligger en kränkning av de mänskliga rättigheterna om inte statens underlåtenhet kan identifieras. Det måste fastställas att staten hade kännedom om missförhållandena och att den särskilda skadan kan kopplas till en särskild underlåtenhet från statens sida att vidta åtgärder.²⁴⁶ Det är viktigt att statens påstådda underlåtenhet har bidragit

---

²⁴¹ ”Var och en, vars i denna konvention angivna fri- och rättigheter kränkts, skall ha tillgång till ett effektivt rättsmedel inför en nationell myndighet och detta även om kränkningen utförts av någon i offentlig ställning”.

²⁴² Stoyanova (2017), s. 412.

²⁴³ Stoyanova (2017), s. 413 f.

²⁴⁴ Z m.fl. mot Storbritannien, p. 110.

²⁴⁵ O’Brien (2018), s. 103.

²⁴⁶ Stoyanova (2017), s. 324 f.

till skadan. Med andra ord måste det finnas ett samband mellan den specifika skadan och statens agerande.²⁴⁷

Kravet på att det ska finnas ett samband mellan skadan och Schweiz underlåtenhet ska inte förväxlas med reglerna om hänförlighet i den mening som avses i ARSIWA. Däremot krävs att Schweiz känt till eller borde ha känt till skadan. Med andra ord krävs att skadan varit förutsebar. Kravet är dock inte så högt ställt att det ska vara fråga om kausalitet. Det räcker att statens underlåtenhet är en av flera faktorer som bidragit till förekomsten av skadan.²⁴⁸ Underlåtenheten att vidta rimliga och tillgängliga åtgärder som kunde ha haft verkliga utsikter att ändra utgången eller mildra skadan är tillräckligt för att engagera statens ansvar.²⁴⁹ Att skadan ska ha varit förutsebar hänger ihop med kravet på att staten ska ha haft kännedom om kränkningarna. Kravet på kännedom är olika högt beroende på vilken positiv skyldighet som staten underlåtit att uppfylla. Till exempel måste det finnas en särskild identifierad individ som utsätts för en förutsebar skada, så att staten kan anses ha underlåtit att fullgöra sin skyldighet att vidta operativa skyddsåtgärder. I förhållande till den positiva skyldigheten att införliva och tillämpa ett effektivt rättsligt ramverk är det inte nödvändigt att identifiera att en viss person kan komma att skadas. Då är det tillräckligt att staten är medveten om eller borde ha varit medveten om att det finns ett allmänt problem som kan leda till skada.²⁵⁰

Ovanstående frågor är helt beroende av kravet på jurisdiktion i den mening som avses i artikel 1 EKMR.²⁵¹ Alla överväganden om positiva skyldigheter förutsätter att det finns jurisdiktion.²⁵² Jurisdiktion har territoriella, tidsmässiga och personliga dimensioner. Med personlig dimension menas att jurisdiktion traditionellt sett utövats på statens medborgare, men detta har utvecklats till att även omfatta icke-medborgare. Vidare gäller mänskliga rättigheter normalt bara för personer som befinner sig inom statens territoriella gränser, men det finns omständigheter under vilka de kan och bör gälla även utanför dessa gränser.²⁵³ En stats jurisdiktion, i den mening som avses i artikel 1 EKMR, ska skiljas från andra förståelser av begreppet samt från andra närliggande begrepp som till exempel hänförlighet. Det handlar inte om rättslig jurisdiktion, huruvida Europadomstolen eller nationella domstolar kan ta upp ett mål till prövning. Det handlar inte heller om huruvida ett agerande är hänförligt till staten eller inte.²⁵⁴

---

²⁴⁷ Stoyanova (2017), s. 326.

²⁴⁸ Stoyanova (2017), s. 327.

²⁴⁹ E m.fl. mot Storbritannien, p. 99.

²⁵⁰ Stoyanova (2017), s. 328.

²⁵¹ Enligt artikeln ska de fördragsslutande parterna garantera var och en, som befinner sig under deras jurisdiktion, de fri- och rättigheter som anges i konventionen.

²⁵² Stoyanova (2017), s. 327.

²⁵³ Besson (2012), *The extraterritoriality of the European Convention on Human Rights: why human rights depend on jurisdiction and what jurisdiction amounts to*, s. 862 f.

²⁵⁴ Besson (2012), s. 866 f.

Vid en jämförelse med jurisdiktionsklausuler i andra människorättstraktat framgår att EKMR inte använder uttrycket *territorium* i förhållande till begreppet jurisdiktion.²⁵⁵ Av Europadomstolens praxis går det dock att utläsa att en stats jurisdiktion primärt är territoriell, vilket innebär att konventionens bestämmelser inte gäller på agerande utanför statens territorium. Endast exceptionella omständigheter har gett upphov till utövande av jurisdiktion utanför statens territoriella gränser. Det finns två principiella undantag: diplomaters agerande utomlands och statens effektiva kontroll över ett område.²⁵⁶ Det första undantaget aktualiseras i två situationer. För det första kan handlingar av diplomatiska och konsulära företrädare, som befinner sig på främmande territorium i enlighet med bestämmelserna i internationell rätt, rättfärdiga tillämpning av extraterritoriell jurisdiktion när dessa företrädare utövar auktoritet och kontroll över andra.²⁵⁷ För det andra har Europadomstolen godtagit att en fördragsslutande stat utövar extraterritoriell jurisdiktion när den, genom samtycke, inbjudan eller medgivande från regeringen i territoriet i fråga, utövar alla eller en del av de offentliga befogenheter som normalt ska utövas av den regeringen.²⁵⁸ Det sistnämnda undantaget gäller då en stat, genom militär aktivitet, utövar effektiv kontroll över ett område utanför sina territoriella gränser.²⁵⁹ Ett exempel på en situation då en stat ansågs ha extraterritoriell jurisdiktion över en annan stats territorium var i *Al-Skeini mot Storbritannien* då brittiska styrkor, med samtycke, befann sig i Irak. Storbritannien hade tagit på sig ansvaret för att upprätthålla säkerheten i ett särskilt område. Europadomstolen ansåg att Storbritanniens åtaganden att respektera de mänskliga rättigheterna även gällde för de militära aktiviteter som pågick i Irak.²⁶⁰

Det är mycket svårt att argumentera för att Schweiz har extraterritoriell jurisdiktion över de platser i Qatar där migrantarbetarna fått sina mänskliga rättigheter kränkta. Inga diplomater eller konsulära företrädare är inblandade, Schweiz har inte utövat offentliga befogenheter i Qatar och Schweiz har inte heller utfört någon militär aktivitet i Qatar. Att jämföra FIFA:s agerande i Qatar med militära aktiviteter är synnerligen långsökt samtidigt som det är olämpligt. Vidare har Europadomstolens undantag för extraterritoriell jurisdiktion hittills aldrig tillämpats i samband med påstådda överträdelser åsamkade av företag, än mindre av ideella föreningar.

Av ovanstående redogörelse framgår att EKMR, enligt Europadomstolens tolkning, i allmänhet inte tillhandahåller någon grund för ansvar för en stats underlåtenhet att utöva kontroll över verksamheter utomlands som bedrivs av företag (eller ideella föreningar) registrerade enligt staten lagstiftning eller

---

²⁵⁵ Se t.ex. artikel 2.1 ICCPR som anger att ”[v]arje konventionsstat åtar sig att respektera och tillförsäkra var och en som befinner sig *inom dess territorium* [min kursivering] och är underkastade dess jurisdiktion [...]”.

²⁵⁶ *Al-Skeini mot Storbritannien* p. 133–135.

²⁵⁷ *Al-Skeini mot Storbritannien*, p. 134.

²⁵⁸ *Al-Skeini mot Storbritannien*, p. 135.

²⁵⁹ *Al-Skeini mot Storbritannien*, p. 138.

²⁶⁰ *Al-Skeini mot Storbritannien*, p. 149 f.

som har sitt huvudkontor på dess territorium, även om dess agerande leder till kränkningar av de mänskliga rättigheterna.²⁶¹ Offer för kränkningar utanför Europarådets medlemsstater har i stället rätt till ett effektivt rättsmedel inför en nationell myndighet i den stat där övergreppen i fråga påstås ha ägt rum, i enlighet med den statens egna skyldigheter avseende mänskliga rättigheter.²⁶²

4.6 Avslutning

Inledningsvis undersöktes EKMR:s bindande verkan för FIFA och slutsatsen som kan dras är att FIFA inte är bunden av konventionens bestämmelser. Detta eftersom det i första hand är stater som är pliktinnehavare av de mänskliga rättigheterna. Även om det eventuellt kan identifieras en bundenhet för ideella föreningar under internationell sedvanerätt i förhållande till konventionens absoluta rättigheter kvarstår problemet att Europadomstolen saknar jurisdiktion att pröva klagomål som riktas mot andra aktörer än stater. Avsaknaden av bindande internationella förpliktelser i frågan leder diskussionen mot statligt ansvar och belyser de begränsade möjligheterna att aktivera mekanismer för privata aktörers upprätthållande av mänskliga rättigheter. Den bästa möjligheten för upprättelse finnes således genom att rikta anspråkskraven mot en stat. Därav har diskussionen övergått till Schweiz skyldigheter enligt EKMR.

Huruvida en överträdelse av artikel 4 EKMR föreligger är inte helt självklart. Det tycks finnas omständigheter som tyder på att Schweiz brustit i sina positiva skyldigheter att enligt artikel 4 EKMR kontrollera FIFA:s agerande. Exempelvis har Schweiz misslyckats med att tillhandahålla effektivt rättsmedel. Mycket talar även för att Europadomstolen skulle anse att migrantarbetarna i Qatar har blivit utsatta för tvångsarbete. Eventuellt kan Europarådets människorandskonvention användas för att identifiera migrantarbetarna som offer för människohandel. Med stor sannolikhet kan ILO:s konvention (nr 29) samt ILO:s rekommendationer användas för att visa att migrantarbetarna har blivit utsatta för tvångsarbete. Europadomstolen har dock ännu inte prövat frågan och problematik som kan uppstå vid en eventuell prövning är bland annat bevissvårigheter i förhållande till Schweiz samband med skadan. En annan svårighet är att eventuell talan vid Europadomstolen måste riktas mot Schweiz som inte är inblandad mer än att kränkningarna eventuellt går att hänföra till en privat inhemsk aktör, som agerat utanför dess territorium. Att Schweiz har jurisdiktion över migrantarbetarna, i den mening som avses i artikel 1 EKMR, är tveksamt. I Europadomstolens praxis har domstolen förhållit sig restriktiv till tillämpning av undantag från utgångspunkten att staternas skyldigheter enligt konventionen är territoriellt begränsade. Det är tydligt att inga undantag är uppfyllda då det varken är fråga om en schweizisk diplomats agerande eller militära aktiviteter som varit under Schweiz effektiva kontroll.

---

²⁶¹ Jfr O'Brien (2018), s. 63.

²⁶² O'Brien (2018), s. 105.

Den andra delfrågan kan nu besvaras. Det föreligger inte en överträdelse, från varken FIFA:s eller Schweiz sida, av artikel 4 EKMR.

Eftersom diskussionen i förhållande till Schweiz överträdelse av artikel 4 EKMR faller på den omständighet att tillämpningsområdet för de positiva skyldigheterna är territoriellt begränsat ska det i nästkommande kapitel undersökas huruvida det i stället föreligger en överträdelse av artikel 6 EKMR.

5 Föreligger en överträdelse av rätten till en rättvis rättegång?

5.1 Inledning

I detta kapitel ska det undersökas om det föreligger en överträdelse av en internationell förpliktelse, närmare bestämt artikel 6 EKMR – rätten till en rättvis rättegång.²⁶³ Den huvudsakliga frågan som ska undersökas är om Schweiz har brutit mot sina förpliktelser att tillgodose individer en rättvis rättegång i den mening som avses i artikel 6 EKMR med anledning av de kränkningar som en inhemsk association, FIFA, har åsamkat. Eftersom det i avsnitt 4.2 konstaterades att EKMR inte har någon bindande verkan för FIFA kommer diskussionen i sin helhet fokusera på Schweiz skyldigheter.

5.2 Artikel 6 och dess tillämpningsområde

Av artikel 6 EKMR framgår att:

1. Var och en skall, vid prövningen av hans civila rättigheter och skyldigheter eller av en anklagelse mot honom för brott, vara berättigad till en rättvis och offentlig rättegång inom skälig tid och inför en oavhängig och opartisk domstol som upprättats enligt lag [...]²⁶⁴

Artikel 6 innefattar ett antal olika garantier. För det första garanterar bestämmelsen individer rätten till en rättvis rättegång, vilket bland annat innefattar ett krav på att individer har rätt att vara närvarande vid rättegången.²⁶⁵ För det andra innefattar bestämmelsen ett krav på en offentlig rättegång inom skälig tid inför en oavhängig och opartisk domstol upprättad enligt lag. Avslutningsvis anses bestämmelsen också garantera individer rätten till domstolsprövning, något som inte framgår av ordalydelsen.²⁶⁶ Rätten till domstolsprövning gäller både rätten att överklaga beslut och rätten att få mål prövade i första instans.²⁶⁷ Det är framför allt en överträdelse av sistnämnda garanti som potentiellt föreligger.

Rätten till en rättvis rättegång har en framträdande ställning i EKMR, både på grund av rättighetens betydelse och den stora mängd ansökningar och rättspraxis som den har framkallat.²⁶⁸ Artikel 6 är tillämplig dels när en person anklagas för brott, dels när en persons civila rättigheter och skyldigheter ska fastställas. Diskussionen i förhållande till tillämpningsområdet för artikel 6

---

²⁶³ Vid hänvisning till artikel 6 EKMR avses i detta arbete endast den första punkten i artikeln, om inget annat anges.

²⁶⁴ Artikel 6 EKMR.

²⁶⁵ Harris m.fl. (2018), s. 411 f.

²⁶⁶ Golder mot Storbritannien.

²⁶⁷ Harris m.fl. (2018), s. 400.

²⁶⁸ Harris m.fl. (2018), s. 373.

ska här uteslutande begränsas till den sistnämnda situationen eftersom det är den som föreligger.

Tillämpningen av artikel 6 i civila frågor är för det första beroende av förekomsten av en tvist. För det andra måste tvisten gälla en rättighet som åtminstone på rimliga grunder kan anses vara erkänd enligt nationell rätt, oavsett om den skyddas av konventionen eller inte. Tvisten måste vara reell och seriös och kan gälla både själva existensen av en rättighet samt dess omfattning och tillämpning. Slutligen måste resultatet av förfarandet vara direkt avgörande för den civila rättigheten i fråga.²⁶⁹ Enligt Europadomstolens uppfattning måste en ansökan som lämnats in till en domstol för avgörande antas vara reell och seriös, om det inte finns tydliga indikationer på motsatsen.²⁷⁰

Artikel 6 tillämpas endast på civila tvister. EKMR garanterar således inte domstolsprövning i förhållande till fastställandet av alla rättigheter och skyldigheter som en person kan antas ha enligt nationell lagstiftning. Omfattningen av artikelns tillämpningsområde är dock nästintill heltäckande, med anledning av Europadomstolens generösa tolkning av vad som är en civil tvist.²⁷¹ Civila rättigheter och skyldigheter som ansetts omfattas av artikel 6 är sådana som uppstår mellan privatpersoner i sina relationer sinsemellan. Det kan till exempel vara rättigheter och skyldigheter som uppstår med anledning av ett kontrakt mellan två privata parter.²⁷² Även skadeståndsanspråk har ansetts vara exempel på en tvist om en civil rättighet.²⁷³ Mer komplicerat är det i relationen mellan individer och staten. Den avgörande faktorn i fall som rör statligt agerande är ofta om den berörda rättigheten eller skyldigheten är av ekonomisk karaktär eller, om så inte är fallet, om det statliga agerandet som är avgörande för rättigheten har ekonomiska konsekvenser för sökanden.²⁷⁴ Till skillnad från artikel 4 är artikel 6 inte en absolut rättighet och den får därför inskränkas under vissa förutsättningar.²⁷⁵

För att avgöra om migrantarbetarnas eventuella anspråkskrav gentemot FIFA vid schweizisk domstol faller inom tillämpningsområdet för artikel 6 EKMR måste det utredas om migrantarbetarnas rättigheter är sådana som kan karaktäriseras som civila, och om tvisten kan antas vara reell och seriös. I förhållande till sistnämnda krav finns en presumtion för att tvisten är reell och seriös om en ansökan har lämnats in till domstol. I förhållande till förstnämnda krav finns som tidigare nämnts inget direkt avtalsförhållande mellan migrantarbetarna och FIFA eftersom arbetarna är anställda av qatariska entreprenörer utsedda av de qatariska myndigheterna. Däremot är Europadomstolens tolkning

---

²⁶⁹ Grzeda mot Polen, p. 257–259 där Europadomstolen nyligen sammanfattade tillämpliga principer från rättspraxis.

²⁷⁰ Rolf Gustafson mot Sverige, p. 39.

²⁷¹ Harris m.fl. (2018), s. 381.

²⁷² Harris m.fl. (2018), s. 383.

²⁷³ Golder mot Storbritannien.

²⁷⁴ Harris m.fl. (2018), s. 383.

²⁷⁵ Jfr artikel 15 EKMR.

av vad som kan anses vara civila rättigheter extensiv. Vidare finns det en regel i schweizisk nationell rätt som möjliggör för migrantarbetare att rikta skadeståndsanspråk, ett rättighetsanspråk som av Europadomstolen har karaktäriserats som civilt, mot den inhemska organisationen FIFA. Ett sådant anspråk riktades mot FIFA av en bangladeshisk migrantarbetare vid den schweiziska handelsdomstolen i Zürich.

5.3 Ruling of the Commercial Court of the Canton of Zürich

Den bangladeshiska migrantarbetaren Nadim Shariful Alam ("Alam") stämde, tillsammans med ett antal fackförbund FIFA vid den schweiziska handelsdomstolen i Zürich.²⁷⁶ I målet argumenterade kändena bland annat för FIFA:s ansvar enligt schweizisk skadeståndsrätt. Alams pass blev konfiskerat av hans arbetsgivare, vilket gjorde det omöjligt för honom att lämna Qatar där han arbetade vid arenabygget inför fotbolls-VM. Kändena byggde sitt huvudargument på en princip som anger att en person som framkallar en farlig situation ska vidta nödvändiga försiktighetsåtgärder för att förhindra eventuell skada. Kändena menade att FIFA:s beslut att tilldela fotbolls-VM till Qatar utan att samtidigt kräva att landet gör sig av med kafala-systemet strider mot denna princip. Kändena hävdar att FIFA har befogenhet att ställa sådana krav på ett värdland. De lyfter bland annat att FIFA inför tidigare fotbolls-VM har använt sitt inflytande för att tvinga värdländerna ändra nationell lagstiftning under mästerskapets gång. Bland annat såg FIFA till att Brasilien antog en lag inför fotbolls-VM 2014 som tillät ölförsäljning på matcharenorna trots att försäljning av alkohol hade varit förbjuden på Brasiliens arenor i nästan tio år. Vidare argumenterade kändena för att FIFA hade möjligheten att exkludera Qatar från processen för sin ovilja och/eller oförmåga att förbättra de mänskliga rättigheterna i landet. FIFA har nämligen i tidigare processer exkluderat länder då de inte har tillhandahållit tillräckliga statliga garantier. Av dessa anledningar ansåg kändena att FIFA misslyckats med att vidta nödvändiga försiktighetsåtgärder för att förhindra skada enligt schweizisk nationell rätt.²⁷⁷

Den schweiziska handelsdomstolen avvisade kändenas talan. Skälet var bland annat att två av yrkandena inte var verkställbara eller tillräckligt specifika. Kändena yrkade i första hand att domstolen skulle förplikta FIFA att utöva påtryckningar mot de behöriga myndigheterna i Qatar och i andra hand att domstolen skulle förklara FIFA:s kränkningar av de mänskliga rättigheterna olagliga.²⁷⁸ Kändenas tredje yrkande var ovannämnda skadeståndsanspråk och detta ansåg domstolen vara tillräckligt tydligt och verkställbart men

---

²⁷⁶ Ruling of the Commercial Court (*Handelsgericht*) of the Canton of Zürich, HG160261-0, 3 January 2017. Hädanefter "den schweiziska handelsdomstolens beslut".

²⁷⁷ Den schweiziska handelsdomstolens beslut; se även Grell (2017b), *FIFA's responsibility for human rights abuses in Qatar – part II: the Zurich court's ruling*.

²⁷⁸ Den schweiziska handelsdomstolens beslut, p. 3.2.2–3.2.6; se även Regueiro (2019).

det avvisades eftersom tvisten inte var av kommersiell karaktär. Domstolen ansåg att varken Alam eller FIFA bedrev kommersiell verksamhet och domstolen hade därför inte jurisdiktion att ta upp målet till prövning.²⁷⁹ Domstolen konstaterade att även om FIFA i allmänhet bedriver kommersiell verksamhet, kan inte utövandet av den påstådda makten att påverka en stats inhemska angelägenheter betraktas som kommersiell verksamhet.²⁸⁰ I praktiken verkar det emellertid som att FIFA:s kommersiella verksamhet och dess politiska inflytande över värdländerna för fotbolls-VM är tämligen sammankopplade, vilket exemplifieras av exemplet med lagändringarna inför fotbolls-VM i Brasilien som nämndes ovan.

Frågan är om den schweiziska handelsdomstolens beslut att avvisa Alams anspråk kan vara en överträdelse av Schweiz skyldighet enligt artikel 6 EKMR att tillgodose Alam domstolsprövning. Det ska poängteras att kändena inte överklagade den schweiziska handelsdomstolens beslut till högre instans. Eftersom uppsatsen inte ämnar gå in på den schweiziska lagstiftningen i detalj ska det inte undersökas huruvida kändena har uttömt alla nationella rättsmedel, vilket är ett villkor för att Europadomstolen ska ta upp ett mål till prövning.²⁸¹ Beslutet ska i stället användas i syfte att undersöka huruvida en migrantarbetares begränsade möjligheter att få ett skadeståndsanspråk mot FIFA prövat i schweizisk domstol hypotetiskt sett strider mot artikel 6 EKMR. Det ska dock poängteras att artikel 6 även gäller för beslut i första instans, och att en person kan anses ha uttömt alla nationella rättsmedel redan i första instans om det inte finns några andra tillgängliga medel.

Den schweiziska handelsdomstolens avvisade kändenas förstahandsyrkande eftersom domstolen inte ansåg att detta var verkställbart. Domstolen konstaterar att yrkandet inte skulle vara verkställbart, eftersom ”den som bara utövar påtryckningar på något inte åtgärdar några mottagliga missförhållanden” [min översättning].²⁸² Domstolen var övertygad om att endast den suveräna staten Qatar har befogenhet att åstadkomma en direkt förändring av landets människorättsituation.²⁸³ Denna slutsats kan emellertid ifrågasättas då domstolen tycks blunda för icke-statliga aktörers ständigt ökande makt i internationella relationer. Vidare har FIFA själv erkänt sin förmåga att använda sitt inflytande mot Qatar i förhållande till Kafala-systemet.²⁸⁴

I förhållande till det tredje yrkandet avvisade domstolen det på grund av bristande jurisdiktion, vilket kan ifrågasättas i ljuset av artikel 6 EKMR. Om kändena skulle tagit målet till schweiziska arbetsdomstolen i stället för han-

---

²⁷⁹ Den schweiziska handelsdomstolens beslut, p. 3.3.6; se även Grell (2017b).

²⁸⁰ Den schweiziska handelsdomstolens beslut, p. 3.3.6.

²⁸¹ Artikel 35 EKMR.

²⁸² Den schweiziska handelsdomstolens beslut, p. 3.2.2.

²⁸³ Den schweiziska handelsdomstolens beslut, p. 3.2.2; se även Grell (2017b).

²⁸⁴ Regueiro (2020), s. 35.

delsdomstolen skulle det med största sannolikhet bli avvisat även där eftersom FIFA inte var Alams arbetsgivare.²⁸⁵ Det verkar därför inte som att någon schweizisk domstol har jurisdiktion att ta upp ett klagomål från en migrantarbetare mot FIFA med anspråk om att denna fått sina mänskliga rättigheter kränkta i Qatar i samband med fotbolls-VM.²⁸⁶ Detta är anmärkningsvärt eftersom det i den schweiziska federala lagen om internationell privaträtt, ("IPRG")²⁸⁷ finns en regel som föreskriver ett så kallat *nödvändighetsforum*.

5.4 Schweiziskt nödvändighetsforum i förhållande till artikel 6 EKMR

Artikel 3 IPRG föreskriver följande nödvändighetsforum:

Where this Act does not provide for jurisdiction in Switzerland and proceedings abroad are impossible or cannot reasonably be required, the Swiss judicial or administrative authorities at the place with which the case has a sufficient connection have jurisdiction.²⁸⁸

För att bestämmelsen ska kunna tillämpas krävs att tre kumulativa rekvisit är uppfyllda: i. det finns ingen bestämmelse som ger schweizisk myndighet (vare sig rättslig eller administrativ) jurisdiktion, ii. rättsligt förfarande i ett annat land är omöjligt eller kan rimligen inte krävas och iii. fallet i fråga har tillräcklig koppling till Schweiz. Diskussionen kommer i det följande fokusera på de två sistnämnda rekvisiten. Daniel Rietiker argumenterar för att det varken är långsökt eller överdrivet att påstå att det är svårt för utländska migrantarbetare som varit anställda för att bygga upp arenorna inför fotbolls-VM att söka och få skydd av domstolar i Qatar för anklagelser om kränkningar av mänskliga rättigheter. Han menar fortsättningsvis att det inte heller är självklart att de kan rikta anspråk vid andra domstolar i regionen. Migrantarbetarna i Qatar kommer från länder med dokumenterat dåliga förhållanden vad gäller efterlevnaden av de mänskliga rättigheterna. Även om deras hemstater skulle acceptera jurisdiktion baserat på nationalitet är det osannolikt att förfarandet skulle bli effektivt. Vidare finns det i Asien ingen regional domstol för skydd av mänskliga rättigheter, likt Europadomstolen. Därav finns det med största sannolikhet inte något möjligt eller rimligt rättsligt förfarande i något annat land än i Schweiz. Sista och avgörande frågan blir således om det finns en tillräcklig koppling till Schweiz. Rietiker har tittat på den ringa mängd praxis som finns i förhållande till artikel 3 IPRG. Av denna praxis framgår att en entiets säte i Schweiz har ansetts som tillräcklig.²⁸⁹ Rietiker menar att ett anspråk mot FIFA på grund av kränkningar av de mänskliga

---

²⁸⁵ Artikel 34 den schweiziska civilprocesslagen; Regueiro (2020), s. 37.

²⁸⁶ Regueiro (2020), s. 37.

²⁸⁷ Den schweiziska federala lagen om internationell privaträtt (ty. *Bundesgesetz über das Internationale Privatrecht*) av den 18 december 1987.

²⁸⁸ Artikel 3 IPRG.

²⁸⁹ Rietiker (2022b).

rättigheterna som begåtts i Qatar eventuellt kan knytas till Schweiz tack vare FIFA:s nationalitet som schweizisk association. Rietiker ställer sig avslutningsvis frågan om Schweiz och dess domstolar av dessa anledningar bör förväntas, som en minimiförpliktelse, att ge offren för de påstådda kränkningarna av de mänskliga rättigheterna effektiv tillgång till rättslig prövning, till exempel genom att acceptera ett nödvändighetsforum enligt artikel 3 IPRG.²⁹⁰ Trots ovanstående avvisade den schweiziska handelsdomstolen migrantarbetaren Alams skadeståndsanspråk gentemot FIFA.

Huruvida Schweiz avfärdande av nödvändighetsforum enligt nationell lagstiftning utgjorde en överträdelse av artikel 6 EKMR prövades i Naït-Liman mot Schweiz där en tunisisk medborgare (Naït-Liman) argumenterade inför domstolen att beslutet av en schweizisk domstol att inte ta upp hans civilrättsliga krav var ett intrång i hans rätt till en rättvis rättegång enligt artikel 6. Naït-Liman ville ha kompensation för en ideell skada som orsakats av påstådda tortyrhandlingar. Gärningen begicks i Tunisien, av tunisiska medborgare med hemvist i Tunisien mot en tunisisk medborgare med hemvist i Italien. I Europadomstolen klagar Naït-Liman på den schweiziska domstolens skäl att målet saknade tillräcklig koppling till Schweiz. Europadomstolen fann ingen överträdelse av artikel 6 EKMR.²⁹¹ För det första ansåg Europadomstolen att det enligt internationell rätt inte finns någon skyldighet för stater att erbjuda ett nödvändighetsforum i sin nationella lagstiftning.²⁹² För det andra ansåg Europadomstolen att även om målet gällde en jus cogens-norm, förbudet mot tortyr, fanns inga krav på den schweiziska domstolen att anta universell jurisdiktion.²⁹³ Avslutningsvis ansåg Europadomstolen att den schweiziska domstolen motiverat avvisandet med ett legitimt mål, nämligen att ett antagande av universell jurisdiktion i ett civilrättsligt sammanhang skulle riskera att skapa betydande praktiska svårigheter för domstolarna, särskilt när det gäller bevishantering och verkställighet av sådana rättsliga beslut.²⁹⁴ Den schweiziska domstolen tog sitt beslut baserat på nationell lagstiftning och domstolens tolkning av denna var inte godtycklig.²⁹⁵

Tillgång till domstolsprövning är inte en absolut rättighet. En domstol till vilken en ansökan har lämnats in kan avvisa ansökan på grund av bristande jurisdiktion om det finns övertygande och rimliga grunder.²⁹⁶ Exempel på en sådan övertygande och rimlig grund är om domstolen måste avvisa målet för att inte underminera effektiviteten i inhemska rättsliga beslut.²⁹⁷ En begränsning av rätten till en rättvis rättegång är emellertid inte förenlig med artikel 6

---

²⁹⁰ Rietiker (2022b).

²⁹¹ Naït-Liman mot Schweiz, p. 217.

²⁹² Naït-Liman mot Schweiz, p. 199–201.

²⁹³ Naït-Liman mot Schweiz, p. 182–198.

²⁹⁴ Naït-Liman mot Schweiz, p. 122–128.

²⁹⁵ Naït-Liman mot Schweiz, p. 214.

²⁹⁶ Ali Riza mot Schweiz, p. 94–96.

²⁹⁷ Ali Riza mot Schweiz, p. 97.

om den inte syftar till att uppnå ett legitimt mål.²⁹⁸ Vidare måste det finnas ett rimligt och proportionerligt förhållande mellan de medel som används och det mål som man försöker uppnå.²⁹⁹ Det är möjligt att de schweiziska domstolarna kan hävda att processen skulle bli ineffektiv om man skulle anta en universell jurisdiktion eftersom skadeståndsanspråket grundar sig i kränkningar som har skett utanför Schweiz territorium. Denna omständighet riskerar att skapa betydande praktiska svårigheter för domstolarna, till exempel i förhållande till bevishantering och verkställighet. Detta ansågs vara ett legitimt och proportionerligt mål i Naït-Liman mot Schweiz. Schweiz har emellertid antagit ett nödvändighetsforum som i teorin gör det möjligt för dessa klagomål att riktas mot FIFA vid schweizisk domstol. Skillnaden mellan Naït-Limans anspråk och till exempel Alams anspråk är det sistnämnda var riktat mot en part med koppling till Schweiz, vilket nödvändighetsforumet kräver. En sådan avvisning skulle således strida mot nationell lagstiftning. I enlighet med Rietikers argument finns det mycket som talar för att schweizisk domstol är den enda domstol som, i enlighet med artikel 6 EKMR, kan garantera en rättvis rättegång för migrantarbetarna i Qatar. Enligt min mening är det därför varken legitimt eller proportionerligt att avvisa ett mål som faller inom tillämpningsområdet för artikel 3 IPRG. Följaktligen föreligger en överträdelse av artikel 6 EKMR eftersom schweizisk domstol förvägrar migrantarbetare domstolsprövning genom att inte anta jurisdiktion, trots att nationell rätt föreskriver ett nödvändighetsforum.

5.5 Avslutning

Det som huvudsakligen har undersökts i kapitlet är huruvida Schweiz gjort sig skyldig till en överträdelse av artikel 6. En överträdelse av artikel 6 förutsätter dels att det är fråga om en reell och seriös tvist om en civilrättighet, dels en överträdelse av en materiell rättighet som erkänns enligt nationell rätt. Eftersom det enligt schweizisk nationell rätt finns möjlighet för migrantarbetare att rikta skadeståndsanspråk mot FIFA kan eventuell tvist kategoriseras som en tvist om en civil rättighet. Det föreligger en presumtion för att tvisten är reell och seriös. I kapitlet har ett beslut från den schweiziska handelsdomstolen används för att visa hur Schweiz hypotetiskt sett skulle kunna göra sig skyldig till en överträdelse av artikel 6. Beslutet visar att schweiziska domstolar inte har jurisdiktion att pröva mål som berör migrantarbetare som fått sina rättigheter kränkta utanför Schweiz territorium, trots förekomsten av ett en nationell bestämmelse som föreskriver universell jurisdiktion. Även och schweiziska domstolar avvisar ett mål då de anser att förutsättningarna för jurisdiktion enligt nödvändighetsforumet inte är uppfyllda kan detta inte anses vara en överträdelse av artikel 6 EKMR om avvisandet kan motiveras av ett legitimt och proportionerligt mål. Ett godtagbar avvisning kan möjligen

---

²⁹⁸ Oorzhak mot Ryssland, p. 20–22; se även Europarådet (2022), *Guide on article 6 of the European Convention on Human Rights: right to a fair trial (civil limb)*, p. 135, eftersom domen endast är publicerad på franska.

²⁹⁹ Naït-Liman mot Schweiz, p. 114–115.

grunda sig i det faktum att kränkningarna har skett utanför Schweiz territorium, eftersom detta skulle innebära praktiska svårigheter för domstolen i förhållande till bland annat bevissvårigheter och verkställighet. Ett sådant skäl skall emellertid strida mot det nationella nödvändighetsforumet i artikel 3 IPRG. Vidare är det varken legitimt eller proportionerligt i aktuellt fall.

Europadomstolen har visserligen uttalat att artikel 6 EKMR inte ålägger medlemsstater en skyldighet att anta ett nödvändighetsforum i nationell lagstiftning. Det kan emellertid i sammanhanget finnas grund för ett argument om en överträdelse av migrantarbetares rätt till rättslig prövning eftersom det i rådande rättsläge verkar föreligga ett rättsligt hål, där migrantarbetarna i synnerhet har fallit mellan stolarna. För att förhindra att rättvisa förvägras individer bör Schweiz anta en universell jurisdiktion i förhållande till aktuella kränkningar för att inte riskera en överträdelse av artikel 6 EKMR.

För att besvara den tredje delfrågan föreligger det alltså, från Schweiz sida, en överträdelse av artikel 6 EKMR.

6 Sammanfattande slutsatser och avslutande synpunkter

6.1 Inledning

I detta avslutande kapitel ska svaren på de två övergripande frågeställningarna, samt delfrågorna sammanfattas. Kapitlet kommer vara indelat i två avsnitt, ett för varje övergripande frågeställning. Avsnitt 6.2 behandlar alltså den första övergripande frågeställningen: Kan FIFA och/eller Schweiz hållas internationellt ansvariga för de människorättskränkningar som skett i Qatar inför och under fotbolls-VM? Avsnitt 6.3 behandlar sedan arbetets andra övergripande frågeställning: Vilka rättsliga utmaningar uppkommer vid verkställandet av FIFA:s och Schweiz internationella ansvar inom ramen för EKMR:s tillämpningsområde? Avslutningsvis kommer i avsnitt 6.4 ett medskick från arbetets slutsatser att framföras.

6.2 Kan FIFA och/eller Schweiz hållas internationellt ansvariga för de människorättskränkningar som skett i Qatar inför och under fotbolls-VM?

Inledningsvis ska svaret på den första frågeställningen och dess delfrågor rekapituleras. Arbetets första övergripande frågeställning består av två led som korresponderar med de två kumulativa rekvisit som ställs upp i artikel 2 ARSIWA. För det första krävs hänförlighet till en internationell organisation eller stat enligt internationell rätt, för det andra krävs en överträdelse av en, för staten eller den internationella organisationen bindande, internationell förpliktelse. Den första frågeställningens delfrågor korresponderar med dessa rekvisit då den första delfrågan avser kravet på hänförlighet och de andra två delfrågorna avser kravet på en överträdelse av en internationell förpliktelse. Alla tre delfrågor behöver alltså besvaras för att kunna besvara den övergripande frågeställningen och därmed uppfylla syftet med uppsatsen, nämligen att fastställa ansvar för en privat verksamhets brott mot mänskliga rättigheter.

I arbetets tredje kapitel undersöktes den första delfrågan:

- a. Föreligger hänförlighet till FIFA och/eller Schweiz enligt internationell rätt?

I detta kapitel undersöktes först FIFA:s ansvar enligt ARIO, sedan Schweiz ansvar enligt ARSIWA och slutligen ett delat ansvar mellan FIFA, Schweiz och Qatar. De slutsatser som undersökningen mynnade ut i är att det först och främst är, om än förargligt, komplicerat att fastställa internationellt ansvar för FIFA. Detta beror på att det är svårt att kategorisera FIFA enligt internationell

rätt. Det verkar inte som att FIFA kan kategoriseras varken som en internationell organisation eller en hybridorganisation. Vidare har FIFA många egenskaper som särskiljer det från en typisk icke-statlig aktör, som till exempel ett stort inflytande över andra staters suveränitet. I förhållande till Schweiz ansvar för FIFA:s agerande kan internationellt ansvar inte heller fastställas eftersom det inte går att hänföra FIFA:s agerande till staten. Däremot är den schweiziska handelsdomstolens beslut att avvisa Alams skadeståndsanspråk mot FIFA hänförbart till Schweiz eftersom handelsdomstolen är ett statligt organ som utövar statliga funktioner, i form av dömande verksamhet, enligt nationell lag.

Fortsättningsvis konstaterades att det delade ansvaret kan vara ett möjligt verktyg för att fastställa ansvar för FIFA med anledning av ett nära samarbete med Qatar. Som exempel kan nämnas den omständighet att det finns ett samägt företag, vars verksamhet har resulterat i en internationellt felaktig handling. Även om FIFA inte direkt omfattas av reglerna om delat ansvar eftersom FIFA inte betraktas som en internationell organisation, kan ett analogislut eventuellt vara möjligt. För närvarande är reglerna emellertid bara vägledande och inte bindande enligt internationell rätt, men i teorin är konceptet med delat ansvar en mycket positiv utveckling på området.

Det som har framkommit i undersökningen av ansvarsreglerna är att dessa bara verkar gälla för stater och internationella organisationer. Detta är problematiskt då det finns andra aktörer, där inkluderat FIFA, som har stor påverkan på den globala marknaden och som i rådande rättsläge kan bidra och medverka till människorättskränkningar konsekvenslöst. Missförhållandet mellan icke-statliga aktörers påverkan på de mänskliga rättigheterna och de begränsade mekanismerna för deras ansvarsskyldighet kan betraktas som en försvagning av det effektiva åtnjutandet av de mänskliga rättigheterna. Det ska visserligen poängteras att en viss utveckling mot att fånga upp detta missförhållande är framträdande, särskilt med anledning av införandet av UNGP. Syftet med dessa principer är att införa ansvarsmekanismer för icke-statliga aktörer. I nuläget är dessa principer endast vägledande.

Sammanfattningsvis kan den första delfrågan besvaras både nekande och ja-kande. I förhållande till FIFA föreligger inte hänförlighet. Däremot föreligger hänförlighet till Schweiz genom den schweiziska handelsdomstolens beslut.

I kapitel 4 och 5 undersöktes det andra ledet i frågan om internationellt ansvar, nämligen huruvida det föreligger en överträdelse av en internationell förpliktelse. Först undersöktes den andra delfrågan:

- b. Föreligger det från FIFA:s och/eller Schweiz sida en överträdelse av artikel 4 EKMR?

Inledningsvis undersöktes EKMR:s bundenhet för FIFA och i kapitlet drogs följande slutsats. Eftersom det är svårt att kategorisera FIFA enligt internationell rätt är det också svårt att säga att FIFA är bunden av några internationella förpliktelser om de mänskliga rättigheterna, närmare bestämt EKMR som utgjort arbetets huvudfokus. Dessa regler är utformade för, och har endast tillämpats i förhållande till stater. Även om det kan konstateras att en praxis etablerats på ett sådant sätt att den anses utgöra internationell sedvanerätt kvarstår problemet med tillgängliga ansvarsmekanismer. Europadomstolens jurisdiktion omfattar inte en talan mot FIFA. Eftersom det saknas bindande förpliktelser i frågan, riktas diskussionen i stället mot statliga skyldigheter. Den bästa möjligheten för upprättelse föreligger därför genom att rikta ett anspråk mot en stat. Av denna anledning gick diskussionen över till Schweiz förpliktelser enligt artikel 4 EKMR.

Det har i kapitlet visats att migrantarbetarnas arbetsförhållanden i Qatar med säkerhet kan definieras som tvångsarbete i den mening som avses i artikel 4. Vidare har det i arbetet identifierats positiva skyldigheter för Schweiz att kontrollera, förhindra och åtgärda agerande av en privat aktör. Detta räcker dock inte för att fastställa en överträdelse. Bestämmelsen förutsätter också kännedom om och samband med skadan samt jurisdiktion (i den mening som avses i artikel 1 EKMR). En rättslig utmaning i förhållande till tillämpningen av artikel 4 är den omständighet att EKMR:s extraterritoriella tillämpningsområde är mycket snävt. Det finns endast två principiella undantag, om staten genom dess företrädare utövar auktoritet eller kontroll över ett territorium eller om staten genom militär aktivitet utövar effektiv kontroll över ett territorium. Varken förstnämnda, eller sistnämnda undantag är tillämpligt på den aktuella situationen.

Sammantaget kan den andra delfrågan besvaras nekande. Det föreligger inte en överträdelse av artikel 4 EKMR.

Arbetet gick därefter över till att undersöka den tredje och sista delfrågan:

- c. Föreligger det från FIFA:s och/eller Schweiz sida en överträdelse av artikel 6 EKMR?

I kapitel 5 undersöktes, precis som i kapitel 4, det andra ledet i frågan om internationellt ansvar, nämligen huruvida det föreligger en överträdelse av en internationell förpliktelse. Diskussionen gick i detta kapitel över till artikel 6 och huruvida Schweiz har brutit mot bestämmelsen genom att inte tillhandahålla rättsligt skydd för migrantarbetare som utsatts för kränkningar av sina mänskliga rättigheter åsamkade av en inhemsk organisations verksamhet i Qatar. Ett beslut från schweizisk handelsdomstols används som exempel på hur Schweiz teoretiskt sett kan bryta mot artikel 6 genom att inte pröva ett anspråk i förhållande till nyss nämnda situation. För att undvika överträdelser av artikel 6 bör Schweiz överväga att tillämpa universell jurisdiktion enligt

nationellt nödvändighetsforum för anspråk mot FIFA, även om påstådda kränkningar har skett utomlands. Det föreligger nämligen inget legitimt mål som rättfärdigar en inskränkning av rätten till en rättvis rättegång i aktuellt fall. Vidare är det inte proportionerligt av domstolen att avvisa mål som inte kan prövas (effektivt och rättvist) i någon annan domstol.

Den tredje delfrågan kan därför besvaras jakande. Det föreligger en överträdelse av artikel 6 EKMR.

Efter en rekapitulering av svaren på den första frågeställningens tre delfrågor kan den övergripande frågeställningen nu besvaras:

1. Kan FIFA och/eller Schweiz hållas internationellt ansvariga för de människorättskränkningar som skett i Qatar inför och under fotbolls-VM?

Arbetets första frågeställning omfattar båda leden i frågan om internationellt ansvar, närmare bestämt kravet på hänförlighet och kravet på en överträdelse av en internationell förpliktelse. Eftersom det i arbetets tredje kapitel konstaterades att en schweizisk domstols beslut är hänförligt till Schweiz och eftersom det i arbetets femte kapitel konstaterades att det föreligger en överträdelse av artikel 6 EKMR är svaret på den första frågeställningen klargjort, med viss modifikation. Schweiz kan hållas internationellt ansvarig för *en del* av de människorättskränkningar som skett i Qatar inför och under fotbolls-VM. Schweiz kan hållas internationellt ansvarig för den schweiziska handelsdomstolens beslut att avvisa en migrantarbetares skadeståndskrav eftersom detta beslut utgör en överträdelse av artikel 6 EKMR. I förhållande till migrantarbetarnas rättigheter enligt artikel 4 verkar det dessvärre inte som att vare sig FIFA eller Schweiz enligt rådande rättsläge kan hållas ansvariga. Faktum är att det i nuläget inte går att hålla FIFA internationellt ansvarigt för *någon* av de människorättskränkningar som skett i Qatar inför och under fotbolls-VM. Detta beror på att en ideell förening, trots det globala inflytandet som i aktuell situation föreligger, i dagens rättsordning inte har en position som innehavare av rättigheter och skyldigheter enligt internationell rätt.

6.3 Vilka rättsliga utmaningar uppkommer vid verkställandet av FIFA:s och Schweiz internationella ansvar inom ramen för EKMR:s tillämpningsområde?

Genomgående i hela arbetet har den andra frågeställningen analyserats:

2. Vilka rättsliga utmaningar uppkommer vid verkställandet av FIFA:s och Schweiz internationella ansvar inom ramen för EKMR:s tillämpningsområde?

Det har i arbetet identifierats ett flertal rättsliga utmaningar som uppkommer vid verkställandet av FIFA:s och Schweiz internationella ansvar. Den största utmaningen tycks vara att internationell rätt inte är tillräckligt utvecklad för att följa med i en samhällsutveckling där privata aktörer åtnjuter makt och inflytande som kan likställas med staternas suveränitet. Grundtanken i internationell rätt avseende de mänskliga rättigheterna är att företag inte har samma funktioner som stater och att de därför inte bör likställas med stater när det gäller skyddet av de mänskliga rättigheterna. Enligt min mening är detta synsätt förlegat. Som visats i arbetet framställs FIFA som den starkare parten i sina relationer med staterna som står som VM-värdar. FIFA har till exempel inflytande nog att tvinga stater att ändra sin nationella lagstiftning under deras mästerskap. När ett land tilldelas uppgiften att vara värd för ett fotbolls-VM tar FIFA på sig en framstående roll i att övervaka olika aspekter av turneringen, inklusive infrastruktur, logistik, säkerhet och andra operativa frågor. FIFA:s inflytande över territoriet i Qatar kan eventuellt påstås inskränka landets suveränitet. FIFA kan utöva betydande kontroll och inflytande över Qatars styrning, regler och policyer relaterade till fotbolls-VM, och som vi har sett även överskrida nationella lagar. Detta demonstrerar hur skillnaden mellan suveräna staters och icke-statliga aktörers roll i det internationella samfundet börjar suddas ut. Det väcker avgörande frågor ur ett internationellt rättsteoretiskt perspektiv. Hur är det möjligt att transnationella ideella föreningar kan inkräkta på principen om staters suveränitet? Att denna dynamik inte fångas upp i de internationella reglerna om ansvar för brott mot de mänskliga rättigheterna är därför mycket problematiskt. Ansvar för privata aktörers beteende är viktigt för att upprätthålla effektiviteten i den internationella rättens regler. I synnerhet inom idrottens värld, ett område som kännetecknas av privata aktörer där det inte sällan uppdagas misstankar om brott mot de mänskliga rättigheterna.

En annan utmaning som identifierats i arbetet är huruvida en fördragsslutande stat kan hållas ansvarig för handlingar som äger rum utanför territoriet för Europarådets medlemsstater. Det har framställts att så som rådande rättsläge ser ut kan en medlemsstat endast i undantagsfall hållas ansvarig för extraterritoriella kränkningar. Europadomstolens jurisdiktion är bred då den omfattar alla påståenden om kränkningarna av någon av de rättigheter som fastställs i konventionen. Däremot är den begränsad till handlingar och försummelser som skett inom de fördragsslutande staternas territorium. Detta utgör en rättslig utmaning eftersom en ordning där staternas ansvar är begränsat till multinationella företag och föreningars inhemska verksamhet inte är tillfredsställande. Frågan ställs på sin spets i aktuell situation när migrantarbetare fått utstå svåra arbetsförhållanden orsakade av en privat förenings verksamhet utomlands, i en stat som inte är medlem i Europarådet. I det scenario som nu är för handen kan Europadomstolen vara den enda effektiva rättsliga institution som migrerande arbetstagare kan få tillgång till, med utgångspunkt i den jurisdiktion som Schweiz har i egenskap av fördragsslutande part till EKMR tillika hemmastat för FIFA. Migrantarbetarna saknar tillgång till forum för

upprättelse utanför Schweiz men eftersom EKMR:s tillämpningsområde är territoriellt begränsat tycks migrantarbetarnas möjligheter till rättslig prövning i nuläget vara nästintill icke-existerande.

6.4 Avslutning

Avslutningsvis ska ett medskick från arbetets slutsatser i förhållande till FIFA:s position i den internationella rätten framföras. Även om FIFA inte är bunden av EKMR och Europadomstolen inte har jurisdiktion att pröva mål som berör FIFA skadar det inte för FIFA att noga följa den utveckling och de trender som är aktuella i domstolens praxis på området. Det finns tendenser från Europadomstolens praxis, i den internationella sedvanerätten och i den rättsdogmatiska litteraturen som talar för att det internationella ansvaret i framtiden kommer utsträckas till att även gälla för internationella idrottsorganisationer som FIFA. Även om idrottsvärlden vill vara fri från politisk och statlig inblandning är det oundvikligt för en så stor organisation som FIFA att inte bekymra sig om mänskliga rättigheter när dess verksamhet har betydande påverkan på ett oerhört stort antal människor.

Källförteckning

Litteratur

Akande, Dapo (2014), 'International organizations', i: Evans Malcolm D. (red.), *International law*, fjärde upplagan, Oxford University Press.

Amnesty International (2013), *'Treat us like we are human': migrant workers in Qatar*, Amnesty International Ltd.

Amnesty International (2016), *The ugly side of the beautiful game: exploitation of migrant workers on a Qatar 2022 World Cup site*, Amnesty International Ltd.

Besson, Samantha (2012), 'The extraterritoriality of the European Convention on Human Rights: why human rights depend on jurisdiction and what jurisdiction amounts to', *Leiden journal of international law*, vol. 25(4), s. 857–884.

Blokker, Niels (2022), 'International organizations', s. 141–161 i: Rose, Cecily, Blokker, Niels, Dam-de Jong, Daniëlla, Driest, Simone van den, Heinsch, Robert, Koppe, Erik & Schrijver, Nico (red.), *An introduction to public international law*, Cambridge University Press.

Chen, Cher W. & Dundes, Alison R. (2023), *International human rights: a survey*, Cambridge University Press.

Debuf, Els (2016), 'Tools do the job: the ICRC's legal status, privileges and immunities', *International review of the Red Cross*, vol. 97 nr 897/898, s. 319–344.

Harris, David J. O'Boyle, M. & Warbrick, Colin (red.) (2018), *Harris, O'Boyle & Warbrick: law of the European convention on human rights*, fjärde upplagan, Oxford University Press.

Johansen, Stian Ø. (2020), *The human rights accountability mechanisms of international organizations*, Cambridge University Press.

Karavias, Markos (2013), *Corporate obligations under international law*, Oxford University Press.

Kleineman, Jan (2018), 'Rättsdogmatisk metod', s. 21–46, i: Nääv Maria & Mauro Zamboni (red.), *Juridisk metodlära*, andra upplagan, Studentlitteratur.

Lehrberg, Bert (2022), *Praktisk juridisk metod*, fjortonde upplagan, Iusté.

Linderfalk, Ulf (2020a), 'Folkrätten, staten, statens suveränitet', s. 19–30, i: Linderfalk Ulf (red.), *Folkrätten i ett nötskal*, tredje upplagan, Studentlitteratur.

Linderfalk, Ulf (2020b), 'Folkrättens källor', s. 31–44, i: Linderfalk Ulf (red.), *Folkrätten i ett nötskal*, tredje upplagan, Studentlitteratur.

Linderfalk, Ulf (2020c), 'Statsansvar', s. 109–120, i: Linderfalk Ulf (red.), *Folkrätten i ett nötskal*, tredje upplagan, Studentlitteratur.

Mackenzie-Gray Scott, Richard (2022), *State responsibility for non-state actors: past, present and prospects for the future*, Hart Publishing.

Moynihan, Harriet (2016), *Aiding and assisting: challenges in armed conflict and counterterrorism*, Chatham House.

Nollkaemper, André (2018), 'The duality of shared responsibility', *Contemporary politics*, vol. 24, nr 5, s. 524–544.

Nollkaemper, André, d'Aspremont, Jean, Ahlborn, Christiane, Boutin, Berenice, Nedeski, Nataša, Plakokefalos, Ilias & Jacobs, Dov (2020), 'Guiding Principles on Shared Responsibility in International Law', *The European journal of international law*, vol. 31 nr 1, s. 15–72, Oxford University Press (cit. **Guiding Principles on Shared Responsibility**).

Nolte, Georg & Aust, Helmut P. (2009), 'Equivocal helpers – complicit states, mixed messages and international law', *International and comparative law quarterly*, vol. 58, s. 1–30.

O'brien, Claire M. (2018), *Business and human rights – a handbook for legal practitioners*, Council of Europe Publishing.

Panja, Tariq & Draper, Kevin (2020), 'U.S. says FIFA officials were bribed to award World Cups to Russia and Qatar', *The New York times*.

Pielke, Roger (2013), 'How can FIFA be held accountable?', *Sport management review*, vol. 16, s. 255–267.

Regueiro, Raquel (2020), 'Shared responsibility and human rights abuse: the 2022 World Cup in Qatar', *Tilburg law review*, vol. 25(1), s. 27–39.

Rietiker, Daniel (2020), 'The European Court of Human Rights and FIFA', *European Convention on human rights law review*, vol. 1, s. 62–104.

Rietiker, Daniel (2022a), *Defending athletes, players, clubs and fans: a manual for human rights education and litigation in sport, in particular before the European Court of Human Rights*, Council of Europe Publications.

Rose, Cecily (2022) 'Law of state responsibility', s. 78–100, i: Rose, Cecily, Blokker, Niels, Dam-de Jong, Daniëlla, Driest, Simone van den, Heinsch, Robert, Koppe, Erik & Schrijver, Nico (red.), *An introduction to public international law*, Cambridge University Press.

Ruggie, John G. (2016), "*For the game. For the world*" *FIFA and human rights*, Harvard Kennedy School.

Schwab, Brendan (2018), 'Embedding the human rights of players in world sports', *The international sports law journal*, vol. 17, s. 214–23.

Skrivankova, Klara (2010), *Between decent work and forced labour: examining the continuum of exploitation*, Joseph Rowntree Foundation.

Stoyanova, Vladislava (2017), *Human trafficking and slavery reconsidered: conceptual limits and states' positive obligations in European law*, Cambridge University Press.

Thorpe, David, Buti, Antonio, Davies, Chris & Jonson, Paul (2017), *Sports law*, tredje upplagan, Oxford University Press.

Wolfgang, Kaleck & Saage-Maaß, Miriam (2010), 'Corporate accountability for human rights violations amounting to international crimes: the status quo and its challenges', *Journal of international criminal justice* 8 (2010), s. 699–724, Oxford University Press.

Wouters, Jan & Odermatt, Jed (2012), 'Are all international organizations created equal?', *International organizations law review*, vol. 9(1), s. 7–14.

Övrigt

Amnesty International (2019), *Qatar: hur är läget för migrantarbetarna inför VM i herrfotboll 2022?*, hämtat den 9 maj 2023 från: <<https://www.amnesty.se/aktuellt/qatar-hur-ar-laget-migrantarbetarna-infor-vm-i-herrfotboll-2022/>>.

Amnesty International (2022a), *Sex saker du bör veta om Qatar inför fotbolls-VM*, hämtat den 12 februari 2023 från: <<https://www.amnesty.se/aktuellt/sex-saker-du-bor-veta-om-qatar-infor-fotbolls-vm/>>.

Amnesty International (2022b), *FIFA borde satsa minst 4,4 miljarder kronor för att gottgöra migrantarbetare i Qatar*, hämtat den 20 april 2023 från: <<https://www.amnesty.se/aktuellt/qatar-fifa-borde-satsa-minst-44-miljarder-kronor-att-gottgora-migrantarbetare/>>.

Baker, Aryn (2022), 'Thousands of migrant workers died in Qatar's extreme heat. The World Cup forced a reckoning', *Time*, hämtat den 12 maj 2023 från: <<https://time.com/6227277/qatar-extreme-heat-world-cup-2022/>>.

Böhme, Henrik (2015), 'FIFA's controversial business model', *DW*, hämtat den 12 mars 2023 från: <<https://www.dw.com/en/fifas-controversial-business-model/a-18479441>>.

CAS (2020), *Code of Sports-related Arbitration*, 1 juli 2020.

Conti, Kristen (2022), 'History, rise in popularity and World Cup connection of FIFA', *NBC sports Chicago*, hämtat den 12 april 2023 från: <<https://www.nbcsports.com/chicago/all-about-fifa-history-rise-popularity-and-world-cup-connection>>.

Europarådet (2022), *Guide on article 6 of the European Convention on Human Rights: right to a fair trial (civil limb)*, uppdaterad version per den 31 augusti 2022.

'FIFA – soccer's world governing body', *US soccer*, hämtat den 12 april 2023 från: <<https://www.ussoccer.com/history/organizational-structure/fifa>>.

FIFA (u.å.), *About FIFA: member associations*, hämtat den 13 februari 2023 från FIFA:s hemsida: <<https://www.fifa.com/about-fifa/associations>>.

FIFA (2009), *Invitation to bid 2018 & 2022*, hämtat den 13 april 2023 från FIFA:s hemsida: <<https://digitalhub.fifa.com/m/26fad8d157d8a39e/original/ubrrvqsqj6bb9kn9ooxw-pdf.pdf>>.

FIFA (2010), *2022 FIFA World Cup – bid evaluation report: Qatar*, hämtat den 2 april 2023 från FIFA:s hemsida: <<https://digitalhub.fifa.com/m/3041e390c9c0afea/original/fd4w8qgexnrxmqqgex7h-pdf.pdf>>.

FIFA (2017a), *FIFA regulations for the selection of the venue for the final competition of the 2026 FIFA World Cup*, hämtat den 4 maj 2023 från FIFA:s hemsida: <<https://digitalhub.fifa.com/m/4ab6dd02a42e838d/original/stwvxqphxp3o96jjxwqo-pdf.pdf>> (cit. **FIFA:s bidding regulations**).

FIFA (2017b), *Human Rights Policy*, upplaga från maj 2017, hämtat den 2 februari 2023 från FIFA:s hemsida: <<https://digitalhub.fifa.com/m/1a876c66a3f0498d/original/kr05dqyhwr1uhqy2lh6r-pdf.pdf>> (cit. **FIFA:s human rights policy**).

FIFA (2018), *Guidance on the Bid Rules of Conduct for the process of selecting the host(s) of the 2026 FIFA World Cup*, hämtat den 4 maj 2023 från FIFA:s hemsida: <<https://digitalhub.fifa.com/m/5b3831fa5c005f66/original/fgax6vtfczrsoihsyd9z-pdf.pdf>>.

FIFA (2022a), *FIFA Statutes – Regulations governing the application of the statutes*, upplaga från maj 2022, hämtat den 2 februari 2023 från FIFA:s hemsida: <https://digitalhub.fifa.com/m/3815fa68bd9f4ad8/original/FIFA_Statutes_2022-EN.pdf> (cit. **FIFA:s stadgar**).

FIFA (2022b), *FIFA governance regulations*, upplaga från december 2022, hämtat den 25 april 2023 från FIFA:s hemsida: <<https://digitalhub.fifa.com/m/381ee2ffb41f05ad/original/FIFA-Governance-Regulations-2022.pdf>> (cit. **FGR**).

FIFA (2023), *FIFA annual report 2022*, hämtat den 3 maj 2023 från FIFA:s hemsida: <<https://digitalhub.fifa.com/m/2252cd6dfdada73/original/FIFA-Annual-Report-2022-Football-Unites-The-World.pdf>>.

FN:s generalförsamling (2014), *Sport as a means to promote education, health, development and peace*, A/RES/69/6.

Grell, Tomáš (2017a), 'FIFA's responsibility for human rights abuses in Qatar – part I: the claims against FIFA', *Asser international sports law blog*, hämtat den 11 maj 2023 från: <<https://www.asser.nl/SportsLaw/Blog/post/fifa-s-responsibility-for-human-rights-abuses-in-qatar-part-i-by-by-tomas-grell>>.

Grell, Tomáš (2017b), 'FIFA's responsibility for human rights abuses in Qatar – part II: the Zurich court's ruling', *Asser international sports law blog*, hämtat den 11 maj 2023 från: <<https://www.asser.nl/SportsLaw/Blog/post/fifa-s-responsibility-for-human-rights-abuses-in-qatar-part-ii-the-zurich-court-s-ruling-by-tomas-grell>>.

ICJ (1949), *Reparation for Injuries Suffered in the Service of the United Nations (Advisory Opinion 1949)*, ICJ Rep 174.

ILO (2005), *Human trafficking and forced labour exploitation: guidelines for legislation and law enforcement*, International Labour Office.

International Trade Union Federation (2014), *The case against Qatar: Host of the FIFA World Cup - ITUC special report*, hämtat den 3 april 2023 från: <https://www.ituc-csi.org/IMG/pdf/the_case_against_qatar_en_web170314.pdf>.

Lewis Aimee, Acharaya Pramod & Pokharel Sugam (2023), 'Our dreams never came true.' These men helped build Qatar's World Cup, now they are struggling to survive', *CNN*, hämtat den 5 maj 2023 från: <<https://edition.cnn.com/2022/11/17/football/qatar-2022-world-cup-migrant-workers-human-rights-spt-intl/index.html>>.

Regueiro, Raquel (2019), 'Shared international responsibility for human rights violations: the 2022 World Cup in Qatar', *Verfassungsblog*, hämtat den 2 februari 2023 från <<https://verfassungsblog.de/shared-international-responsibility-for-human-rights-violations-the-2022-world-cup-in-qatar/>>.

Rietiker, Daniel (2022b), 'Migrant Workers and the 2022 FIFA World Cup in Qatar', *Verfassungsblog*, hämtat den 2 februari 2023 från: <<https://verfassungsblog.de/migrant-workers-and-the-2022-fifa-world-cup-in-qatar/>>.

Robinson, Kali (2022), 'What is the kafala system?', *Council on foreign relations – backgrounder*, hämtat den 4 februari från: <<https://www.cfr.org/backgrounder/what-kafala-system>>.

Utrikesdepartementet (2019), *Qatar – mänskliga rättigheter, demokrati och rättsstatens principer: situationen per den 30 juni 2019*.

Rättsfallsförteckning

Europadomstolen

Ali Riza v. Switzerland (application no. 74989/11), 13 juli 2021 (cit. **Ali Riza mot Schweiz**).

Al-Skeini and Others v. The United Kingdom (application no. 55721/07), 7 juli 2011 (cit. **Al-Skeini mot Storbritannien**).

Behrami and Behrami v. France and Saramati v. France, Germany and Norway (dec.) [GC] (application nos. 71412/01 & 78166/01), 2 maj 2007 (cit. **de förenade målen Behrami och Saramati**).

E. and others v. the United Kingdom (application no. 33218/96), 26 november 2002 (cit. **E m.fl. mot Storbritannien**).

Fadeyeva v. Russia (application no. 55723/00), 9 juni 2005 (cit. **Fadeyeva mot Ryssland**).

Golder v. the United Kingdom (application no. 4451/70), 21 februari 1975 (cit. **Golder mot Storbritannien**).

Grzęda v. Poland [GC] (application no. 43572/18), 15 mars 2022 (cit. **Grzeda mot Polen**).

Mutu and Pechstein v. Switzerland (application nos 40575/10 & 67474/10), 2 oktober 2018 (cit. **Mutu & Pechstein mot Schweiz**).

Naït-Liman v. Switzerland (application no. 51357/07), 15 mars 2018 (cit. **Naït-Liman mot Schweiz**).

Oorzhak v. Russia (application no. 4830/18), 30 mars 2021 (cit. **Oorzhak mot Ryssland**).

Platini v. Switzerland (application no. 526/18), 5 mars 2020 (cit. **Platini mot Schweiz**).

Rantsev v. Cyprus and Russia (application no. 25965/04), 7 januari 2010 (cit. **Rantsev mot Cypern & Ryssland**).

Rolf Gustafson v. Sweden (application no. 23196/94), 1 juli 1997 (cit. **Rolf Gustafson mot Sverige**).

Šimunic v. Croatia (application no. 20373/17), 22 januari 2019 (cit. **Šimunic mot Kroatien**).

Tyrer v. the United Kingdom (application no. 5856/72), 25 april 1978 (cit. **Tyrer mot Storbritannien**).

X and Y v. the Netherlands (application no. 8978/89), 26 mars 1985 (cit. **X och Y**).

Z and Others v. the United Kingdom [GC] (application no. 29392/95), 10 maj 2001 (cit. **Z m.fl. mot Storbritannien**).

ICJ

Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America), merits, judgment, ICJ reports 1986 s. 14, 27 juni 1986 (cit. **Nicaraguafallet**).

Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro), judgment, ICJ reports 2007 s. 43, 26 februari 2007 (cit. **Bosnia Genocide**).

ICTY

Prosecutor v. Duško Tadić (judgement) IT-94-1-A, 15 juli 1999, ICTY Appeals Chamber. (cit. **Tadicfallet**).

Schweiziska handelsdomstolen

Ruling of the Commercial Court (*Handelsgericht*) of the Canton of Zürich, HG160261-0, 3 January 2017 (cit. **den schweiziska handelsdomstolens beslut**).

Förteckning över lagstiftning och andra rättsliga instrument

Nationell rätt

Den schweiziska civillagen (ty. *Schweizerisches Zivilgesetzbuch*) av den 10 december 1907, hämtad i engelsk översättning från: <https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/24/233_245_233/en>.

Den schweiziska strafflagen (ty. *Schweizerisches Strafgesetzbuch*) av den 21 december 1937, hämtad i engelsk översättning från: <https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/54/757_781_799/en>.

Den schweiziska federala lagen om internationell privaträtt (ty. *Bundesgesetz über das Internationale Privatrecht*), av den 18 december 1987, hämtad i engelsk översättning från Fedlex: <https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/1988/1776_1776_1776/en> (cit. **IPRG**).

Den schweiziska civilprocesslagen (ty. *Schweizerische Zivilprozessordnung*) av den 19 december 2008, hämtad i engelsk översättning från: <<https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/2010/262/en>>.

Den qatariska lag nr 4 av 2009 angående in- och utresa i Qatar för utlänningar och deras hemvist och sponsring, hämtad i engelsk översättning från: <<https://www.jbapartner.com/images/download/Law-of-Entry-and-Exit-of-Expatriates---English.pdf>>.

Internationell rätt

ILO:s konvention nr 29 (1930) Förslag till konvention angående tvångs- eller obligatoriskt arbete (cit. **ILO:s konvention (nr 29)**).

Förenta nationernas stadga, Charter of the United Nations, San Francisco den 26 juni 1945 (cit. **FN-stadgan**).

Förenta nationernas allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna, Universal Declaration of Human Rights, 10 december 1948, A/RES/217 (III). (cit. **UDHR**).

1949 års Genèvekonvention (IV) angående skydd för civilpersoner under krigstid, Geneva convention (IV) relative to the protection of civilian persons in time of war, Genève den 12 augusti 1949, SÖ 1953:17 (cit. **Genèvekonventionen**).

Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna, European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, Rom den 4 november 1950, SÖ 1952:35 (cit. **EKMR**).

Förenta nationernas konvention om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, New York den 16 december 1966, United Nations Treaty Series vol. 993 s. 3 (cit. **ICESCR**).

Förenta nationernas konvention om medborgerliga och politiska rättigheter, International Covenant on Civil and Political Rights, New York den 16 december 1966, United Nations Treaty Series vol. 999 s. 171 (cit. **ICCPR**).

ILC Draft articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, 2001 (cit. **ARSIWA**).

ILC Draft articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with commentaries, 2001 (cit. **kommentaren till ARSIWA**).

Europarådets konvention om bekämpande av människohandel, European Council of Europe Convention on Action against trafficking in Human Beings, Council of Europe Treaties nr 197, Warsawa den 16 maj 2005, SÖ 2010:8 (cit. **människohandelskonventionen**).

Förenta nationernas vägledande principer för företag och mänskliga rättigheter, Guiding Principles on Business and Human Rights: Implementing the United Nations 'Protect, Respect and Remedy' Framework, HR/PUB/11/04, 2011 (cit. **UNGP**).

ILC Draft articles on the Responsibility of International Organizations, 2011 (cit. **ARIO**).

ILC Draft articles on the Responsibility of International Organizations, with commentaries, 2011 (cit. **kommentaren till ARIO**).

ILO 2014 års protokoll till 1930 års konvention (nr 29) om tvångsarbete.